

Bible pro začátečníky

BcA. Marie Čižmárová

Diplomová práce
2019

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
Ateliér Grafický design
akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **BcA. Marie Čížmárová**
Osobní číslo: **K16266**
Studijní program: **N8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimédia a design – Grafický design**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Bible pro začátečníky**

Zásady pro vypracování:

Rozsah teoretické práce minimálně 40 – 45 stran + obrazové přílohy (dokumentace praktické části). Práci odevzdat v elektronické podobě (dle předepsané celouniverzitní šablony viz směrnice rektora č. 7/2018) ve formátu PDF na 1 ks CD (DVD) nosiče, dále odevzdat 2 kusy výtisků práce v pevné vazbě (v jedné z nich bude vlepeno CD) a 1 výtisk graficky zpracované práce, která má volnější grafickou podobu.

- 1. Teoretická část: bible v průběhu věků**
- 2. Praktická část: bible pro začátečníky**

Rozsah diplomové práce: viz **Zásady pro vypracování**
Rozsah příloh: viz **Zásady pro vypracování**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/umělecké dílo**

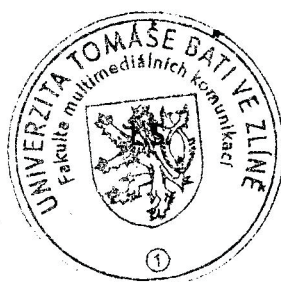
Seznam odborné literatury:

Bible: překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7
MARTINEK, Michael. Přehled křesťanských církví a jejich aktivit v ČR. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1116-7
DENIZEAU, Gérard. Bible v obrazech světových malířů. Frýdek-Místek: Alpress, 2016. ISBN 978-80-7543-102-8
FINGERNAGEL, Andreas a Christian GASTGEBER. Nejkrásnější bible středověku. V Praze: Slovart, 2009, 319 s. ISBN 978-80-7391-316-8
BIRNSTEIN, Uwe. Kronika křesťanství. Praha: Knižní klub, 1998, 462 s. ISBN 8071768375
MARTY, Martin E. Křesťanský svět: celosvětové dějiny křesťanství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2014, 239 s. ISBN 978-80-7325-346-2

Vedoucí teoretické části: **MgA. Jana Dosoudilová**
Ateliér Grafický design
Vedoucí praktické části: **doc. Dr. Tomasz Bierkowski**
Datum zadání diplomové práce: **1. listopadu 2018**
Termín odevzdání diplomové práce: **10. května 2019**

Ve Zlíně dne 3. prosince 2018

doc. Mgr. Irena Armutidisová
děkanka

dr. ak. soch. Rostislav Illík
vedoucí ateliéru

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ / DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské/diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že:

- jsem na bakalářské/diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně dne: ...8. 2. 2019.....

Jméno a příjmení studenta: ...BcA. Marie Čižmárová.....

ABSTRAKT

Teoretická část této práce zkoumá historii a současnost bible jakožto knihy. Zaměřuje se na její text a hlavně pak na podoby, v jakých se nám tento text dochoval. Druhá kapitola se věnuje konkrétnímu tématu — dnešním čtenářům bible v České republice. Praktická část této práce pak pro tyto čtenáře navrhuje vlastní podobu zpracování bible.

Klíčová slova: bible, Starý zákon, Nový zákon, kniha, knižní design, typografie

ABSTRACT

The teoretical part of this thesis analyzes history and contemporaneity of bible as a book. The first chapter deals with the Bible's text and its preserved formes. The second chapter is focused particularly on today's readers of a Bible in the Czech Republic. Practical part of this work then introduces a new design of a Bible for these readers.

Key words: Bible, Old Testament, New Testament, Book, Book Design, Typography

Poděkovat by se slušelo určitě více lidem, vypíchnu zde ale jen jednu osobu, ať to má větší váhu. Děkuji tedy mamince za příkladnou pomoc ve finiši při korekci této práce. Bylo to náročné, ale dost jsme se nasmály, například když „Mojžíš vyváděl“ (svůj lid z Egypta).

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

ÚVOD.....	9
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. OBECNĚ.....	11
1. 1. BIBLE V PRŮBĚHU VĚKŮ	11
1. 1. 1. Vývoj a ustálení textů	13
1. 1. 2. O čem to tedy je?	22
1. 1. 3. Poznámkový aparát	39
1. 1. 4. Biblické překlady.....	40
1. 1. 5. Podoby bible	47
1. 2. A CO DNES	62
1. 2. 1. S ilustracemi.....	65
1. 2. 2. Bez ilustrací	69
1. 2. 3. Parafráze.....	72
2. KONKRÉTNĚ.....	73
2. 1. VÝZVA.....	73
2. 1. 1. Čtenáři bible v České republice	74
2. 1. 2. Jak začít číst bibli.....	76
2. 1. 3. České překlady bible	76
2. 1. 4. Bible na jeden rok.....	77
2. 2. PROBLÉM.....	78
2. 2. 1. Současný stav	78

II. PRAKTICKÁ ČÁST	80
3. NÁVRHY	81
3. 1. ŘEŠENÍ	83
3. 1. 1. Navigační systém.....	83
3. 1. 2. Layout	84
3. 1. 3. Mapy	87
3. 1. 4. Další části knihy.....	87
3. 1. 5. Vazba.....	88
ZÁVĚR	93
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	94
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	94
SEZNAM ZDROJŮ OBRÁZKŮ	97

ÚVOD

Práce na téma bible se dá zpracovat z mnoha různých úhlů pohledu. Z náboženského, historického, kulturního, z hlediska dějin umění a podobně.

Já se ale nezabývám výkladem biblického textu ani jeho vlivem, nýbrž formou, v jaké se nám Písmo svaté dochovalo — knihou samotnou. Píši jen o tom, co se knihy přímo týká. Tedy o vývoji jednotlivých textů bible, jejich stručném obsahu a jazycích, do kterých byly přeloženy. Velkou část pak věnuji samotným podobám bible — čím, jak a na co se psalo a později i tisklo. Vybírala jsem takové informace, které mi pak mohly býti užitečné při zpracovávání praktické části.

Pak už se dostávám ke kapitole o 20. a 21. století, ve které vypichuji několik mých oblíbených zpracování bible.

V poslední části teoretické práce se dostávám už ke konkrétnímu tématu, a to ke čtenářům bible v České republice. Ti jsou totiž cílová skupina mé praktické práce.

Vytvářím pro ni vlastní vydání bible.

„... a přitom hospodyně tam není ani jedna.“ **Hřmění Divadla Sklep**

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. OBECNĚ

1. 1. BIBLE V PRŮBĚHU VĚKŮ

Písmo. Písmo svaté. Zákon. Smlouva Odkaz. Závěť. Tato všechna přívziska má ona. Kniha knih — bible. Samotné slovo bible je dnes používáno celosvětově a jeho nejjednodušší překlad je prostě „Kniha“. V češtině, přesněji řečeno ve staročeštině, mělo zprvu vícero různých tvarů jako bibla, biblí, biblé, biblijě. K nám se slovo bible dostalo z latiny, kde se používalo v množném čísle — biblia, tedy knihy (vychází to z původních podob bible, kdy ještě nešlo o jeden samostatný svazek, ale několik samostatně stojících). Latina výraz převzala z řečtiny, kde měl podobu biblion. To by se dalo přeložit jako „papyrusek“, protože se jedná o zdobnělinu slova biblos, tedy papyrus. A protože jedny z prvních biblických textů se zapisovaly právě na papyrus, starověcí Řekové spojili tyto dva významy v jeden.

Mimochodem je zajímavé, jak vzniklo samotné označení biblos pro papyrus. Stejně jako v moderní době získávají mnohé produkty jména dle místa výroby — pro útkovou sametovou látku se vžil název manšestr, pro maďarský salám zase uherák, tak starořecké „biblos“ nese jméno podle města dříve ležícího na území dnešního Libanonu Byblos, odkud se právě papyrus vyvážel nejen do Řecka. A v samotné bibli se můžeme dokonce o tomto městu dočíst, je tam uvedeno pod svým původním názvem Gebal, tedy hora.

Bible spojovala, ale i rozdělovala za léta své existence spoustu skupin. Celá staletí se kvůli ní a tomu, co představuje, vedly války. I dnes se v jejím jménu páchají teroristické útoky. Využívá se jako omluva, obhajoba pro mnoho zlých skutků. Ale samozřejmě existuje i druhá a početnější skupina čtenářů, která v ní našla „lásku“ a pomohla jí na cestě životem. Po světě v tuto chvíli chodí sedm a půl miliardy lidí a 84 % z nich se hlásí k určitému náboženství¹. Ke křesťanství a judaismu, což jsou náboženství, kterým bible tvoří jejich základ, se přihlásilo v roce 2010 2 214 000 000 obyvatel planety Země. K tomu ještě můžeme připočítat i 1 600 000 000 muslimů, kteří z biblických textů také částečně vycházejí.

To ale určitě není konečný počet lidí, kteří se kdy s biblí a nebo jejím vlivem setkali. Žádný takový výzkum o tom, kolik osob je s ní spojeno, není a vlastně ani nelze udělat. Bible nás

1 Dle studie americké Pew Research, která vychází z údajů z roku 2010.

totiž ovlivňuje, aniž si to uvědomujeme. Pro mnoho věcí, se kterými jsme denně v kontaktu, byla bible hnacím motorem při jejich utváření. Vliv měla na podobu písma, samotnou řeč i spisovný jazyk. Podle ní se utvářelo právo, zákony různých společností. S ohledem na ni lidé vychovávali své děti, žili sociálním životem. Pronikla i do oblasti umění a filozofie.

A pokud na Zemi stále ještě existují lidé, co jsou biblí nepolíbeni, její příznivci se to snaží změnit a pro svou pravdu jsou ochotni i umřít. Známý je příklad z roku 2018, kdy se americký misionář John Allen Chau rozhodl obrátit na svou víru skupinu domorodců z ostrova Severní Sentine. Jde o jedno z posledních míst, které je nedotčeno civilizací, a jeho obyvatelé se kontaktu s cizinci urputně brání a obvykle je rovnou zabijí. A to se stalo právě i mladému křesťanovi. Byl bez pochopení zasypán šípy v okamžiku, kdy k nim přicházel s biblí v ruce a křičel „Ježíš vás miluje“.

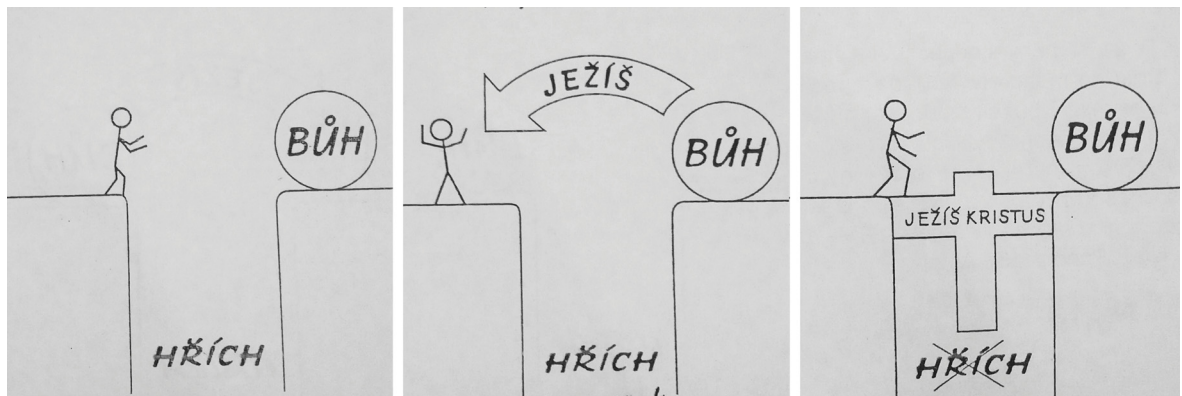
Český překlad obsahuje asi 3 miliony znaků, 31 000 veršů a 1 189 kapitol. Pro její přečtení je potřeba kolem 49 hodin — 38 pro Starý a 11 pro Nový zákon.

Bible je nejčtenější, nejprodávanější¹ a nejprekládanější kniha na světě. Bible ale není jenom jedna. Když, jako v nějaké povedené klasické anekdotě, přijde žid, katolík, protestant a pravoslavný do knihkupectví, každý si bude přát jiné vydání bible. Nejpatrnější rozdíl je mezi biblí židovskou a křesťanskou. Ta, určená pro Izraelity, nazývá se hebrejská, neobsahuje Nový zákon, ale tvoří ji pouze ten Starý. Tato práce se však bude dále zabývat, i vzhledem k historii náboženství v České republice, převážně biblí křesťanskou, jejíž kánon² se skládá ze Starého i Nového zákona. Oba tyto názvy dvou částí bible jsou odvozeny z knihy Jeremiáš, která je součástí Starého zákona. Dočítáme se v ní o smlouvě či úmluvě,³ co uzavřeli praotcové Izraele s Bohem, a také o smlouvě nové, která teprve sepsána bude, ale už ne na kamennou desku, ale do srdce člověka. Toho pro křesťany představuje Ježíš, o kterém je celý Nový zákon a je vlastně tak naplněním zákona Starého. Rozdíly mezi biblemi křesťanskými jsou dále rozebírány v následujících kapitolách.

1 Nejvíce kradenou knihou je ale Guinnessova kniha rekordů. Bible nicméně skončila na druhém místě.

2 Kánonem nazýváme soubor jednotlivých knih, které daná bible obsahuje. Ne všechna náboženství uznávají stejné knihy a mají tak kánony jiné.

3 Latinsky „testamentum“.

Obr. 1. Boží komix z brožurky od paní Evelíny, kterou jsem byla obdarována na nádraží Ostrava-Svinov, vysvětluje křesťanské chápání Ježíše Krista.

Než se ale dostaneme k aktuálním podobám bible, je nutné zjistit, jak tyto texty vznikaly, kdo a kdy je napsal a jaký měly tehdy význam.

1. 1. 1. Vývoj a ustálení textů

Biblické texty vznikaly nepředstavitelných patnáct století, mezi léty 1400 př. n. l. a 100 po n. l. Učebnice zabývající se studiem bible v 18. století ještě uvádějí, že existovali jen tři výsadní autoři těchto textů: Mojžíš, Matouš a Jan. Dnešní badatelé však tuto teorii vyvrátili a spočítali, že autorů bude až ke čtyřem desítkám. Ti psali v různorodém prostředí a s odlišným stupněm vzdělanosti a v celé bibli se tak odráží dobový názor a představa o světě, aktuální zeměpisné a přírodovědecké názory, je v ní cítit vliv starých mýtů a pověstí.

Starý zákon

Samotný vznik první části Starého zákona, Židy nazývaná „Tóra“, křesťany Pentateuch — pět knih, je spjat s příběhem, který je v těchto knihách i přímo popsán. Mojžíš, příslušník izraelského národa (žil někdy mezi 15. a 13. stoletím před n. l.), uzavřel na hoře Sinaj smlouvu s Bohem, díky které se Izraelský lid stal vyvoleným Božím národem. Bůh jim prostřednictvím Mojžíše dal Desatero a Zákony a právě toto je obsahem prvních knih, někdy také nazývaných Pět knih Mojžíšových.

Pozdější teorie však na základě toho, že se v rámci Tóry některé texty opakují, liší se i jejich styl, slovní zásoba i samotné označování Boha, přičítají autorství více lidem. Podle poznatků badatelé odhadují čtyři hlavní prameny: **(J) Jahvista** nese název dle jména Boha, které se v tomto pramenu používá — Jahve. Tyto části Tóry jsou plné dramatických, barvitých příběhů. Používá se v nich řada lidských příměrů, Bůh je líčen jako zahradník, pastýř, lékař nebo soudce. Pramen **(E) Elhohista** nepoužívá pro Boha konkrétní jméno, ale volí označení obecné — Elohim (božstvo, bůh). Tyto texty jsou psány ve vážnějším tónu, Bůh je autorita. Božskou vznešenost podtrhuje právě i použití slova Elohim, v hebrejštině jde totiž o majestátní plurál¹. **(D) Deuteronomista** se výlučně týká pouze knihy Deuteronomium. Jako samostatný pramen byl uznán proto, že omezuje uctívání Boha jen na jedinou svatyni, kdežto prameny (J) a (E) hovoří o bohoslužbách na vícero možných místech. A poslední pramen se nazývá **(P) Kněžský**. Tyto části jsou psány technickým, chladným jazykem, obsahují spousty dat, rodokmeny a seznamy. Kněžský proto, že se zabývá i bohoslužbou a kněžstvím.

V současné době však mnoho vědců zpochybňuje i tuto teorii, protože dle posledních poznatků neodpovídá starověkým literárním zvyklostem.

Během dalších staletí se k Tóře postupně připojovaly i součásti další. Dlouhá léta se příběhy ze Starého zákona šířily a předávaly pouze ústně. Písmo v té době již sice existovalo, ale bylo používáno převážně jen pro korespondenci, smlouvy (myšleno mezi lidmi, ne s Bohem), pro seznamy nebo nápisy. Toto ústní šíření bylo velmi spolehlivé, což se z dnešního hlediska může zdát nepravděpodobné. V té době se ale příběhy ústně reprodukovaly přesněji než pomocí písma, které bylo ještě dosti nevyvinuté.

První sepisování různých částí biblických příběhů probíhalo v 10. nebo 9. století před n. l. za vlády krále Šalomouna, kdy izraelský lid zažíval velký kulturní, územní i hospodářský rozmach. A kvetlo tedy i písemnictví.

Na začátku 6. století před n. l. vznikly první myšlenky, že by se židovské náboženství mohlo opírat o knihu, a tak se jednotlivé texty začaly sdružovat a stávaly se závaznými. Před tím žádné ustálené náboženské spisy nebyly, a to ani v Izraeli, ani v okolních národech.

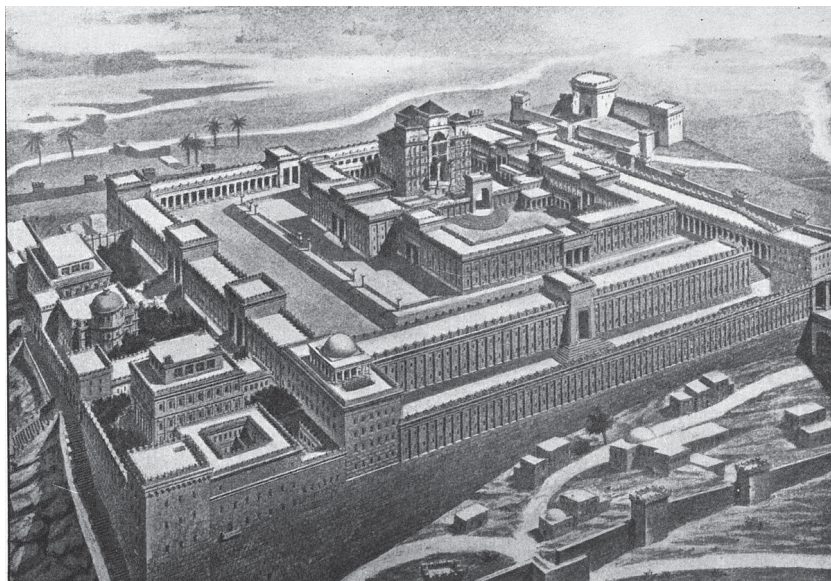
1 Způsob jakým o sobě hovoří (nebo je o něm hovořeno) vysoký představitel církve nebo státu — v množném čísle.

V chrámu v Jeruzalémě, který dal vybudovat již zmíněný král Šalomoun, vznikl chrámový archiv, v němž se uchovávaly tyto posvátné texty.

Bohužel pro nás z historického hlediska a bohužel pro Izrael té doby samotný, v roce 586 před n. l. dobyli Jeruzalém Babyloňané a chrám i s jeho archivem zničili. Lidé byli zavlčeni do zajetí. V tomto pro Židy temném období byli však učenci stále čilí a sepisovali nové texty, a nebo ty již existující shromažďovali. Babylonská nadvláda skončila poměrně rychle roku 539 před n. l., Babylon přemohli Peršané a Židé se mohli vrátit zpět do své vlasti.

Po návratu do Jeruzaléma byl obnoven chrám a začal se postupně plnit i jeho nový archiv. Toto období je spojováno s Ezdrášem, knězem, ke kterému se váže i jedna z knih ve Starém zákoně. To on měl podle posledních výzkumů přinést zpátky do Izraele jednu z posledních a nebo možná i poslední verzi první části Starého zákona — Tóry, Pentateuchu. A tato chvíle je vnímána jako položení písemných základů pro židovské náboženství, tedy judaismu.

V dalších několika set letech z tohoto obnoveného chrámového archivu vyrostla starozákonní sbírka a rozrůstala se dál a dál. A to vše trvalo až do prvního století n. l.

Obr. 2. Představa Šalomounova chrámu na ilustraci z období středověku.

Starozákonní kánon

V této části již musíme začít samostatně sledovat vývoj Starého zákona v hebrejské bibli a Starého zákona v bibli křesťanské.

K uzavření kánonu **hebrejské bible** došlo při sněmu, kde se sešel celý Sanhedrin (jedná se o soudce nejvyššího soudu starověkého Izraele), kolem roku 90 n. l. Tato událost je známá jako synoda¹ v Jamnii. Ta byla svolána především proto, aby se Písmo svaté ubránilo proti nově vznikajícím sektám a šíření křesťanství, které (jak se později dočteme) s textem Starého zákona pracovalo jinak. Na tomto shromáždění byly zvoleny posvátné spisy, které budou patřit do kánonu, a byly prohlášeny za autoritativní.

Při vybírání jednotlivých knih hrálo roli vícero faktorů. Jednoznačně byly přijaty texty, jejichž autorství tradice připisuje Mojžíšovi. Záleželo také na tom, zda lze knihu spojit s jedním, v židovském prostředí uznávaným, z proroků. Spis musel samozřejmě dále vykazovat i rysy duchovní autority. A konečný výběr ovlivnilo i to, zda byla kniha uchovávána v Šalomounově chrámu v Jeruzalémě, a mohla být tedy považována za svatou.

První část a základ Starého zákona tvoří Tóra, ustálena již po (v minulé kapitole zmiňovaném) návratu z babylonského zajetí. Těchto pět knih požívalo božské úcty a staly se tak měřítkem pro přidávání dalších spisů do hebrejského kánonu.

Dále byly přijaty svazky, takzvaní Proroci, Prorocké knihy, „Nebiim“. Tato osmidílná sbírka byla ustálena kolem roku 200 před n. l.

A třetí část hebrejského Starého zákona tvoří tzv. Spisy „Ketubim“. Ta byla uzavřena nejspíše právě až na samotném koncilu a tvoří ji jedenáct knih.

Od té doby do hebrejské bible dle kánonu patří dvacet čtyři spisů, což představuje pro Židy posvátné číslo. Samotný obsah jednotlivých knih byl ale nadále upravován, a to ještě celé následující tisíciletí. Lidem, kteří se tomu věnovali, se říká masoretáři, a jejich práci s cílem ustálit a sjednotit text se říká masora nebo masoret. Dochovala se nám dokonce i jejich jména, ze začátku tohoto období (1. století n. l.) známe rabbiho Akiba a z konce (10. století n. l.) Moše-ben-Ašera. Tito učenci se pustili do náročné práce, kdy kontrolovali nejen každé slovo, ale i každé písmeno — ty si dokonce přesně počítali. Pozměňovali pohanská jména, odstraňovali ty zmínky o Bohu, které se jim zdály, že ho až příliš zlidšťují. Ve všech rukopisech, co měli k dispozici, upravovali odchylky nebo je rovnou nahrazovali novými. Je škoda, že tyto spisy, které neodpovídaly a nebo již byly opotřebované, byly ničeny a pohřbívány, a tak se

1 Synoda — koncil, rada.

nám dochovalo jen málo těchto písemností. V průběhu té doby se i mezi masoretáři našlo pár odchylek, ale nakonec se ve 12. století všichni shodli na jedné verzi úpravy a tato úprava včetně výkladu (výkladem je myšlen poznámkový aparát, který byl v tomto období sepsán, někdy je přímo sám označován jako masora) byla v hebrejské Bibli vyhlášena jako závazná.

S křesťanským Starým zákonem je to o něco složitější. Vychází z jiného základu než ten v Bibli hebrejské. Asi dvě stě let před n. l. vznikl překlad z hebrejštiny do řečtiny a je to také nejstarší dochovaný text v jiném než původním jazyce. Sloužil převážně Židům, kteří žili mimo Palestinu, kde byla v té době řečtina hlavním nejrozšířenějším jazykem. Tento překlad nazýváme „Septuaginta“, tedy Sedmdesátka. Označení vychází z počtu učenců, kteří tento překlad tvořili, těch bylo 70 (podle legendy jich bylo 72, každé izraelské pokolení zastupovalo 6 překladatelů, počet byl však zaokrouhlen). Zkráceně se tento překlad označuje římskými číslicemi LXX.

Jak již víme, v této době ještě nebyl hebrejský kánon zcela uzavřen. A tak se nám prostřednictvím tohoto překladu dochovalo mnoho dalších knih, které synoda v Jamnii nakonec neuznala. V tomto překladu se nachází 53 knih, které můžeme rozdělit na 4 části. První je Pentateuch, který je totožný s hebrejskou Tórou. Dalších osmnáct knih se zabývá historií, pradávými dějinami Izraelitů. Následuje devět poetických spisů, jednotně označovaných jako Přísloví. A na konci máme dvacet jedna knih Proroků, v těch nalezneme Boží poselství předávané skrz proroky.

Mnohé z těchto knih však z dnešních biblí vůbec neznáme. V celkovém původním rozsahu Septuaginty ji praktikuje jenom církev **pravoslavná**. Naprosto tak dostala svému jinému označení „ortodoxní“, protože říká:

„Bible je Slovem Božím. Tak jak je nám dána. Každá věta, každé slovo závazně platí. Nic není lidské, všechno má Boží původ. Všecky řádky Písem svatých byly doslovně Bohem nadiktovány. Ti, kteří je psali, nedávali tam nic ze svého rozumu, ze svých představ a názorů, nýbrž byli jen písarskými nástroji v ruce Boží. Každé jejich slovo (verbum) je vdechnuto (inspirováno) Duchem svatým.“ ([2] str. 107)

Pro pravoslavného křesťana je tedy nemyslitelné, aby si člověk přisuzoval právo na to určovat, které spisy jsou a které nejsou dostatečně posvátné. Všechny dle něj představují Boží vůli, a proto je také všechny ctí.

Kánon pro Starý zákon **katolické** církve původně vychází samozřejmě také ze „Sedmdesátky“. (Pravoslavná církev a katolická církev se rozdělila až po Velkém schizmatu v roce 1054, do té doby tvořily církev jednu, nazývanou též Raná nebo Prvotní.)

Po vzniku řeckého překladu neprobíhalo jeho šíření identicky. Různá židovská uskupení, rozestá po celé Římské říši, přijala za svůj jiný počet knih. V tom za našeho letopočtu pokračovaly i obce křesťanské. Rozdílnost v kánonech vyústila v nutnost uspořádat koncil, kde by se vše sjednotilo, po vzoru koncilu židovského z 1. století n. l. Ten křesťanský se konal v Římě v roce 382 n. l. a je znám jako Římská synoda. Konal se pod vedením papeže Damasuse I. a účastnili se ho přední církevní představitelé a teologové. Tam ustanovili jakožto kanonických 46 knih.

Jak dospěli právě k tomuto výběru, lze těžko odhadovat. Problém s touto otázkou mají také **protestantské** církve, které se od té katolické odštěpily. Za počátek tohoto oddělení se dá považovat rok 1517, kdy veřejně vystoupil Martin Luther proti odpustkům a založil vlastní první protestantskou církev. Těmto církvím se také říká evangelické. Odkazuje se tak na důležitost, kterou pro ně evangelia a samotná bible měly. Hlavní myšlenkou byl tedy určitý návrat k bibli jako k hlavní a jediné autoritě. Proto se začaly jednotlivé spisy z křesťanského kánonu podrobovat bádání. V té době se Evropou šířil humanismus, učenci byli zaujati starověkem a opět se šířila znalost řečtiny. Mohli tak zkoumat originální text Septuaginty, což přineslo nečekané teologické a historické otázky. Na základě těchto výzkumů byly některé knihy z kánonu Starého zákona pro protestantské prostředí odebrány a jejich aktualizovaný kánon tvořilo třicet devět spisů. Nakonec se tento evangelický Starý zákon obsahem shodoval s hebrejskou biblí, ale řazení knih za sebou zase respektoval kánon katolický.

Některé publikace, které nejsou postaveny na vědeckých pramenech, toto důkladné bádání, na jehož základě byl protestantský kánon ustálen, zlehčují. Například šedesáti čtyř stránkový

sešitek Dopis tobě!, který vydává německé nakladatelství Der Gute Botschaft Verlag bez udání autora v 49 světových jazycích, píše:

„Věřící, vedeni Duchem Božím, věděli již velice brzy, které knihy patří k Bibli, a které nikoli. Křesťané dovedli rozeznat, které knihy jsou kanonické (tj. pravé) a nebo apokryfní (tj. nepravé). Některé apokryfní knihy sice stojí za to, aby byly přečteny, avšak bedlivý čtenář si brzy povšimne: ne, to je něco jiného než bible; jsou tu fantastické historky, žertovné věci a chyby. Marně bychom hledali něco podobného v Písmě svatém.“ ([10] str. 14)

Díky tomuto naivnímu výkladu alespoň narážíme na pojem apokryf¹. Apokryfy jsou knihy, které ten či onen kánon neuznává. Přesný význam tohoto termínu záleží však na tom, z pohledu které církve se na něj díváme.

Pravoslavný Starý zákon apokryfy nezná, uznává totiž všech 53 spisů.

Pro katolickou církev výraz apokryf představuje 7 knih, které ve svém kánonu nemá, oproti tomu ortodoxnímu. Knihy a dodatky ke knihám, které má jejich kánon navíc vůči protestantskému, katolíci označují jako spisy Deuterokanonické.

Pro protestantský kánon Starého zákona jsou apokryfy katolické Deuterokanonické knihy. Ty Martin Luther číst doporučoval, nepřisoval jim ovšem žádnou závaznost. A ty spisy, které jako apokryfní označují katolíci, protestanti nazývají „pseudepigrafy.“ Lépe je to pochopitelné z následujícího obrázku.

Obr. 3. Starozákonní kánon dle jednotlivých náboženství.

¹ V dnešní době toto slovo znamená i „literární útvar používající známý motiv k alegorickému nebo parodickému srovnání s výkladem autora“. [17]

Nový zákon

Texty Nového zákona bezprostředně souvisejí s postavou Ježíše Krista. Celý Nový zákon se týká jeho životního příběhu, jeho učení. Na základě této osobnosti vzniká nová víra — křesťanství. Zajímavé je, že je to první náboženství, u kterého jeho posvátná kniha (Nový zákon) nevzniká kompletně na nových základech, ale navazuje na již stávající učení — judaismus a jeho Starý zákon. Ve Starém zákoně je prorokován Mesiáš, a toho právě pro křesťany představuje Ježíš. Je v podstatě jeho naplněním.

Sepsání Nového zákona původně nebyl žádný záměr, podobně to tak bylo i se zákonem Starým. Vedla k tomu potřeba dlouhodoběji uchovávat příběhy jinak než jen pomocí ústní tradice.

Nový zákon, tak jak ho známe dnes, začíná evangelií¹, které můžeme zjednodušeně označit jako životopis Ježíše Krista. Toto řazení je logické, ale není chronologické dle doby vzniku samotných textů.

Knihou Nového zákona, která byla sepsána jako první, je 1. list Tesalonickým. Ve svém původním významu ji ale ještě jen těžko můžeme nazývat knihou. Jednalo se o první z mnoha dopisů, které sepsal apoštol² Pavel.

(Pojem apoštol vzniká až po Ježíšově smrti mezi prvními křesťany, kteří hovořili řecky. V 1. století n. l. se tak označoval každý, kdo přijal Ježíšův „životní styl“. Tito lidé podnikali dlouhé cesty, při nichž hlásali Kristovo učení. Později se z tohoto slova stal čestný titul jen pro dvanáct nejbližších učedníků Ježíše, kteří ho i osobně znali — Jidáše později nahradil Matěj. Mimo toto oslovení patří i Pavlovi, který ale s Ježíšem Nazaretským neměl osobní zkušenost.)

Tyto dopisy nebyly soukromé listy. Patřily raně křesťanským sborům, které Pavel na svých misijních cestách potkal a nebo je přímo založil. Souborně dopisy nazýváme epištoly³. Tyto byly nahlas předčítány na shromážděních těchto společenství, a pak poslány do dalšího sboru.

Mimo tyto dopisy (jejich autor není pouze Pavel) vznikaly i texty, které popisovaly Ježíšův příběh, již zmíněná evangelia. Těch bylo sepsáno mnohem více než jen ty 4 verze, které známe z dnešního Nového zákona. Později vznikaly i spisy, které zachycovaly příběhy apoštolů.

1 Z řeckého pojmu „euangelion“, znamená radostné poselství, radostnou novinu.

2 Z řeckého pojmu „apostolos“, znamená poslaný či vyslanec.

3 Z řeckého a latinského pojmu „epistola, epistula“, znamená dopis.

Podobně jako to bylo u Starého zákona, i zde přišla na řadu otázka, které texty mají být uznány jako závazné.

Novozákonní kánon

První pokus o výběr knih učinil v roce 144 bohatý křesťanský teolog Marcion. Nesouhlasil však s klíčovými stanovisky církve, a tak si založil církev svou vlastní. Hlavní rozdíl mezi církvemi spočíval v tom, že pro Marciona byl Bůh, tak jak ho kázal Ježíš, jiný než Bůh starozákonní. Ten byl Bohem hněvu a pomsty. Ten Kristův zase milosrdenství a lásky. Jeho biblický kánon tedy zavrhl celý Starý zákon a vytvořil pro svou církev novou posvátnou knihu. Ta měla dva díly — „Pán“, který tvořilo Lukášovo evangelium, a „Apoštol“, který obsahoval deset Pavlových epištol. Navíc z původních těchto textů odstranil to, co mu až moc připomínalo Starý zákon. Tato církev zažívala v době svého vzniku velký ohlas. Po dobu 2. a 3. století n. l. byla její střediska rozestata od Mezopotámie až po Francii. Měla své vlastní biskupy, náboženské zpěvy i budovy. Postupně ale její dosah slábnul pod dominancí Rané církve, nicméně poslední komunity zanikly až v 16. století.

Marcionismus, ačkoli v dnešním světě upadl téměř v zapomnění, má pro Bibli zásadní význam. Pod jeho vlivem totiž Prvotní církvi došlo, že musí sama sestavit závazný kánon, a tak od této chvíle začínal postupně vznikat Nový zákon tak, jak ho známe i nyní.

První verze kánonu Rané církve vznikla kolem roku 190 n. l. Dozvídáme se o ní díky fragmentu textu sepsaného v 8. století. Nese název Muratoriho kánon, podle italského historika, který jej v 18. století objevil — Ludovica Antonia Muratoriho. Oproti verzi, která je uznávána dnes, v tomto kánonu ještě stále chyběl list Židům, list Jakubův a 1. a 2. list Petřův. Navíc ale zahrnoval Zjevení Petrovo a Knihu moudrosti.

Klement Alexandrijský, který žil mezi roky 150 až 215 n. l., už zahrnoval mezi novozákonní spisy i list Židům.

Pořádek v knihách Nového zákona se snažil udělat Eusebius, což byl raně církevní historik, žijící v létech 263 až 339 n. l. Ten provedl vlastní analýzu a rozdělil spisy do tří skupin: V první jsou spisy „všemi přijaté“, to je čtvero evangelií, Apoštolské skutky a většina listů. V té druhé je Jakubův list, Judův, 2. Petřův a 2. a 3. Janův. O těchto listech se vedly spory a tak

tuto skupinu nazval „některými zpochybňované“ spisy. Do třetí pak spadaly knihy, které ani v současném Novém zákoně nejsou, a tak se tato skupina jmenuje spisy „odmítnuté“.

Konečné slovo, co ano a co ne, padlo až během synod v letech 393, 397 a 419, které se konaly v Hippu a Kartágu. Tam se jako závazný uznal kánon (podle tří hlavních kritérií: spis musel podávat hodnověrné svědectví o Ježíši Kristu, jeho autor byl apoštol a byl obecně přijat pro svou duchovní autoritu) z roku 367, jehož autorem byl Athanasius, alexandrijský biskup. Obsahoval nám známých 27 knih.

Nám známých... známe je ale? Co je vlastně obsahem Nového zákona a o čem pak se píše v tom Starém?

1. 1. 2. O čem to tedy je?

Než jsem začala sepisovat tento text, nevěděla jsem, kolik lidí bibli v mém okolí četlo. Analýzou různých statistik se zabývám v kapitole 2. 1 1. Čtenáři bible v České republice, ale zajímala mě i situace mezi mými známými, převážně vrstevníky. Když už se někdo přiznal k tomu, že věří v Boha (používám výraz „přiznal“, protože to vždy doprovázely určité rozpaky; pro Českou republiku a pro mladou generaci zvláště je asi příznačné, že když „přiznáte“ svou víru, může na vás okolí pohlížet jako na podivína), tak vždycky na otázku, zda tedy četl i bibli, odpověděl negativně, a tedy nemá přehled o tom, o čem se v bibli píše.

Já sama jsem agnostik¹ a bibli jsem nečetla. Ráda bych se ale více ponořila do biblických textů, už čistě jen pro zlepšení svého všeobecného přehledu. Nejen pro stejné případy jako jsem já vzniká moje praktická práce — Bible pro začátečníky. V době psaní této teoretické části však mé vydání bible ještě není realizováno, a proto se zatím musím spokojit pouze se seznamem jednotlivých knih a přehledem jejich obsahu.

¹ „Agnosticismus je názor, že pravdivost některých tvrzení, zejména těch, která se týkají existence či neexistence jakéhokoliv boha, se nedá prokázat ani vyvrátit“. [30]

STARÝ ZÁKON

Jak již víme, řazení knih za sebou se různí. Toto řazení sleduje kánon křesťanský, konkrétně protestantský, který se vyskytuje poté i v praktické části a je v naší oblasti nejčastější.

Pentateuch

Neboli Pět knih Mojžíšových, Tóra, v hebrejštině „Chumaš“ — pět pětin. V judaismu se těší nejvyšší úctě, jelikož zaznamenává stvoření světa, vznik národa Izraelitů a jeho převzetí zákonů a přikázání od Boha.

Genesis (Gn) Mýtus¹ a sága². Slovo Genesis v řečtině znamená původ nebo počátek. Odkazuje tak na úplně první slova bible „Na počátku“. V knize Genesis se píše o stvoření světa a člověka. Nalezneme v ní známé příběhy jako ten o Adamovi a Evě, o Noemově arše a potopě světa, o Babylonské věži a zmatení jazyků. Dále popisuje i zrod samotného izraelského národa, setkáváme se s jmény Abraham a Sára, Izák a Rebeka nebo Jákob a Ráchel. Vyprávění končí povídkou³ o Josefovi a jeho rodině, která žila už v Egyptě.

Exodus (Ex) Sága. Zatímco Genesis hovoří o vzniku izraelského národa, v následujících knihách Pentateuchu se dozvídáme o zrodu jejich náboženství. Z Izraelitů, kteří žili v Josefově době v Egyptě, se stali otroci. A Exodus popisuje jejich osvobození a vyvedení z Egyptské nadvlády pod vedením Mojžíše. Ten pak přijímá na hoře Sinaj od Boha zákony a přikázání včetně Desatera.

Leviticus (Lv) Sběrka nařízení. Někdy se této knize říká Zákon kněží, protože obsahuje předpisy ke konání řady obřadů a náboženských obětí. Nalezneme zde také seznam zvířat, která jsou prohlášena za nečistá, a tak je zakázáno je konzumovat. Objevuje se zde Áron, který je, stejně jako jeho synové, pomazán na kněze. Hlavní téma je ovšem svatost — Bůh je svatý, a tak je Izrael vyzýván k tomu, aby také byl.

1 Příběh, který má symbolický nebo náboženský význam.

2 Rozsáhlé vyprávění zachycující osudy vícero generací jednoho rodu.

3 Prozaický literární útvar kratšího rozsahu. Zachycuje jen část života a nepopisuje ho jako celek.

Deuteronomium (Dt) Sbíрка zákonů a sága. Jedná se o vylíčení Mojžíšovy řeči ke svému národu před vstupem do země Zaslíbené. Shrnuje v ní Boží jednání a jeho zákony, opět včetně desatera, které má, ale oproti tomu v knize Exodus, trochu jinou podobu. Konec knihy patří dalším Mojžíšovým ustanovením, která tentokrát pronesl na východním pobřeží Jordánu před svou smrtí, kde izraelskému lidu požehnal a vštípoval mu, že jeho úcta má patřit jen jedinému Bohu.

Obr. 4. Pentateuch.

Výpravné a dějepisné knihy

Tyto spisy se věnují objasnění rozvoje Izraelců. Jedná se v podstatě o zachycení jejich historie. V hebrejské bibli se části z nich říká Přední nebo též Starší proroci (Jozue, Kniha Soudců, 1. a 2. kniha Samuelova, 1. a 2. kniha Královská). Jejich společným znakem je totiž to, že mimo klasický dějepisný popis obsahují i jeho výklad a v tom právě spočívala úloha proroků.

Jozue (Joz) Sága. Vojevůdce Jozue byl, Mojžíšem určený, nastupující velitel Izraelitů, který dobyl území i na západním břehu Jordánu. Jozue vypráví o městě Jericho, které bylo díky Božímu zázraku dobyto bez boje. Toto území se poté rozdělilo mezi jednotlivé izraelské kmeny.

Kniha Soudců (Sd) Sága. Pojednává o více lidech nazývaných soudci, kteří byli v jednotlivých kmenech vojevůdci. Najdeme zde i známější příběh o obru Samsonovi.

Rút (Rt) Povídka. Příběh o vdově ze země Moáb, která zůstala v nouzi a bez zaopatření. Ujmou se jí ale ve městě Betlémě a nakonec se i znovu provdá za čestného a bohatého muže jménem Boáz.

První kniha Samuelova (1S) Sága. Stejně jako Druhá kniha Samuelova, vypráví ta první o vzniku království Izraele a jeho raných dějinách. Vystupuje zde prorok Samuel, který pod nátlakem národa pomaže na prvního krále Saula. Kniha obsahuje i příběh Davida a Goliáše. David byl původně u krále Saula ve službě, ten ale na něj začal žárlit, vypukla válka a Saul v ní umírá.

Druhá kniha Samuelova (2S) Sága. Ta už se věnuje životu Davidovu, který se stal druhým Izraelským králem. On dobývá Jeruzalém a přináší do něj archu Boží úmluvy, tak se říká posvátné truhle, která má obsahovat nejcenější židovské náboženské předměty, mezi nimi i Mojžíšovy desky se zákonem a desaterem.

První kniha Královská (1Kr) Historická kronika a sága. Tato kniha mapuje období přibližně sta let. Objevuje se zde král Šalomoun, který vybudoval slavný chrám v Jeruzalému. Po jeho smrti je však říše v neshodách a dochází k jejímu rozdělení — vzniká království judské na jižním území původního státu a na severu království izraelské. Mezi známější jména, o kterých se můžeme v První knize Královské dočíst, patří ještě Eliáš nebo Jezábel.

Druhá kniha Královská (2Kr) Historická kronika a sága. Text Druhé Královské zahrnuje dokonce období až tří set let. Vypráví osudy jižního a severního království. To severní poté zaniká pod náporom Asyřanů. To jižní se rozpadá ve chvíli, kdy Jeruzalém dobývají Babyloňané a lid Judska je odveden do zajetí.

První kniha Letopisů (1Pa) Sága. Zkratka „1Pa“ je odvozena od alternativního názvu knihy — Paralipomenon¹. Knihy Letopisů se vrací v čase zpátky na začátek. Sledujeme v nich rodokmeny izraelského lidu. V té První začínáme u Adama a končíme u prvních izraelských králů Saula a Davida. Davidovi je ještě samostatně věnována závěrečná část.

1 Význam slova je dovětek či dodatek.

Druhá kniha Letopisů (2Pa) Historická kronika. Líčí dějiny od krále Šalomouna, přes zničení Jeruzaléma a chrámu, zavlčení Židů do zajetí až po osvobození a návrat z Babylonu zpět do vlasti.

Ezdráš (Ezd) Historická fikce. Popisuje návrat Židů ze zajetí v Babylonu a obnovu království. Staví se nový chrám na místě, kde stál původní Šalomounův. Sám Ezdráš byl vzdělaný kněz, který je znám tím, že se snažil bránit židovským mužům brát si pohanské ženy.

Nehemiáš (Neh) Autobiografie. Jedná se o příběh Judejce Nehemiáše, který dříve působil na dvoře perského krále. V tomto příběhu nastupuje na místo guvernéra Jeruzaléma a dává obnovit hradby kolem města. Sledujeme zde také izraelský lid, který během svátku při bohoslužbě předčítá Mojžíšovy zákony.

Ester (Est) Povídka. Ester byla Židovka, která se dostala do harému perského krále. Vypracovala se tu na pozici první královské manželky a tak díky svému vlivu, zachránila svůj lid od pogromu. Tento příběh tak vysvětluje vznik nejveselejšího židovského svátku Purim, který oslavuje právě tuto záchranu.

Obr. 5. Výpravné a dějepisné knihy.

Poezie a mudrosloví

Job (Jb) Vyprávění a dialog. Job byl bohatý spravedlivý člověk, kterého Satan nařkl, že byl zbožný jen proto, že se mu to hodilo a vše mu vycházelo. Bůh si tak pro Joba, aby Satanova tvrzení vyvrátil, připravil několik zkoušek. Job postupně přicházel o děti, o majetek a nakonec i o zdraví. Když však Job u své víry vytrval, Bůh mu vrátil, co ztratil a odměnil ho dlouhým šťastným životem. Do knihy je vložena ještě část, která obsahuje dramatické rozhovory mezi Jobem a jeho přáteli a nakonec i s Bohem.

Žalmy (Ž) Básně a písně. Kniha žalmů je rozdělena do pěti oddílů, které patrně odpovídají pěti knihám Mojžíšovým a obsahují 150 žalmů. Mnoho z nich napsal sám král David. V dnešní době existují i svazky obsahující pouze tuto knihu — žaltáře¹, z nichž se zpívá při bohoslužbách. Všechny texty mají náboženskou tematiku. Oslavují například Boží vládu, rozebírají vztah jednotlivce s Bohem nebo vypráví o dějinách izraelského národa.

Příslaví (Př) Sběrka výroků. Obsahuje naučné příběhy a celou řadu přísloví o dvou verších. Mnoho z nich je spojeno přímo se jménem krále Šalomouna.

Kazatel (Kaz) Filozofické aforismy². Obsahuje řadu krátkých úvah a rad do života. Sám autor sebe označuje jako kazatele, bohatého krále Jeruzaléma a potomka Davida. Někdy bývá ztotožňován i se samotným Šalomounem. Toto ale nebylo nikdy prokázáno a tak se může i jednat jen o autorův konstrukt.

Píseň písní (Pís) Milostné verše. Písně, též se jim říká svatební, jsou nejznámější dochovanou památkou lyrických milostných textů ze starověkého Blízkého východu. Jednotlivé úseky jsou střídavě pronášeny mladým mužem a mladou ženou. Židé v nich vidí alegorický vztah mezi Bohem (on) a Izraelem (ona). Křesťané zase mezi Ježíšem a církví.

1 V širším slova smyslu se slovo žaltář používá pro jakoukoli sbírku žalmů.

2 Stručná literární forma, obsahující hlubší myšlenku, pracující s ironií, satirou a protiklady.

Obr. 6. Poezie a mudrosloví.

Prorocké a výpravné knihy

V hebrejské bibli označované jako „Zadní“ proroci. V té evangelické jsou ale v této části navíc i spisy s povídkami. Vesměs obsahují prorocká vidění a výzvy svých autorů. O nich samotných ale víme málo. I tam, kde je kniha označena jako biografie nebo autobiografie, se jedná pouze, až na pár výjimek, o malé útržky líčení jejich života.

Izaiáš (Iz) Prorocká kniha. Prorok Izaiáš v ní předává izraelskému národu poselství od Boha, které získává během svého vidění. Zastavte utlačování chudých, nepřekrucujte zákon, jinak přijde Boží trest. Oznamuje také příchod ideálního krále. V průběhu čtení a na konci knihy narazíme na části, které nepatří přímo proroku Izaiášovi. V nich se dozvídáme o asyrském králi, co neúspěšně obléhal Jeruzalém. Obsahují i předzvěst, že se Židé držení v Babyloně dočkají osvobození. A také písně o muži, co přijde a vezme na sebe utrpení za všechny hříšníky izraelského národa.

Jeremiáš (Jr) Prorocká kniha, biografie a autobiografie. Tato kniha v sobě nese největší rozdíly mezi verzí hebrejskou a tou křesťanskou. Jeremiáš je prorok, kterého si Bůh vybral již od jeho narození. Káže to, co však není jeruzalémskému lidu a jeho vládcům příjemné, a proto je jimi zatracován. Po dobytí Izraele Babyloňany je mu nabídnuto čestné místo, prorok však tuto možnost odmítá.

Pláč (Pl) Básně. Kniha obsahuje pět poměrně rozsáhlých básní. Čtyři z nich oplakávají Jeruzalém poté, co byl dobyt a zničen Babyloňany. Ta pátá smutní nad osudem jednotlivce a není přímo spjata s Jeruzalémem jako takovým.

Ezechiel (Ez) Prorocká kniha, autobiografie. Ezechiel je jedním z židovských kněží, kteří jsou odvezeni do Babylonu. Poté má vizi, v níž je povolán, aby se stal prorokem pro svůj národ v babylonském vyhnanství. Vybízí je k tomu, aby svůj nový domov přijali a usadili se, a zároveň varuje zbytek obyvatel Jeruzaléma před povstáním proti Babylonu. Prorokuje ale i obnovení království a znovupostavení zbořeného chrámu.

Daniel (Da) Povídka. Kniha se zabývá Danielovým osudem, který je plný zvrátů. Jedná se o mladého Žida, co se díky svým schopnostem dostane na pozici ministra na babylonském dvoře. Obsahuje známý příběh, kdy je Daniel uvězněn v jámě lvové. Na příběhy z jeho života navazuje několik jeho vizí.

Ozeáš (Oz) Prorocká kniha, autobiografie. V knize je Ozeášem kritizováno izraelské upuštění od uctívání jednoho Boha. Ten národ nejprve trestá, ale nakonec mu odpouští. To je v Ozeášovi sepsáno také alegoricky — Bůh radí Ozeáši, ať zůstane se svou záletnou manželkou a slituje se nad ní. Stejně jako Bůh nad hříšným Izraelem.

Joel (Jl) Prorocká kniha. Izrael je zpustošen velikými pohromami v podobě sucha a kobylek. Je to trest za odvrácení se od jednoho Boha. Poté tedy Izraelité uspořádají prosebnou bohoslužbu, kde dojde k jejich pokání, návratu jejich věrnosti a obnově jejich víry. Za to jsou Bohem odměněni materiálně i duchovně. Je však i ohlášen Boží soud, který potrestá nepřátele Judy.

Amos (Am) Prorocká kniha, autobiografie. Zde je Boží soud již vyhlášen, ten dopadá jak na nepřátele Židů, tak i nad Izrael samotný. Amos tvrdí, že hlavním důvodem pro „Hospodinův den“, jak se tomuto soudu také říká, je utlačování těch nejchudších izraelských vrstev bohatými obyvateli.

Abdiáš (Abd) Prorocká kniha. V nejkratší knize Starého zákona Abdiáš prorokuje zkázu sousednímu nepřátelskému národu Edom, který sídlil na jihu Mrtvého moře. A také očekává obnovu Jeruzaléma.

Jonáš (Jon) Povídka. Jonáše Bůh vybral jako proroka, který má oznámit zkázu města Ninive. Ten se ale snaží uniknout před svým prorockým údělem, nasedne na loď a utíká pryč od svého poslání. Bůh však pošle na moře bouři a jediná možnost pro posádku, jak bouři uklidnit, je vyhození Jonáše do moře. Tam je pozřen velrybou. Modlí se v ní ale, žádá o odpuštění a tak Bůh rybě přikáže, aby ho vyvrhla na pevninu. Kniha ukazuje i Boží soucit nad všemi lidmi a to včetně obyvatelů Ninive, kteří byli pohany.

Micheáš (Mi) Prorocká kniha. Judsku je oznámen trest, kvůli zkorumpovaným vládcům a kněžím, chamtivosti boháčů a obchodníků, a nemilosrdnosti věřících. Prorok očekává však i slavnou budoucnost Jeruzaléma a čas blahobytu a pokoje Izraele. V knize Micheáš je také předpovězeno narození Mesiáše v Betlémě.

Nahun (Na) Prorocká kniha a žalm. Je v ní opět zvěstována zkáza města Asýrie Ninive. To je kruté a prolévá spoustu krve.

Abakuk (Abk) Prorocká kniha. Další prorok, který předpovídá zkázu. Tentokrát míří na nepřátele Judy, bezbožné Babyloňany a Asyřany. Zároveň slibuje spásu věrným Židům, kteří ale také mají své hříchy.

Sofoniáš (Sf) Prorocká kniha. A opět apokalyptická vize prorokující již zmiňovaný „Hospodinův den“. Soud se má konat nad všemi včetně Jeruzaléma. Bůh ho dá ale poté znovu obnovit zbytkem věrných lidí.

Ageus (Ag) Prorocká kniha. Izraelci se navracejí domů z babylonského věznění do Jeruzaléma. Nevede se jim ale moc dobře, a to proto, že otálejí s obnovou Šalomounova chrámu. Vše selepší po osazení základního kamene.

Zachariáš (Za) Prorocká kniha. Opět se týká stavby chrámu a v osmi po sobě jdoucích vizí spatří Zachariáš šťastnou budoucnost pro Jeruzalém a návrat Židů z Babylonské říše. Také je připojeno prorocké vidění o králi z rodu Davida, který bude pokojně navěky vládnout celé říši.

Malachiáš (Mal) Prorocká kniha. Poslední kniha Starého zákona dle protestantského kánonu. Bůh v ní lidu vyčítá jeho hříchy, prázdnu a povrchní víru, porušování manželské věrnosti.

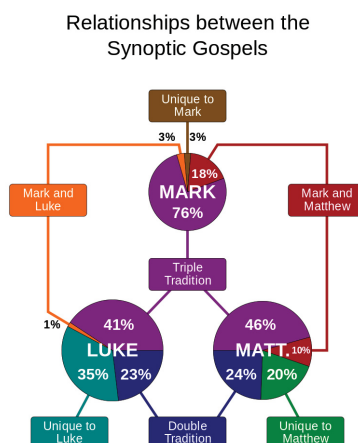
Obr. 7. Prorocké a výpravné knihy.

NOVÝ ZÁKON

Nový zákon už uznává jen křesťanství. Katolická církev, pravoslavná i evangelická uznává stejný kánon. Některé menší církve ale používají i mírně odlišný výběr knih nebo jejich pořadí.

Evangelia

Původně měla každá z těchto čtyřech knih vlastní název. Ale poté, kdy byly zařazeny do kánonu Nového zákona, jim byl dán název sjednocující. Poukazuje se tak na to, že se jedná o stejné příběhy, jen z různých pohledů — evangelium podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana. První tři jsou si natolik podobná, že se jim říká synoptická¹.

Obr. 8. Schéma vztahů mezi synoptickými evangelii.

Pravděpodobně okolo roku 160 vznikl pokus spojit všechna evangelia do jednoho spisu. Byl sepsán v Sýrii a této harmonii evangelí se říká Diatessaron. Církev však tuto podobu ihned zamítla.

Evangelium podle Matouše (Mt) Životopis. Zachycuje Ježíšovo narození, učení, působení, smrt a vzkříšení. Dříve se mělo za to, že Matoušovo evangelium vzniklo jako první a Markova verze je jen jeho pozdějším zkrácením. Dnes ale převládá názor, že to bylo naopak a Matouš rozšířil, uhladil a propracoval evangelium Marka, sepsané o dvacet let dříve. Navíc je v něm uvedeno i Kristovo narození. Z volby Matoušových výrazů lze vycítit jeho židovské kořeny. Používá například „nebeské království“ a ne běžnější „Boží království“ — židovské zdráhání použít Božské jméno. Matouš také, po vzoru Tóry, rozděluje Ježíšovo učení do pěti

¹ Z řeckého pojmu „synopsis“, znamená společný pohled nebo srovnání.

větších bloků a používá v nich i přímo určité formulace z Genesis. Toto evangelium se nejvíc snaží ukázat, že je Kristus naplněním proroctví Starého zákona. Pouze v Matoušově verzi se objevují motivy s Pilátovou manželkou a mytí Pilátových rukou nad jeho odsouzením. Také jako jediný Matouš zmiňuje slovo církev.

Evangelium podle Marka (Mk) Životopis. Podává zprávu o Kristově učení, působení, jeho smrti a zmrtvýchvstání. Autor Jan Marek byl podle tradice pobočník apoštola Petra. Už raně církevní představitelé měli za to, že Marek pouze sepsal Petrovy vzpomínky. Jeho evangelium se nedrží událostí chronologicky, ale spíše jde o soubor krátkých povídaní o Kristově příběhu. Ježíš v něm již od samého počátku spěje rychle ke své smrti a zmrtvýchvstání. Celé evangelium provází zmínky o „nesení si svého kříže“. Markovo hlavní téma je představení Kristových následovníků jako nastupující společnosti, navazující na Izraelity v Božích plánech. To vysvětluje jeho opakované používání čísla 12, symbolizující dvanáct kmenů izraelského národa — dvanáct učedníků, dvanáct let, dvanáctiletá dívka, dvanáct košů.

Evangelium podle Lukáše (L) Životopis. Pojednává o Ježíšově narození, učení, působení, smrti, vzkříšení i nanebevstoupení. Už víme, že evangelium podle Matouše stavělo na evangeliu Marka a pravděpodobně je to stejné i s evangeliem podle Lukáše. Ve svém prologu Lukáš čtenáře upozorňuje na to, že nebyl očitým svědkem událostí, které popisuje, ale jeho zdroje jsou sekundární. Toto evangelium nejlépe přijali obyvatelé řecky mluvících oblastí. To Matoušovo bylo pro ně příliš židovské a Markovo málo obsáhlé a nepřehledně strukturované. Lukášův přístup je naproti tomu intelektuální a systematický. Je mnoho příběhů, které se dozvídáme pouze z jeho evangelia. A velký prostor dává i ženám, jimž předcházející texty nevěnovaly moc pozornosti. Více se zde dovídáme třeba i o Ježíšově matce Marii, která například v Markovi nevystupuje vůbec a u Matouše zase ani nepromluví. Lukášovo evangelium klade důraz na radost ze života a je ovlivněno ranou církevní komunitou.

Evangelium podle Jana (J) Životopis. Čteme o Kristově učení, působení, smrti a jeho opětovném vzkříšení. Toto evangelium bylo sepsáno o něco později než první tři. Dá se tedy

předpokládat, že Jan počítal s tím, že jeho čtenáři již tyto spisy znají a tak si dal za úkol, spíše než události popisovat, je hlouběji vysvětlovat. Jedná se o jakýsi výklad Ježíšova učení a života. Většina textů z tohoto evangelia tak v těch ostatních chybí. První tři zachycují převážně Ježíšovo působení v Galileji, u Jana se dočítáme, co se dělo v Jeruzalémě. Popisuje sedm dosud neznámých zázraků, včetně toho, kdy byla voda proměněna na víno. Ty líčí Jan jako důkaz toho, že Ježíš je Božím synem.

Obr. 9. Evangelia.

Dějpravný spis

Skutky apoštolů (Sk) Kronika, román. Díky této knize se dozvídáme o dějinách Prvotní církve a raných křesťanů vůbec. Jiné záznamy o tom totiž neexistují. Skutky podle všeho napsal stejný autor jako třetí evangelium — Lukáš. Navazují svým dějem totiž na jeho vyprávění a jsou psány ve stejném stylu. V první části je hlavní postava Ježíšův blízký přítel Petr, v té druhé zase Pavel, který nejprve sám křesťany pronásledoval, aby se pak nakonec jedním z nich stal. Církev zpočátku trpí stíháním, přesto ale vzkvétá.

Obr. 10. Dějpravný spis.

Pavlovy listy

Apoštol Pavel měl na formování rané církve obrovský vliv, ať už díky svým návštěvám křesťanských komunit a nebo právě díky těmto listům, které jim zasílal.

List Římanům (Ř) Teologické pojednání formou dopisu. Jedná se o nejdelší Pavlův dopis, ve kterém nejpodrobněji popisuje podstatu křesťanství. V době, kdy Pavel dopis psal, ještě v Římě nikdy nebyl, ale doufal, že se tam i také brzy vypraví. Snaží se v něm podpořit zatím nedosažené smíření mezi křesťanskými a židovskými skupinami. Všichni lidé jsou považováni Bohem za hříšníky a jen on má právo jejich hříchy prolomit. A to také udělal právě skrze Ježíše Krista.

První list Korintským (1K) Dopis. Jedná se o odpověď na otázky korintských věřících, týkající se správného uspořádání jejich vznikajícího společenství. Řeší se i průběh církevních bohoslužeb. Ženám je například přikázáno mlčet.

Druhý list Korintským (2K) Dopis. Ten Pavel píše už sám od sebe a chce napomenout, ale zároveň i povzbudit korintské křesťany, protože jejich město bylo v té době značně nemorální. Organizuje v něm také peněžní sbírku na podporu křesťanů v židovském Jeruzalémě.

List Galatským (Ga) Dopis. V Galácii (leží v Malé Asii) převládá názor, že každý křesťan se musí držet i židovského zákona. Pavel ale v dopise obhajuje svůj liberálnější názor na tuto problematiku.

List Efeským (Ef) Teologický poučný traktát¹. Tento list a ještě listy Filipským, Koloským a Fileminovi píše Pavel z vězení, kam byl uvržen za šíření své víry. List Efeským vykládá Kristovu smrt jako zásadní moment spojení mezi člověkem a Bohem, ale taky mezi Židy a pohany pod jedno náboženství.

List Filipským (Flp) Dopis. V tomto dopise Pavel filipským děkuje za pohostinnost, kterou mu jejich církve dříve prokázala a nabádá je, aby zůstali jednotní. Varuje je i před bludnými naukami, které se v té době také šíří.

1 Literární žánr popisující a šířící náboženské nebo politické ideje.

List Koloským (Ko) Poučný list. Věřící v něm tvoří jedno tělo a jeho hlavu sám Kristus. Jsou zde vypsána pravidla ustanovující vztahy mezi mužem a ženou, rodičem a dítětem, pánem a jeho otrokem. Také zde Pavel vyvrací falešná učení.

První list Tesalonickým (1Te) Dopis. Listy Tesalonickým byly patrně sepsány jako první ze všech a vznikají v době, kdy je Pavel obrácen na křesťanství už patnáct let. V tomto dopise Pavel připomíná dobu, kterou strávil na své výpravě s adresáty listu. Varuje před Božím soudem, ale ti, co věří, budou zachráněni. Mluví také o posmrtném životě.

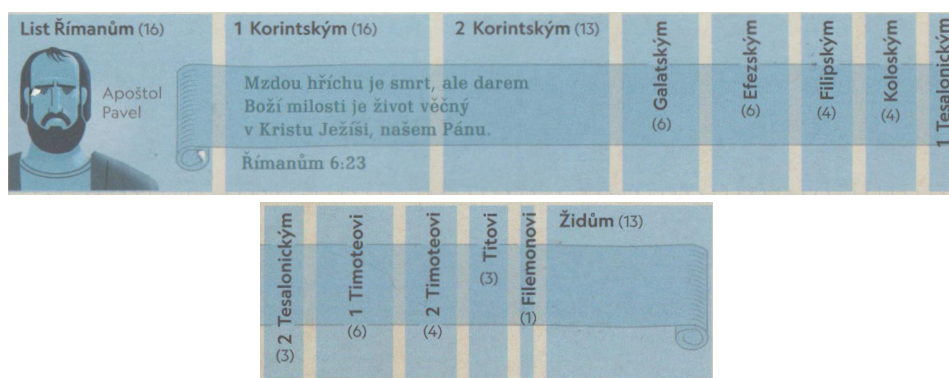
Druhý list Tesalonickým (2Te) Dopis. V něm upozorňuje, že druhý Ježíšův příchod ještě nenastal, oproti tomu jaké fámy se šíří. Musí totiž předtím přijít určitá znamení.

První list Timoteovi (1Tm) Poučný list v podobě dopisu. Listy Timoteovi Pavel napsal už na sklonku svého života. Projevuje v něm zájem o aktuální stav církví, které sám pomáhal založit a přeje jim, aby se dostaly do dobrých rukou.

Druhý list Timoteovi (2Tm) Závěť formou dopisu. Pavel píše o své mučednické smrti a jde jí vstříc. Povzbuzuje svého žáka Timotea, aby převzal jeho odkaz a zůstal věrný křesťanskému vyznání.

List Titovi (Tt) Poučný spis ve formě dopisu. V něm Pavel svého dalšího žáka Tita nabádá, aby v jednotlivých uskupeních křesťanů ustanovil biskupy. Ti se mají stát duchovními průvodci svých křesťanských obcí.

List Filemonovi (Fm) Dopis. Tento list je určený křesťanu Filemonovi. Jeho otrok se s ním nepohodl a utekl. Toho ale vyhledá Pavel, přesvědčí ho k návratu a jeho pánu pošle tento dopis, ve kterém žádá o laskavé přijetí otroka nazpět.

Obr. 11. Pavlovy listy.

Další listy

Mimo epištoly Pavlovy se uchovávaly také listy i jiných apoštolů.

List Židům (Žd) Teologické pojednání formou dopisu. Je určen židovským křesťanům a byl adresován nejspíše do Říma. Hrozilo totiž jejich oddělení od hlavního proudu církve a přiklonění se zpátky k judaismu. Autor je tedy obsáhle nabádá, aby to nedělali, protože jsou veškeré Boží úmysly nyní už spojeny s Ježíšem a jeho následovníky.

List Jakubův. (Jk) Aforismy. Nejspíše nejstarší kniha celého Nového zákona. Ukazuje rané dějiny církve, kdy židovští křesťané ještě chodili do synagog. Obsahuje praktická životní poučení a doporučuje, jak se správně mravně a nábožensky chovat.

První list Petrův (1Pt) Poučení ve formě dopisu. Věřící si mají vzít příklad ze života Ježíše Krista a trpělivě snášet utrpení a zkoušky, které jim život přinese. Na zlo by měli odpovídat výhradně dobrem.

Druhý list Petrův (2Pt) Napomenutí a poučení ve formě dopisu. Existují pochyby o tom, že tento dopis napsal opravdu sám Petr, mohl dokonce vzniknout až o něco později než ostatní novozákonní dopisy. Autor varuje křesťany před šířiteli falešné víry, která podporovala nemorální chování. Vyzývá lid, aby zůstal věrný své víře.

První list Janův (1J) Napomenutí ve formě dopisu. Autorství je připisováno tomu, kdo sepsal i Janovo evangelium. Mezi křesťany dle něj musí panovat vzájemná láska. A varuje ty, kteří církev opustí, že propadnou ďáblu.

Druhý list Janův (2J) Dopis. Zde autor ohlašuje, že se chystá navštívit obce, kterým píše. Varuje před falešným učením.

Třetí list Janův (3J) Dopis. V něm jsou psány pozdravy určené pro muže jménem Gaius.

List Judův (Ju) Poučný list ve formě dopisu. Ti, kdo šíří bludné nauky propadnou u Božího soudu. Zajímavostí je, že tento list cituje i dva nebiblické spisy — Knihu Enochovu a Nanebevstoupení Mojžíše.

Apokalyptický spis

Zjevení Janovo (Zj) Apokalyptická¹ kniha. Závěrečná kniha Nového zákona je také jeho nejobtížněji pochopitelnou. Vznikla řada pokusů o její výklad. Jeden říká, že Zjevení nemá žádný vztah k budoucnosti, nýbrž jen odráží situaci, ve které se nachází raná církev. Jiný v něm zase vidí nadčasový souboj dobra a zla. Historizující výklady mluví o předpovědi lidských dějin. Ty futuristické se zase soustřeďují na to, co se stane, až nastane „konec časů“. Zřejmě ale kniha měla fungovat jako povzbuzení pro všechny současné i budoucí křesťany. Autorství se připisuje pisateli čtvrtého evangelia. V knize se objevuje i řada symbolů, Kristus je popisován jako lev, beránek, jezdec na bílém koni nebo jako Syn člověka. Zlo zase jako drak či šelma. Zjevení obsahuje několik po sobě jdoucích vizí. Ježíš sesílá na zem těžké rány, zachráněni jsou pouze věrní. Na čas je vypuštěn satan, nakonec jsou ale jeho přívrženci sežehnuti nebeským ohňovým deštěm. Poté následuje soud nad celým světem a věřící jsou uvedeni do nového Jeruzaléma, zlatého města.

1 Z řeckého pojmu „apokalypsa“, znamená odhalení, zjevení.

Obr. 12. Další listy a Apokalyptický spis.

1. 1. 3. Poznámkový aparát

Mimo tento hlavní text se v bibli setkáme i četnými poznámkami. V současnosti se liší tyto dodatky překlad od překladu. V našem prostředí je tradičnější použití poměrně „malého“ počtu poznámek, v nichž je uveden odkaz na jinou pasáž v bibli, případně i na některý mimobiblický text. Poznámkový aparát také vysvětluje okolnosti či kontext, který nám dnes už nemusí být zřejmý. Může také upozorňovat na shodu některých oddílů a nebo převádět v textu použité originální jednotky pro míry a váhy do těch dnes používaných. Často se dá setkat i s poznámkou překladatele, například z jakého zdroje konkrétně čerpal. Ale třeba už v sousedním Polsku mají poznámky v bibli ambici i vykládat nebo vysvětlovat různé pasáže, a tak se i stane, že poznámkový aparát může zabírat i půlku jedné strany.

Každý překlad bible je do jisté míry i jejím výkladem. Výklad v našem slova smyslu ve formě poznámek (ty byly buď přímo připojovány k hlavnímu biblickému textu a nebo vycházely zvlášť v samostatných spisech) začali psát v minulosti ale i ti méně vzdělaní a nebo, což bylo pro ranou církev horší, i představitelé „falešných“ ideologií, jako byl již zmíněný marcionismus. Proto na ně církev reagovala. Nejznámější je práce předního učence té doby Origenese, který žil v letech 182 až 251. Ten skoro ke všem knihám bible sestavil rozšíření ve třech zpracováních — stručné poznámky, obsáhlé komentáře a kázání, která přednášel i on sám. Přestože byl i v něčem kritizován, jeho způsob biblického výkladu měl velký vliv na ty následující a jeho stopa je cítit i v těch současných.

Nejčastěji se potkáme se čtyřmi typografickými řešeními poznámek. Poznámky pod čarou — ty jsou vysázeny u spodního okraje stránky mimo zrcadlo sazby. Poznámky u okraje — těm se říká marginálie a jsou častěji jen u vnějších okrajů stránky. A to buď na každé straně zvlášť, nebo jedny poznámky pro celou dvoustranu. Poznámky mezi sloupci — u dvousloupcového

layoutu se pro poznámky dá využít i místo uprostřed mezi sloupci. Poznámky na konci stránky — častější je u překladů s objemnějším poznámkovým aparátem. Ten je na konci strany nebo dvoustrany přímo v zrcadle sazby.

Obr. 13. Příklad poznámek umístěných mezi sloupci.

1. 1. 4. Biblické překlady

Septuaginta

Septuaginta (Sedmdesátka, LXX), o které již byla řeč, protože měla vliv na kanonizaci Starého zákona, byla prvním cizojazyčným vydáním. Napsána je **řečtinou** a to hlavně pro potřeby Židů žijících za hranicemi Izraele, kteří nemluvili již hebrejsky. Vznikla v Egyptské Alexandrii během delší doby více než dvě stě let před n. l. Protože je natolik odlišná od židovského kánonu, tak se mělo za to, že jde o špatný a nepřesný překlad z hebrejského originálu. V polovině 20. století se však našly nové památky, které dokazují, že překlad je přesný, jen vychází z jiného zdroje. Kvalita tohoto překladu ale přece jen v různých knihách kolísá právě proto, že se na něm podílelo přes sedmdesát lidí.

Dnes je tento řecký překlad ceněn hlavně díky tomu, že je to skvělý pramen pro sestavování původního hebrejského znění, některé části bible známe jen díky Septuagintě.

Za dob Ježíše byla hebrejšina už jen spisovným posvátným jazykem a Židé, včetně Krista, mluvili **aramejštinou**. Bylo to následkem několikaletého života v exilu v Babylonu. Proto pro

své potřeby Izraelité přeložili hebrejský Starý zákon do jejich aktuální řeči. Těmto aramejsky psaným překladům se říká targumy.

V rané křesťanské církvi se velmi rychle začalo ze Septuaginty předkládat i do jazyků jiných, těch, jakými se mluvilo v nově vznikajících sborech. Je to důkaz toho, že se křesťanství dostalo v prvních stoletích daleko za hranice světa mluvícího řecky. Vzniklo tedy mnoho překladů. Mezi tři nejstarší patří **syřský** — pro křesťany z Mezopotámie a Přední Asie a říká se mu Pešitta. Dalším byl **Koptický** překlad, určený pro oblast Egypta, nejdříve v nářečí horního Egypta, a poté i toho dolního. A poslední **latinský** pro západ římské říše, zvaný *Vetus latina* či *Vetus Itala*. Tyto překlady ale patří k těm, můžeme říci, volnějším. Později byly revidovány.

Revidována byla ve starověku vícekrát i sama Septuaginta. Tyto přepisy nesou jméno podle svých autorů, z nichž nejvýznamější jsou tři — **Aquila, Theodotion a Symmachos**. Verze toho prvního je přeložena slovo od slova a vlastně nejde pochopit, pokud nemluvíte i hebrejsky. Ta druhá je psána podobně jako Sedmdesátka, jen s malými úpravami. A ta třetí je psána krásnou řečtinou, ale díky tomu se někdy vzdálí od předlohy.

Vulgata

Sám Nový zákon byl původně napsán v řečtině. Postupem času se světovým jazykem začala stávat latina, ale první latinský překlad *Vetus latina* pro svou nepřesnost už přestával stačit. Proto se křesťanský teolog Jeroným, později svatořečený, na přelomu 4. a 5. století rozhodl pro nový překlad. Nejprve přeložil do latiny Zákon Nový, ale poté se pustil do svého hlavního díla — překladu Starého zákona. Říká se mu *Vulgata*. Významný je tím, že ne vychází z řeckého překladu, ale používá originální původní texty v hebrejštině a aramejštině. Původně ho církve odmítla, nakonec ale tento nový překlad schválila a přijala. Nakonec se stal i výchozím textem pro překlady do ostatních jazyků. Pro římské katolíky je to oficiální bible dodnes.

Známý je překlad pro **germánský** kmen Gótů, který je nejvýznamnější ze šesti nových překladů do jiných jazyků té doby. Jde o svědectví toho, jak pronikalo křesťanství i mezi další národy.

Církev v Sýrii používala i nadále svůj překlad, který dále postupně upravovala. Velký zlom ale pro ni a pro ostatní východní církve znamenal v 7. století rozmach islámu. Bible jsou překládány do **arabštiny**, nového nejrozšířenějšího jazyka východu. Každý křesťan musel mít vlastní bibli stále u sebe. Také proto, aby unikl pronásledování. Mohamedáni totiž respektovali držitele posvátných knih. Mojžíše a Ježíše brali jako Mohamedova předchůdce.

U slovanských národů speciální postavení zaujímají překlady do **ruštiny**, kam se z řeckých předloh dostaly i knihy apokryfní. Ty se staly součástí pravoslavného kánonu a právě pravoslavi má své největší zastoupení v Rusku, zvláště po zničení Východořímské říše Turky.

Pro nás má však větší význam překlad do **staroslověnštiny**, který vytvořili Konstantin a Metoděj. S sebou ze Soluně přinesli v roce 863 už přeložený výběr z evangelií. Zde pak dokončili překlad bible celé. Jejich překlad byl velice kvalitní.

Ve středověku církev v Říši římské používala Jeronýmovu Vulgatu, vznikl ale zmatek, protože jiné krajiny využívaly i jiných latinských překladů. Karel Veliký (747—814) chtěl situaci vyřešit, pověřil jednoho mnicha revizí biblického textu, avšak nakonec jeho změny přijaty nebyly. Provést úpravy na základě originálních jazyků možné moc nebylo, znalost hebrejštiny a řečtiny byla malá. A ani překladatelé nebyli moc zdatní, stávalo se, že pouze vzali latinskou verzi a nad každé slovo napsali jeho německý nebo francouzský ekvivalent, takzvané meziřádkové poznámky, interlineární glosy.

Pozoruhodné jsou z té doby pokusy přeložit **bibli do veršů**. V devátém století vzniklo dílo Heliand, který opěvuje Ježíšův život.

Církev v období gotiky byla hodně uzavřena do sebe a nepřála novým překladům. Tvrdila, že by Slovo Boží měli studovat jen kněží a ti jediní měli právo na jeho interpretaci při bohoslužbách

pro obyčejné lidi. Každý další překlad pro ni znamenal jen překrucování a další výklad, což si církve nepřála. Přesto všechno ale zájem o bibli i mezi prostým lidem neupadal. Je přeložena do dvaceti čtyř dalších evropských jazyků, a to včetně jejich nářečí. Ve Francii, Německu, Holandsku a Skandinávii se například stala oblíbenou Bible historiale, **francouzský** překlad historických knih bible. Všechny vycházejí z latinské Vulgaty kromě **španělské** verze, která byla přeložena z hebrejštiny a řečtiny. Bylo to proto, že tamní křesťané byli v častém styku se vzdělanými španělskými Židy.

Často je ale řeč těchto překladů kostrbatá a obsahuje dosti chyb a neporozumnění.

U nás to bylo s nechtící církve pustit bibli ke všem lidem dost podobné. Přesto se i u nás potech šířila, a to v překladu Konstatnina a Metoděje. Po přidání se českých zemí ke Svaté říši římské se v kněžských a šlechtických kruzích začala objevovat Vulgata. Nicméně sílila potřeba přeložit bibli i pro běžné obyvatele — do **češtiny**. To se ale, pod nevlídným stanoviskem církve, dlouho nikdo neodvažoval udělat. Ústupek si nakonec vynutily ženské kláštery, ty při pobožnostech potřebovaly zvláště žalmy, těm latinským totiž nerozuměly. Z konce 13. století pochází nejstarší biblický text v češtině, meziřádkový překlad žaltáře. Další překlady částí bible na ně navazovaly, nicméně stále sloužily jen pro kláštery nebo kněží.

Situace se trochu změnila za doby vlády Karla IV., přestože on sám byl oddaný církvi. Jsou přebásněny žalmy do němčiny a první dochovaný překlad do češtiny je Matoušovo evangelium. Oba tyto pokusy ale církve hned zkritizovala.

Velká změna nastává poté, co na trůn nastoupil Karlův syn Václav IV. Překladům bible je konečně cesta uvolněna. Mezi vzdělanější laiky se dostávají české žaltáře a evangeliáře.

Do konce středověku pak vzniklo celkem šestnáct překladů.

V Anglii mezitím vyšla takzvaná Viklefova bible. Jan Viklef byl velký kritik církve čtrnáctého století a papeže dokonce nazýval Antikristem. Vadily mu na církvi věci, které neměly své zdůvodnění v bibli. Byl přesvědčen, že bible patří všem a všichni mají právo jí rozumět, takže ji celou přeložil do **angličtiny**. Jeho verze se rychle rozšířila, přestože byla oficiálně brzy po vydání zakázána. Přes veškeré její ničení se dochovalo ale poměrně hodně rukopisů — 170.

Viklefovy myšlenky se díky jeho studentům šířily i za hranice Anglie a, jak víme, velký ohlas našly u nás, hlavně pak u Jana Husa. Lidé chtěli vlastní celou českou bibli, protože do té doby byly k dispozici pouze o rozdrobené překladatelské pokusy. V 80. letech 14. století byly proto dosavadní překlady sesbírány a zrevidovány a vše se uspořádalo do jednoho spisu. Tento byl pak na rozhraní 14. a 15. století pilně opisován. Práce na jednom přepisu trvala rok až tři. Toto období je nazýváno **první recenze české bible**, toto jméno mu dal Josef Dobrovský za národního obrození.

Druhá recenze české bible je už přímo spojena s Janem Husem, který je podle posledních důkazů považován i za jejího autora. Jeho překlad, který vydal rok před svou smrtí v roce 1415, upravuje nedostatky v překladu předchozím, vychází i z Vulgaty. Husova úprava se rychle šíří, zvláště tedy Nový zákon. Na jejích základech u nás, po upálení Jana Husa, vzniká husitské hnutí.

Třetí recenzi české bible má pak na svědomí husitský biskup Martin Lupáč v polovině 15. století.

Za největší rozmach rozšíření bible do různých jazyků může však až období světové reformace. Až tady definitivně je bible „vrácena“ všem lidem a má možnost ji číst opravdu každý, kdo má zájem, což církev ve středověku lidem upírala. Spojeno je to také s vynálezem **knihtisku** kolem roku 1450. Šíření biblických textů je tak snadnější a rychlejší.

U nás vyšel první tištěný biblický text již roku 1475 a byl to Nový zákon. Od té doby se tiskne o sto šest. Všechna vydání českých tištěných biblí nelze už ani dopočítat, skoro každý rok se tiskne nová nebo alespoň nějaká její část. Toto období se jmenuje **čtvrtá recenze české bible**. Jedná se ale stále, co se týče „celých“ biblí, o překlady z latinské Vulgaty.

Nejvýznamnějším překladem z období reformace je ten zakladatele 1. protestantské církve Martina Luthera. Ten přeložil už z původních jazyků do **němčiny** nejprve Nový zákon, který pak ještě téhož roku 1522 vylepšuje a vydává znovu, říká se jim zářijové a prosincové vydání. Pak přichází na řadu i Starý zákon, ten ale Luther pro svou vytíženost překládal

celých dvanáct let. Pracoval na něm ale v podstatě celý zbytek života, protože, jak je vidět na dochovaných rukopisech, Luther měnil slova, opravoval a škrtil ve snaze dosáhnout toho nejlepšího překladu.

Reformační hnutí započalo touhu mít svůj vlastní překlad z původních textů i u jiných národů. Namátkou nové překlady v té době vznikaly v **Dánsku**, **Švédsku** i **Finsku**. Na **Islandu**, v **Litvě**, **Holandsku**. Svá upravená vydání dostali i **Slovinci**, **Poláci**, **Maďari**, **Rumuni**, a dalo by se pokračovat.

Můžeme pokračovat hned u nás. I tady byly na vzestupu protestantské církve. Toto období je pro nás významné hlavně díky vydání **Bible kralické**. Nejprve ale musel vzniknout nový český překlad z originálních jazyků. Pro překlad Nového zákona byl vybrán Jan Blahoslav, biskup jedné z protestantských církví u nás — Jednoty bratrské, který použil hebrejské a řecké předlohy. Jeho překlad, který vyšel poprvé v roce 1564, je napsán češtinou, která zachycuje krásy a bohatství našeho jazyka a je na vysoké úrovni.

Pro překlad Starého zákona si o osm let později však Jednota bratrská povolala už zvláštní radu těch nejvzdělanějších odborníků. Ti se sešli nejprve u Ivančic na Moravě, později už v Kralicích, které leží východně od Třebíče — odtud Bible kralická. Překlad Bible kralické byl sepsán prostou a srozumitelnou češtinou, která byla ovlivněna humanismem, a tak se stal její text maximálně oblíbený. To dosvědčuje i fakt, že měl dlouhodobý vliv na další české překlady, ale i na češtinu samotnou. Překlad je významný i v mezinárodním měřítku, a to díky své kvalitě.

Bible kralická je velmi rozsáhlá (vyšla jako soubor šesti svazků), protože obsahuje spoustu komentářů a vsuvek. Například menším písmem byla připsána slova z jiných překladů pro lepší pochopení, za každou kapitolou i za každou knihou byl umístěn sumář, komentáře také odkazovaly na paralelní místa v bibli nebo i reálie. Více se samotnému výtisku Kralické bible věnuji v kapitole 1. 1. 5. Podoby bible.

Po prohře na Bílé hoře a rekatolizaci českých zemí v roce 1620 nevyšla další česká bible celé století a Bible kralická byla přímo zakázána. Vyznavači reformace byly pronásledováni, bible jim byly doslova rvány z rukou a páleny. Katoličtí duchovní ale viděli touhu lidu po bibli, a tak se rozhodli vydat další českou bibli, která ale měla vycházet z Vulgaty — oficiální překlad katolíků. A tak na začátku století 18. byl vydán nový barokní katolický překlad — **Bible svatováclavská.**

Velkou změnu na tomto stavu věci znamenala doba osvícenství a vydání tolerančního patentu v roce 1781. To znamenalo, že evangelíci se opět mohli veřejně hlásit ke svému vyznání a znovu tak legálně mohl vyjít výtisk Bible kralické.

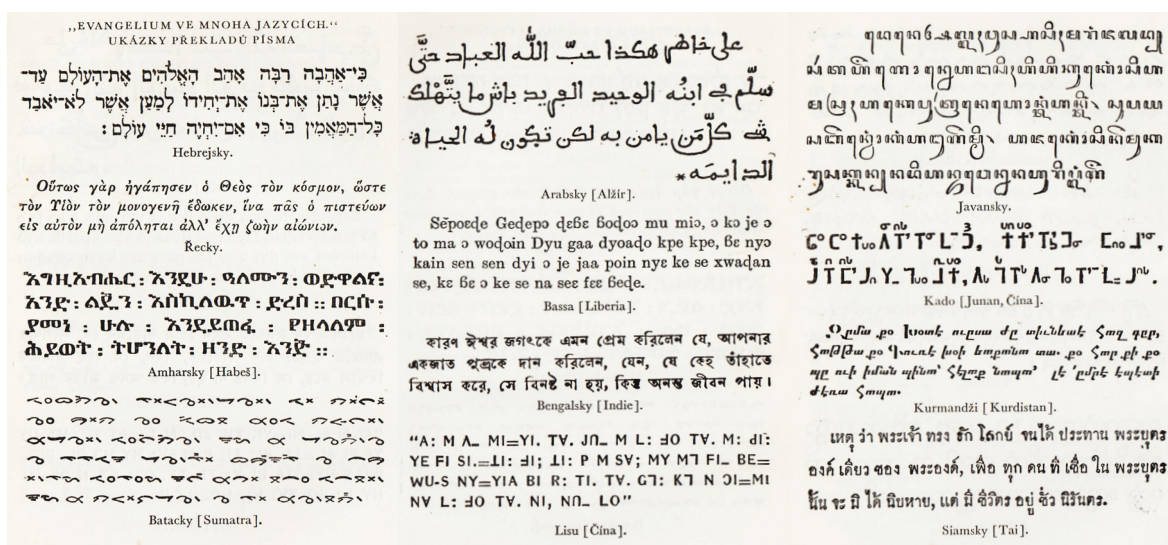
Pro 19. století je poté typická věta, bible je od svého vzniku nejrozšířenější, překladů je mnoho, zato ale nejméně známá. Souvisí to se stylem moderního života té doby, kdy člověk začíná více věřit v sebe a zabývá se více soukromým a rodinným životem než vírou.

Vědci ale nadále pokračují v bádání po původních textech obou Zákonů. Došlo ke srovnání dochovaného hebrejského textu a jeho nejstarších dostupných překladů. A díky novým nálezům starých řeckých rukopisů (dochovalo se kolem 2600 spisů) se upravovaly překlady i Nového zákona. A když už se zdálo, že je rekonstrukce těchto textů na konci 19. století u konce, přišly nové objevy — ještě o sto let starší rukopisy. A porovnávat se tak mohlo dál.

Na českém území v 19. století pak vznikaly kusy ovlivněné národním obrozením. Stále ale ve své podstatě navazovaly na překlady Bible kralické a svatováclavské. Na začátku 20. století se již začínalo přistupovat k jiným metodám překládání a jazyk bible se znovu stal srozumitelnější aktuální době. Za nejvýznamnější český překlad 20. století, který vyšel v roce 1979, je považován Český ekumenický překlad. Ekumenický proto, že je uznáván všemi křesťanskými církvemi. Myšlenka vytvořit překlad ve spolupráci členů různých církví vznikla už v průběhu Druhé světové války. Od té doby probíhaly přípravné práce a od roku 1970 začaly vycházet jednotlivé části bible.

Nejvýznamnější a nejuznávanější světový překlad 20. století je Jeruzalémská bible. Vznikl ve Francii a začalo se na něm pracovat po 2. světové válce. Překládání trvalo deset let. V roce 1956 vyšly všechny knihy bible v jednom svazku, nazvaném „Svatá Bible přeložená do francouzštiny pod vedením Jeruzalémské biblické školy“. Má vysokou úroveň poznámkového aparátu s velkým množstvím informací a textových souvislostí. Chce být přesný, věrný původním jazykům, některé texty jsou doslovné, ale stále srozumitelné. Opravuje chyby předchozích novodobých překladatelů a reviduje texty podle nejnověji nalezených rukopisů. Velmi rychle si tak získal uznání i v zahraničí a začal se překládat i do jiných jazyků pod jednotným názvem Jeruzalémská bible.

V současnosti pronikla bible do různých koutů světa. Svůj překlad má skoro každý národ, každý kmen, včetně specifických místních nářečí. Těch jazyků, ve kterých lze Písmo svaté číst, je více než dva a půl tisíce, a každý rok se tak vytiskne i deset milionů nových vydání.

Obr. 14. Ukázky překladů bible.

1. 1. 5. Podoby bible

Bible za svou dobu existence prošla i mnoha změnami svého vzhledu. V dnešní době si ji můžeme přečíst na svých digitálních nosičích jako e-knihu, jedním kliknutím vyhledávat

určité verše nebo zobrazit poznámku. Jednou klávesovou zkratkou se dá rovnou i celá bible vytisknout, ovšem na počátku bylo šíření slov „Na počátku...“ o dost složitější.

Následující kapitola mé práce jde více do hloubky, ale stručně a krásně vystihuje historii bible animace, která byla vytvořena pod záštitou National Geographic. Osobně doporučuji její zhlédnutí. Vyhledat ji můžete na internetu pod názvem *The History of the Bible, Animated*.

Obr. 15. Ukázka z animace *The History of the Bible*.

Obr. 16. Svitek a kodex.

SVITKY

Původně měly tyto písemnosti podobu svitků. To je dlouhý pás z ohebného materiálu, který se svinul, proto se běžně říkalo místo „otevřít“ knihu „rozvinout“ knihu. V knihovnách svitky ležely zavínuté na policích, přenášely se v koších a v tajnosti se uchovávaly v hliněných nádobách. Až později se na konce svitků přidávaly dřevěné tyče s rukojetí, které usnadňovaly převíjení. Obvykle se na ně psalo napříč pásu v jednotlivých sloupcích (jsou i svitky, které mají text orientovaný podél pásu jako jeden dlouhý sloupec, ale to se netýká biblických památek) a při převíjení a následném čtení šly sloupce vidět jeden nebo dva.

Víme, že první převádění ústní tradice do psané podoby začalo v 10. století před n. l. Svitky byly uchovávány v Jeruzalémském chrámu, ten byl ale v 6. století před n. l. zničen, takže z této doby se nám nic nedochovalo. Žádný nalezený rukopis tedy není autograf¹ a to platí později i pro Nový zákon.

Papyrus

Jedním z materiálů, který se používal na svitky, byl papyrus. Jedná se o pevný rostlinný materiál, ale nesnáší vlhko, proto se památky napsané na něm našly jen v hodně suchých krajinách.

Nashûv papyrus

Poměrně dlouhou dobu se za nejstarší biblický nalezený text považoval Nashûv papyrus, objevený v roce 1898 britským členem spolku, který se zabýval biblickou archeologií, Walterem Llewellynem Nashem. Nález se uskutečnil v Egyptě, jedná se o 4 fragmenty z původního svitku. Je dvacet čtyři řádků dlouhý a z obou stran na okrajích chybí pár písmen. Napsán je hebrejsky, a dočteme se v něm jednu z prvních verzí desatera, která se od té současné lehce liší. Text byl poprvé popsán Stanleyem A. Cookem v roce 1903, ten poprvé za stáří papyru označil 2. století před n. l. Poslední průzkumy však jeho odhad vyvrátily a posunuly datum vzniku do 150—100 před n. l.

Obr. 17. Nashûv papyrus.

1 Původní napsaný text. Vše ostatní už jsou jen jeho opisy.

Rylandovy fragmenty — Deuteronomium

Pravděpodobně nejstarší dochovaná část Starého zákona na papyru tedy budou Rylandovy fragmenty z knihy Deuteronomium, kterým odhadovaná datace doby vzniku ve 2. století př. n. l. prozatím zůstala. Jedná se ovšem už o překlad původních hebrejských textů, a to do řečtiny. Jejich nález se udál v roce 1917 v egyptském městě Fajjúm pod záštitou John Rylands Library v Manchesteru, kde jsou dodnes uchovávány. Největší fragment má rozměry 8 × 8,4 cm.

Vznikl nejspíš pro potřeby řecky hovořících Židů. Zajímavé na něm je, že byl nakonec odložen a použit jako obal pro mumii.

Obr. 18. Rylandovy fragmenty.

Pergamen

Pro psaní na svitky byl také využíván pergamen, což je sušená hlazená zvířecí kůže zpravidla mladých kusů, které ji mají jemnější. Pro výrobu toho nejjemnějšího pergamenu se dokonce využívalo ještě nenarozených jehňat, tzv. děložní pergamen — velín. Protože jde o materiál stálejší, jsou památky napsané na něm i celistvější.

Velký Izaiášův svitek

Protože byl pro něj použit pergamen, tak se nám dochoval Velký Izaiášův svitek, který je považován za nejstarší dochovaný text z bible vůbec. Tento svitek seskládaný z 17 kusů pergamene je dlouhý 734 cm, na výšku má místy i 27 cm a obsahuje 54 sloupců s celým

textem knihy Izaiáš. Podle radiokarbonové metody datování se za období jeho vzniku určil rok 356 př. n. l.

Je napsán hebrejsky, a proto se čte zprava doleva. Další specialitou tohoto jazyka je absence souhlásek. Někdy se k textu přidávají znaménka, která určují samohlásku nebo přízvuk. Napsány jsou pod nebo nad souhláskou a mají usnadňovat čtení, objevují se zejména právě v posvátných textech. Začaly se objevovat ale až po 5. století n. l. během práce masoretářů, o kterých je už zmínka v části o ustálení starozákonního kánonu. Takto upravený text se nazývá vokalizovaný.

Obr. 19. Velký Izaiášův svitek.

Fragment knihy Genesis

Jedná se o nejstarší dochovaný text knihy Genesis. Na tomto útržku svitku nalezneme několik řádků bible, ve kterých je popsáno stvoření světa. Je napsán hebrejsky a pochází z 1. století před n. l. Stejně jako Velký Izaiášův svitek patří k nálezům, kterým se souhrnně říká svitky od Mrtvého moře (konkrétně z Kumránských jeskyní). Tento objev byl největší archeologický počín 20. století. Památky byly nalézány v několika etapách, objev samotné jeskyně se stal roku 1947. Po tomto datu do jeskyní zamířilo ještě několik vědeckých týmů. Dnes máme z této oblasti k dispozici 981 rukopisů, ale napoprvé se našlo pergamenových svitků sedm. Mimo Izaiáše a 1. knihu Mojžíšovu se našly také texty z 3. a 5. Mojžíšovy knihy, komentář k Proroku Abakukovi nebo texty z knihy Soudců a dále i části z knih apokryfních. Tento první objev učinili náhodou beduíňští pastevci koz. Ti pak začali tyto svitky přeprodat, 4 z nich se dostaly k arcibiskupovi Jeruzaléma, který je propašoval do USA, protože v Izraeli byla válka. Tam však stále nemohl najít kupce a tak se nakonec rozhodl napsat úplně běžný

inzerát do Wall Street Journal. Toho si našťestí jako první všiml izraelský archeolog a koupil je pro izraelskou vládu. Nyní jsou svitky umístěny v muzeu v Jeruzalémě.

V našem letopočtu byly texty Nového zákona nejdříve psány na jednotlivé listy, protože se jednalo o dopisy. Až později se začaly texty dávat dohromady, a tvořily se delší svitky. Ten byl dlouhý podle rozsahu textu, pro který byl svitek určen. Klasicky měl ale asi kolem 10 m a výšku 25 cm. Například na jeden takový svitek se vešlo celé evangelium podle Matouše. Pro celou bibli bylo zapotřebí 22–24 pruhů pro Starý zákon a asi 7–8 pro Nový.

System svitků byl nevýhodný v tom, že mohl mít jen omezenou délku, pro čtení se musely použít obě ruce a vyhledávání bylo složitější, nemohlo se použít obsahu. Také se mohl popsat jen z jedné strany. Do hry tak vstupují kodexy.

RANÉ KODEXY

První verze kodexů se začaly objevovat ve 2. a 3. století n. l. Jednalo se o kratší listy z papyru, které byly přeložené a ve hřbetu svázané do jednoho nebo více svazků. V tomto období byli ještě stále křesťané pronásledováni, a tak opisy bible nemohly vznikat legálně u knihkupců, jak bylo zvykem u ostatní literatury. Přesto si každý sbor chtěl opatřit svou vlastní celou sbírku jednotlivých biblických knih. Bohatší křesťané měli dokonce rukopisy své i pro domácí čtení, vlastnili totiž otroky umějící psát. Je možné, že vznik kodexů byl i jednou z příčin vytvoření kánonu, protože texty už nebyly samostatné a muselo se určit pořadí, v jakém budou svázány.

Kodexy Chestera Beattyho

Nejstarší dochované kodexy našel Američan, sběratel artefaktů A. Chester Beatty. V roce 1931 koupil v Egyptě papyry, na kterých později našel části Starého i Nového zákona psaných v řečtině. (Úplně nejstarší dochovaný text Nového zákona je ale fragment s malou částí evangelia podle Jana z 1. poloviny 2. století). Kodexy Chestera Beattyho pocházejí ze 4., 3. i 2. století. Nejcennější je, že některé knihy jsou skoro celé. A to hlavně Pavlovy epištoly.

Obr. 20. Jeden z kodexů nalezený Chesterem Beattym.

Hexapla

Rukopis Hexapla ze 3. století se nám dochoval pouze v malých fragmentech. Významný je ale tím, co obsahoval. Jednalo se o text Starého zákona, sestavený církevním teologem jménem Origenes. Hexapla (šesterka) se nazývá proto, že byla napsána v šesti sloupcích a každý z nich obsahoval jinou jazykovou verzi — původní hebrejský text, jeho fonetický přepis za použití řecké abecedy, řeckou Septuagintu a její revize od Aquily, Theodotiona a Symmachose. Toto uspořádání umožňovalo jednoduché a rychlé porovnání všech překladů.

POZDĚJŠÍ KODEXY

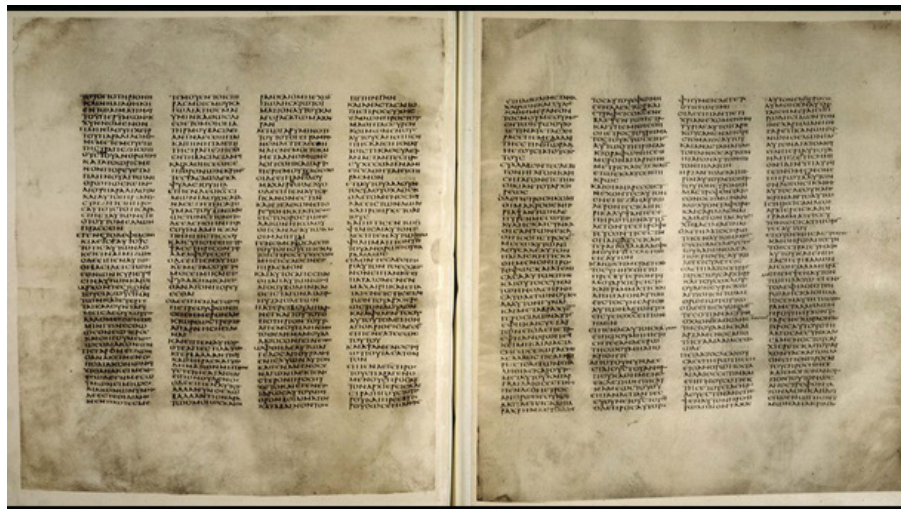
Pro povahu papyru z něj ale nešel vytvořit kodex, který by obsahoval všechny knihy bible. Proto se ve 4. století začal pro kodexy používat pergamen nebo i velín. Oproti papyru se lépe skládal do archů a díky hladkému povrchu se na něj i lépe psalo. Z této doby máme tedy první památky celého Písma svatého.

Tyto opisy bible byly těžké a mohutné svazky vypracovávalo i několik písařů. Psalo se unciálou, jejíž vývoj je úzce spjat právě se šířením křesťanství. Texty byly psány bez mezer, v českém jazyce se to dá napodobit takto: NAPOČÁTKUBYLOSLOVO. Dělení slov a interpunkce se začala objevovat až později. Pro ulehčení čtení ale byl zaveden určitý způsob, kdy jeden řádek obsahoval pouze takový počet slov, aby se dal přečíst jedním dechem. Když se chtělo pergamenem šetřit, tak místo ukončení řádku se místo nádechu označilo červenou tečkou.

Sinajský kodex (Codex Sinaiticus)

Tento kodex pochází z poloviny 4. století. Je to jedna ze dvou nejstarších památek křesťanské bible a nejstarší kompletní text Nového zákona vůbec. Nalezl ho Němec Konstantin von Tischendorf v roce 1844. Musel překonat nebezpečnou dlouhou Sinajskou poušť do kláštera svaté Kateřiny, který je nejstarším křesťanským nepřetržitě obydleným klášterem. Musel se tam vypravit na třikrát a až pod záštitou ruského cara mu místní mniši kodex vydali v roce 1859. Ti jej tedy při von Tischendorfě první návštěvě měli v úmyslu spálit, o ceně kodexu začali přemýšlet, až když ho německý badatel zachránil a chtěl si ho odvézt.

Dnes je uchován v Britském muzeu, kam ho prodala v roce 1933 Stalinova vláda v období krize hladomoru.

Obr. 21. Sinajský kodex.

Sinajský syrský kodex (Codex Sinaiticus Syriacus)

Po velkém objevu von Tischendorfa tento klášter navštívili mnozí další hledači posvátných památek. Mezi nimi v roce 1892 i amatérské skotské badatelky, sestry — dvojčata Agnes Smith Lewis a Margaret Dunlop Gibson. Ty hledaly hlavně texty v aramejštině, jazyce, kterým mluvil Ježíš Kristus. Do rukou se jim dostal kodex, který nebyl otevřen snad stovky let, slepené stránky sestry na místě provizorně napařily přenosným vařičem. Nalezený text pocházel z roku 788 a obsahoval životopisy světic. Tento kodex byl však palimpsest — pergamen byl hodně drahý a tak se jím šetřilo, jak se dalo (například se využívalo i hodně zkratek, v češtině napodobeno: Ježíš Kristus se dalo napsat i JŠ XS). Palimpsestem ale označujeme

rukopis, jehož původní text byl vyškrabán nebo se smyl. A tak se pod životopisem našel také text starší, a to překlad všech čtyř evangelií z 5. století. Mniši už nedovolili rukopis odvézt, ale sestry si vyfotily stránku po stránce a pomocí chemických roztoků se jim podařilo zvýraznit původní text.

Vídeňská Genesis

Později bylo obvyklé, že se k textu připojovaly také ilustrace. Nejstarším dobře dochovaným iluminovaným biblickým rukopisem je z první poloviny 6. století Vídeňská Genesis. Ta je uložena právě ve vídeňské Národní knihovně. Obsahuje fragmenty z prvních pěti knih Mojžíšových na 24 foliích a na každém z nich je ve spodní části iluminace. Text je řecký, napsán stříbrným inkoustem, unciálou a na pergamenu, který byl nabarven na purpurovou. Ilustrace jsou naturalistické a vždy zahrnují dvě nebo i více scén z bible, proto bývá jedna postava zobrazena na jedné straně několikrát.

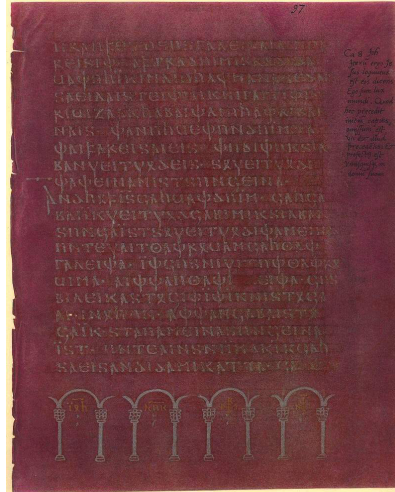
Obr. 22. Sinajský syrský kodex.

Obr. 23. Vídeňská Genesis.

Stříbrná bible (Codex Argenteus)

Codex Argenteus je první památka gótského překladu, o němž byla řeč v kapitole 1. 1. 4. Biblické překlady. Je napsána gótskou abecedou, kterou vytvořil Wulfila, misionář a překladatel ve 4. století. Stříbrná bible je ale až z 6. století. A stříbrná proto, že je psána stříbrným inkoustem na purpurovém pergamenu. Písmo je velmi jednotné a tak se má za to, že bylo

vytvořeno pomocí fyzických liter, použitých jako razítka. Nicméně byly identifikovány dva různé styly, a tak se za autory považují dvě osoby. Iluminace nalezneme jen v podobě iniciál. A také na koncích stránek se objevují čtyři stříbrné arkády, symbolizující čtyři evangelia.

Obr. 24. Stříbrná bible.

KODEXY STŘEDOVĚKU

Do západní Evropy byla bible vnesena v raném středověku — 5. až 11. století (do úplného začátku středověku spadá časově i Vídeňská Genesis a Codex Argenteus, ale patří ještě do předstátního období a jejich úprava je odlišná, proto jsou zařazeny ještě v předchozí části). Vzdělání bylo ale na velmi nízké úrovni. Souviselo to s předchozím stěhováním národů, kdy na studium nebyl čas a neustále se jen proti někomu bojovalo a někam se cestovalo. Čtení a psaní byla dovednost, kterou neovládala ani knížata. Mezery v gramatice měli také mniši v klášteře, ačkoli to byla střediska vzdělanosti té doby. Proto opisy bible té doby nejsou vyvedené, vykazují velkou chybovost, a tak krásně upravený rukopis byl vzácností.

Změna nastává za vlády Karla Velikého, kdy začíná takzvaná Karolínská renesance a požadavky na vzdělanost se stupňují. V 9. století se začíná objevovat mimo majuskule i minuskule. Už se začínají oddělovat slova, přidávat čárky a tečky. Iniciály jsou zdobené, minimálně napsané červeným inkoustem, stejně jako názvy knih. Ilustrace vypadají různě, můžou být celostránkové a nebo jsou pojaty jako malé obrázky, namalované na okrajích stran. Slouží i jako upozornění na jemné rozdíly v evangeliích — v jednom Ježíš stojí ve vodě, ve druhém vychází na břeh a ve třetím na břehu klečí a modlí se. Nicméně bible zůstává převážně jen

v rukou panovníků a kněží. Obyčejní lidé se s texty setkávají jen při bohoslužbách a výjevy z biblických příběhů jsou pro ně malovány na zeď v podobě fresek.

Bamberská apokalypsa

Na Karolínskou renesanci navazovala ta Ottonská, pojmenovaná po třech panovnících jménem Otto. Pro toho třetího byl okolo roku 1000 připraven rukopis, který známe pod jménem Bamberská apokalypsa. Jedná se o 106 folií s textem evangelií a Zjevením. Obsahuje 100 pozlacených iniciál a 57 zlacených ilustrací a její rozměr je asi 30 × 20 cm. Jedná se o tak ceněný příklad iluminovaného rukopisu, že byl v roce 2003 přidán na seznam památek UNESCO.

Obr. 25. Bamberská apokalypsa.

V období gotiky je bible stále většinovému obyvatelstvu nedostupná. O příbězích z ní se dozvídali pomocí „duchovních her“, jednalo se o určité herecké výstupy. Bible v podobě knihy zůstávala stále za zdmi klášterů. Tomu odpovídala i její podoba. Rukopisy byly velké, nemuselo se totiž počítat s jejich přenášením, byly určeny pro katedrály. Jejich vertikálnost přímo navazovala na gotickou estetiku. Objevovaly se ale také menší svazky, určené pro studijní účely jednotlivých mnichů. A k pergameni se připojil nový a levnější materiál — a tím byl papír.

Vývoj písma již v tomto období dospěl ke svému konci, aktuální sloh už ovlivňoval jen jeho estetickou podobu. Pro gotiku jsou typická písma lomená ve všech svých podobách — textura, rotunda, fraktura a švabach.

Ze 13. století také pochází rozdělení knih na jednotlivé kapitoly. Za to vdčíme anglickému duchovnímu Langtonovi.

Pařížská bible

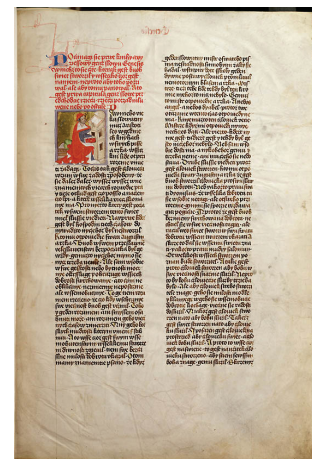
Na konci 12. století se v Paříži spojili učenci a knihkupci a vydali tzv. Pařížskou bibli, která byla vyšla na počátku století 13. Byl použit latinský překlad Vulgata. Pařížská bible je nápadná tím, že je velmi droboučkým písmem napsána na tenký pergamen. Najdeme v ní modročervenozlaté iluminace, které jsou i v iniciálách.

Velislavova bible

V našem prostředí je známá Velislavova bible, která patřila notáři Karla IV. Vznikla kolem roku 1340 v jedné z malířských dílen v Praze a jednalo se o nejobsáhlejší obrazový rukopis ve střední středověké Evropě. Ztratilo se z ní 12 folií, a tak dnes obsahuje 747 perokreseb, které jsou z části kolorované, jsou dílem patrně dvou iluminátorů. Nepostihují však celý text bible, pouze některé knihy. Kodex uzavírají texty o sv. Václavovi, sv. Ludmile a sv. Klementovi. A na poslední stránce můžeme vidět i samotného objednavatele, Velislava, jak klečí před sv. Kateřinou.

Olomoucká bible

Pochází z období První recenze české bible z roku 1417 a nyní je to kulturní památka České republiky. Její text ale není úplný. Je ilustrována překrásnými iluminacemi, většinou v čtvercovém formátu 6 × 6 cm. Ale například kniha Genesis je opatřena ilustrací v rozměru 18 × 9 cm, obsahující trojdílnou scénu Stvoření světa.

Obr. 26. Velislavova bible.

Obr. 27. Olomoucká bible.

Pozdní středověk u nás je spojen ještě s Husovým překladem. Ten je z grafického hlediska významný hlavně proto, že už není psán spřežkovým pravopisem, ale novým Husovým diakritickým. Období začátku používání této nové verze českého jazyka se nazývá Druhá recenze české bible a patří do ní například bible Krumlovská, Kladrubská či Bořkova.

Pozdní středověk v Evropě je zase spojen se snahou zbavit se v kodexech všeho, co nebylo Písmo svaté. Už dříve bývalo obvyklé, že se k samotným knihám začaly přidávat předmluvy, úvody, obsahy a podobně. To na konci středověku na chvíli přerušila tzv. puristická tendence, kdy se všechny tyto cizí látky odstraňovaly, aby zbyl čistě jen biblický text.

Z doby do poloviny 15. století se nám dochovalo nepřeberné množství biblických památek. Například jen rukopisných nálezů Nového zákona nebo jeho fragmentů se našlo 5500. To dělá asi 2,6 milionu stránek a valná většina z nich tak nebyla ještě důkladně prozkoumána.

„Kdyby teď chtěl nějaký učenec přečíst a porovnat všechny známé dokumenty, trvalo by mu to 400 let.“ ([5] str. 64)

Uvedl ředitel Střediska pro studium rukopisů Nového zákona v Texasu Daniel B. Wallace.

TIŠTĚNÉ KNIHY

Vynález knihtisku vyvolal obrovský rozpuk v šíření a rozmnožování bible. Už se nemuselo vše zdlouhavě přepisovat, ale v poměrně krátkém čase se dalo zhotovit několik set i tisíc kopií. Dosáhlo se také toho, že všechny exempláře byly konečně opravdu jednotné a došlo k eliminaci chyb.

„Byl to přímo Boží dar pro reformační hnutí, jehož požadavkem bylo, aby každý pravidelně čítal Písmo svaté.“ ([2] str. 67)

Tisk knih existoval ještě i před tímto vynálezem, probíhal ale tak, že se každá strana musela celá vyrýt do dřeva a z něj se pak tisklo. A pak přišel Johannes Gutenberg se systémem vyřezávání jednotlivých liter, které byly až následně do podoby jedné strany seskládávány.

Zvěsti o jeho knihtisku se rychle dostaly daleko za hranice Německa a tak za pár let od jeho vzniku okolo roku 1450 se již tisklo i ve Štrasburku, Římě či Benátkách. Do konce století se vytisklo přes sto vydání bible. Těm se říká, společně i s dalšími tituly vytištěnými do roku 1500, inkunábule.¹

Mazarinova bible

Podle kardinála Mazarina, v jehož knihovně v Paříži byla tato bible nalezena. Říká se jí ovšem také Gutenbergova bible, a to proto, že se jedná právě o první výtisk pomocí jeho knihtisku vůbec. Její text byl latinský, písmo gotické. Práce trvaly od roku 1453 do roku 1456 v Mohuči. Jedná se o velmi objemný svazek se 320 folii, text je ve dvou sloupcích s 42 řádky. Místo pro iniciály bylo vynecháno a později ručně vyzdobeno. Záleží kus od kusu, s některými si autor vyhrál, v jiných je jen jednoduše použito barevného inkoustu. Celkem vzniklo 210 výtisků, 180 na papíře a 30 na pergamenu. Dodnes se zachovalo 38 exemplářů — 26 papír, 12 pergamen. A mají ohromnou cenu.

Bible kralická

Pro nás nejzásadnější dílo z doby knihtisku z roku 1594. Byla rozdělena do šesti dílů, které vycházely postupně. Také se jí říká zkráceně „šestidílka“. Všechny části byly krásně čistě vytištěny. Titulní listy každého dílu zdobí beránek uprostřed trnového věnce. Každá kniha bible je uvedena rytinou, která se pak objevuje i na jejím konci. U všech najdeme také úvod a v záhlaví každé kapitoly i stručný obsah. Poprvé v českém překladu je v ní text dále dělen i na verše. Kapitoly zahajuje vkusná iniciála. Na vnitřním okraji strany je podrobnější obsah kapitoly a konkordance, což jsou odkazy na příbuzné texty. Na vnějším okraji a také u spodního okraje jsou otištěny poznámky, výklady nebo vysvětlivky. Marginálie jsou odděleny od textu tenkou linkou.

Během dokončování této šestidílné bible bylo jasné, že bude potřeba vydat i menší a levnější, svázanou jen do jedné knihy. Ta vyšla roku 1596. Do rekatolizace po bitvě na Bílé hoře roku 1620 Jednota bratrská vydala ještě dvakrát samostatně Nový zákon a jednu bibli celou.

¹ Z latinského pojmu „in cunabulis“, znamená doslova v kolébce, česky prvotisk.

Obr. 28. Mazarinova bible.

Obr. 29. Bible kralická.

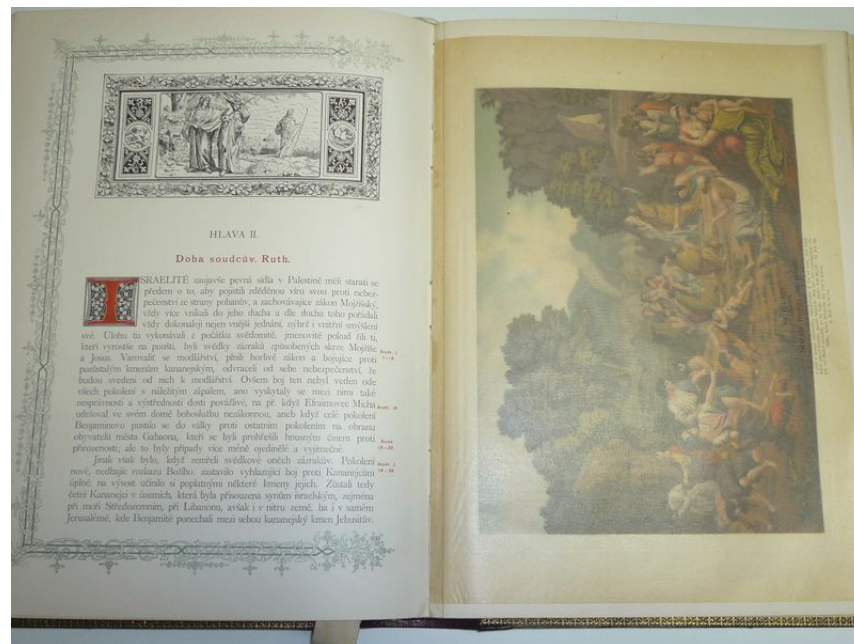
U nás a na dalším habsburském území byl vliv gotiky na písmo cítit až do 19. století a v novověku vznikala i nová novogotická písma. Ve zbytku Evropy se spíše ujala antikva, původem z Říma, a stala se hlavním písmem knihtiskařů. Její podoby se společně se zpracováním bible a ostatně i ostatních knih měnily na základě uměleckých slohů.

V období renesance se používala antikva dynamická. Do 16. století ještě přetrvávaly v knihách zvyklosti z doby rukopisů, ačkoli už šlo o knihy tištěné. Potom se už ale pro ně podařilo najít osobitou podobu. Bylo to dáno i humanismem té doby a podoba knih, včetně biblí, byla podřízena své funkci a poslání. Velikost písma se zmenšovala, rozsah výzdoby byl menší stejně jako formát knihy, která tak byla příjemnější pro čtení. Začal se měnit také zlom sazby — do 15. století obvyklé dva sloupce byly vystřídány jedním. V polovině 16. století bylo navíc zavedeno i číslování veršů. To do bible přinesl francouzský knihtiskař Robert Estienne. V období baroka se používala antikva přechodová. Je to doba, kdy se do popředí dostávala opět církev a její oslava. Klasické bible už svůj rozměr tedy nezvětšily, ale byly opět více zdobné, a to dokonce bohatě. Pro jejich ilustrování se začalo používat klasických grafických technik, hlavně pak mědirytu.

V období klasicismu se používala antikva statická. Trendem v úpravě knih byla opět jednodušost a střídmost, vévodilo mu zladené rámování a rovné linie.

Zlatá bible

Z roku 1866 pochází český výtisk bible, ve kterém již není použito gotické písmo, ale antikva. A podle tohoto vzoru se tiskne dál. To se odrazilo právě i ve Zlaté bibli, vydávané v letech 1884—1894 v Praze tehdejší nakladatelskou špičkou Janem Ottem. Je ilustrovaná obrazy předních malířů.

Obr. 30. Zlatá bible.

1. 2. A CO DNES

Připravila jsem výběr pár mých oblíbených vydání bible z 20. a 21. století. Ukázky jsou rozděleny do tří podkapitol — bible, které jsou doplněny ilustracemi, pak bible, co jsou zajímavé díky svému výtvarnému zpracování typografie nebo samotné vazby, a v té třetí je samotná Parabile, která parafrázuje oficiální text. Do kapitoly „A co dnes“ zahrnuji již i období ze začátku 20. století, a to proto, že ta doba souvisí s rozvojem tiskových technik a její vizualita se v různých módních vlnách projevuje dodnes.

Obecně platí, že bible dnešní doby se ve velké většině drží klasického provedení. Souvisí to s tím, že jejich zadavatelé jsou křesťanské biblické společnosti, které si potrpí na tradici a nejsou ochotni moc experimentovat. Zpracování se tak liší většinou jen na základě jednoho

faktoru, a to pro koho je bible určena. S tím souvisejí další podotázky — kde a za jakým účelem bude čtena, jaká má být její prodejní cena.

Máme tedy bible maličké pro jednotlivce pro čtení na cestách s dvousloupcovým layoutem, drobným stupněm písma na velmi tenkém papíře, aby byla co nejmenší a nejlehčí. Vazba je pevná v levnějším provedení.

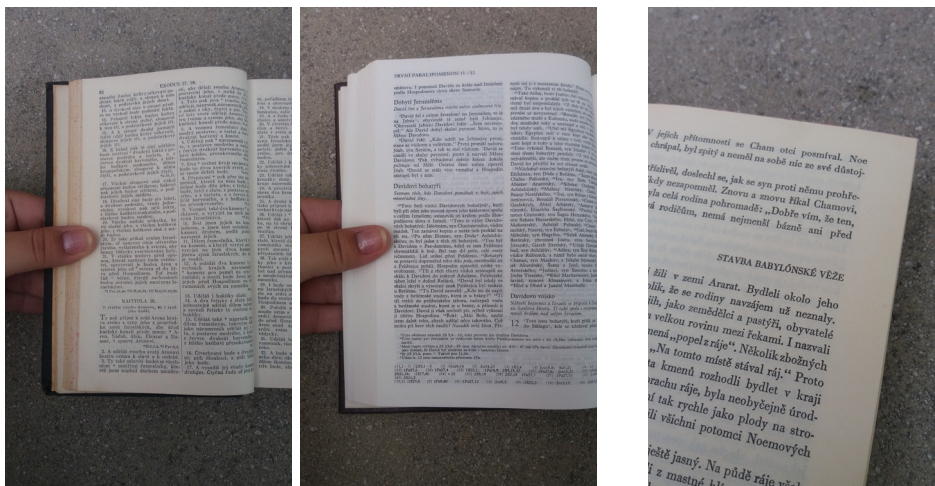
Vyrábějí se i tzv. rodinné bible, větší knihy pro domácí čtení s velkoryseji řešeným layoutem. Protože jsou určeny pro celou rodinu, může se do ní investovat více peněz a jsou tak často vyrobeny z trochu dražších materiálů. U těchto vydání větších rozměrů se často setkáváme už i s ilustrací. A pro ně se používá celé spektrum známých technik, např. perokresba, akvarel, ale i fotografie a v poslední době i rozličné digitální postupy. Setkáme se i s reprodukcemi obrazů slavných malířů, vyšly bible s díly Albrechta Dürera, Rembrandta van Rijna nebo Eugènea Burnanda. Samostatnou kapitolou ilustrací jsou mapy, které jsou obsaženy v některých vydáních. Už dříve se v biblích objevovaly ručně vyvedené náčrtky, později už i ty profesionálně zpracované kartografem. Nejdříve byly součástí ilustrací v samotné knize, například v jednom českém vydání z roku 1549 je celostránková mapa tehdy známého světa, která byla vsazena do příběhu o stvoření. Později se začaly přidávat soubory map různého rozsahu na konec knihy, které měly přibližovat čtenáři místa, o kterých se v bibli píše a také zobrazovaly i trasy, po kterých bibličtí hrdinové putovali.

V neposlední řadě se také stále produkují i bible pro církevní představitele, diecéze a samotné kostely nebo bohatší soukromé sběratele. Ty jsou často jen v jednokusovém nákladu a jsou bohatě zdobené. Zakázky takového typu se někdy i vrací do historie výroby kodexů a používá se v nich ručních ilustrací, plátkového zlata, kožené vazby nebo i pergamenu.

Samozřejmě existuje spousta dalších provedení bible, kombinující více těchto prvků dohromady.

Co se týče textu, tak se více než v předchozích staletích setkáváme s úpravou, která by byla snadněji srozumitelná současnému člověku. Ať už typografickou a nebo přímým zasahováním do samotného textu. Některá vydání tak nemají označení veršů, doplňují vlastní mezinadpisy pro lepší orientaci. Nebo dokonce převypravují všechny knihy do vlastního vyprávění, pro někoho lépe pochopitelného.

Do hry nám vstupují také další zpracování biblických knih. A to třeba vydání pro nevidomé v brailově písmu, bible pro děti a nebo její komixová verze. Ty ale v mém výběru nejsou, nikdy bychom se nedobrali konce. A na bible v podobě e-knih není prostor už vůbec.

Obr. 31., 32. Klasické české bible z let 1936 a 1984.

Obr. 33. Ukázka převedení textu do srozumitelnější podoby v knize Velký příběh bible z roku 1969.

Ještě přidávám i dva držitele rekordu. Jde o největší a nejmenší verzi tištěné bible na světě. Ta nejmenší je vysoká asi jako zápalka — 4,5 cm na výšku, 3 cm široká a 2 cm tlustá, vážící pouze 20 gramů. Byla vytištěna v Anglii na 878 stran. S pomocí lupy se dá dobře číst. Ta největší se jmenuje Bible krále Jakuba a vyrobil ji americký truhlář během dvou let celou ze dřeva. Strávil nad ní více než 8600 hodin. Každý list je v určitém smyslu slova jakési tenké prkénko, na kterém je text otisknut pomocí razítka. Má přes 1 m na výšku i na šířku, když je zavřená, tak má tloušťku 86 cm. Knihu lze rozdělit na 31 částí, takže s ní lze snadněji manipulovat.

Obr. 34. Nejmenší tištěná bible na světě.

Obr. 35. Největší tištěná bible na světě.

1. 2. 1. S ilustracemi

Biblia Sacra

Biblia Sacra neboli Svatá bible je italský překlad Jeruzalémské bible z roku 1967. Především se proslavila díky svým ilustracím, které vytvořil Salvador Dalí.

Za jejím vznikem stojí sběratel umění Giuseppe Albaretto, který se s Dalím znal, jeho rodina totiž vlastnila desítky jeho obrazů. Věděl, že se malíř bude nejdřív musel podrobně seznámit s obsahem bible, což byl jeho plán, jak Dalího přivést ke křesťanství, protože sám byl oddaný katolík.

Knihy byla svázána do pěti svazků a vyšla tehdy ve třech verzích. Klasická verze s levnější vazbou vyšla v nákladu 1499 kusů. Polokožená verze v nákladu 149 kusů. A luxusních kožených biblí v dřevěných kazetách vyšlo 99. Vznikla i jedna z bílé kůže zdobená zlatem, ta byla darována papeži.

Biblia Sacra byla poté vydána v několika jazykových verzích, nedávno také v Česku a na Slovensku. Staly z nich sběratelské kousky.

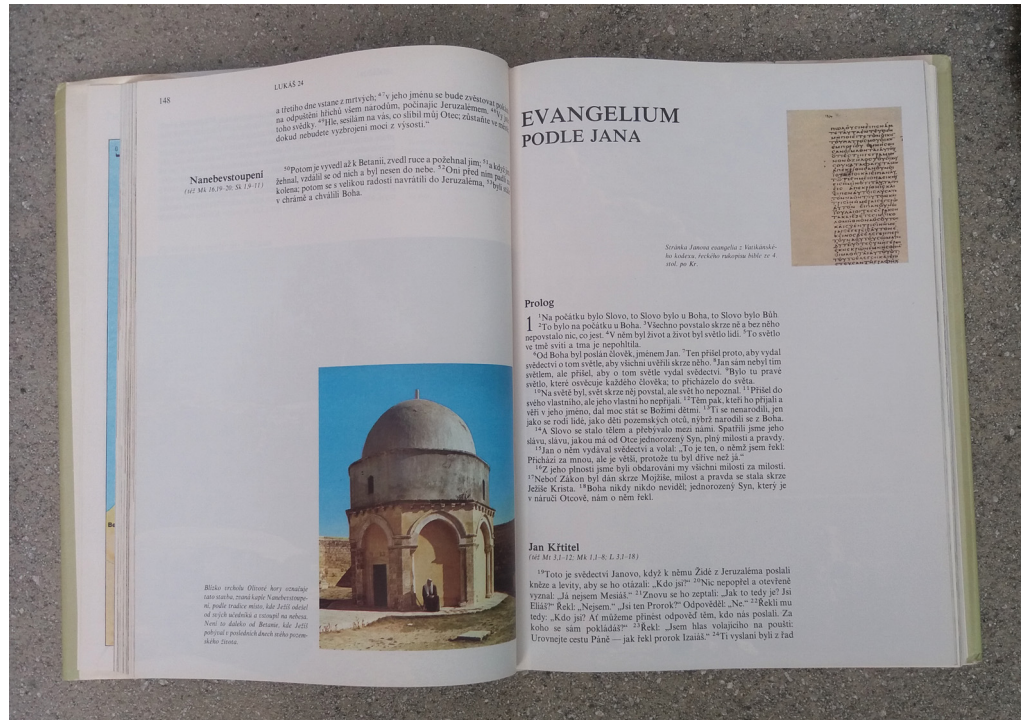

Obr. 36. *Biblia Sacra.*

Nový zákon s ilustracemi

V roce 1986 vyšel v českém prostředí samostatně Nový zákon, který je atraktivní díky použitým ilustracím. Najdeme v něm nespočet map a fotografií, které ilustrují dobové, zeměpisné a biblické reálie, u kterých jsou i poznámky vysvětlující vztah ke konkrétním pasážím textu.

Nalezneme obrázky z krajin, kudy procházel Ježíš, nalezené historické rukopisy, umělecká díla inspirovaná biblí a podobně. Texty jsou doplněny o úvody a vysvětlivky k novozákonním knihám.

Obr. 37. Nový zákon s ilustracemi.

Bible Washburnské univerzity

Vyšla v roce 1979 a navrhl ji světoznámý americký grafický designer a typograf Bradbury Thompson. Vyšla jako trojdílná v limitované edici, pozdější reedice jsou už v jednom svazku. Tato bible velká 25 × 35 cm a je v ní použito čtrnácti bodového písma Garamond. Layout lichých stran tvoří dva sloupce a jednotlivé řádky jsou zakončeny v místech, která vybral sám Thompson. Jsou to místa, kde se čtenář nadechuje, dělá pauzu a nebo větu končí. Na sudých stranách je vždy nějaké výtvarné dílo z různých období dějin umění. Tyto obrazy vybíral J. Carter Brown, tehdejší ředitel americké Národní galerie. Joseph Albers, v té době profesor malby na univerzitě Yale, zase navrhl frontispis.

Bible slavila velký úspěch, ihned po svém vydání se o ní psalo v the New York Times, London Daily Telegraph nebo v časopisu Time.

Obr. 38. Bible Washburnské univerzity.

Obr. 39. Frontispis od Josepha Alberse.

Bible sv. Jana

Jedná se novodobou kompletně ručně psanou a iluminovanou bibli kaligrafem Donaldem Jacksonem. Ten se už v roce 1970 v nějakém rozhovoru vyjádřil, že má celoživotní sen vytvořit ručně zpracovanou bibli. Během kaligrafické konference v roce 1995 se Jackson seznámil se zástupci Minnesotské Univerzity svatého Jana, kteří s ním na jeho snu začali spolupracovat. Během následujících let Univerzita prozkoumala možnosti vydání takového díla, teologové vybrali části textů, které chtěli iluminovat a Jackson vytvořil vzorové ukázky. Práce mu pak byla oficiálně zadána v roce 1998 a on ji dokončil roku 2011.

Donald Jackson kombinoval historické a moderní postupy, ruční psaní na pergamen z telete, plátkové zlato, míchání vlastních pigmentů a digitální přípravu layoutu.

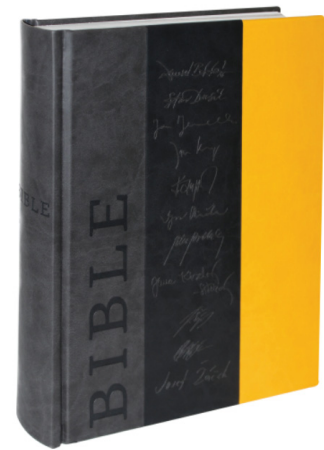

Obr. 40. Bible sv. Jana.

Bible k výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje

V roce 2013 vyšla u nás bible s překladem bible Jeruzalémské u příležitosti výročí doby, kdy k nám přišli věrozvěstové Cyril a Metoděj před 1150 lety. Nalezneme v ní 110 reprodukovaných ilustrací od jedenácti malířů a grafiků z Česka i Slovenska. Jejich jména jsou Daniel Balabán, Peter Pollág, Stano Dusík, Jan Knap, Jana Kiselová-Sitekova, M. F. Koupil, Igor Piačka, Peter Uchnár, Jan Jemelka, Jaroslav Šerých a Josef Žáček.

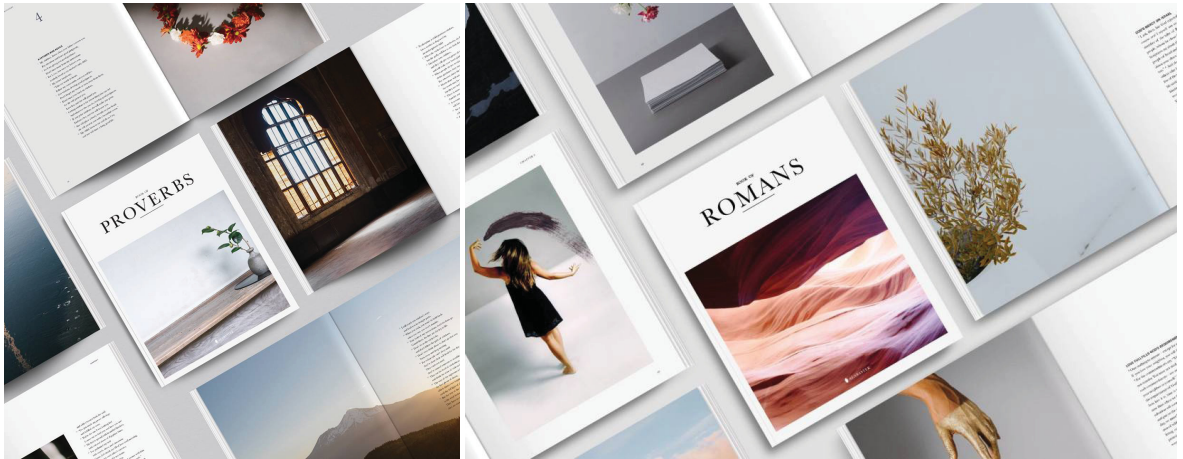
Layout textu je třísloupcový a obrazy umělců jsou celostránkové a ukazují širokou škálu přístupů k tématu bible.

Obr. 41., 42. Bible k výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje.

Bible pro mileniály

Navržena byla dvacetiletým studentem Jihokaliifornské univerzity Brianem Chungem. Ten přijal křesťanskou víru a měl touhu si bibli přečíst. Ale bible, které se mu dostaly do ruky, mu nevyhovovaly — drobný text v úzkých sloupcích, papír se trhal, obálka černá, čísla veršů, co mu připomínaly učebnice. Rozhodl se proto vytvořit vlastní verzi, která bude blíž mladší generaci. Obsahuje text v plném rozsahu, ale ve velmi velkoryse řešeném layoutu, kterému dominují fotografie jako z módního magazínu. Reflektuje tak estetiku instagramu. Bible byla rozdělena do více paperbacků, aby byla příjemnější do ruky.

Obr. 43., 44. Bible pro mileniály.

1. 2. 2. Bez ilustrací

Bible21

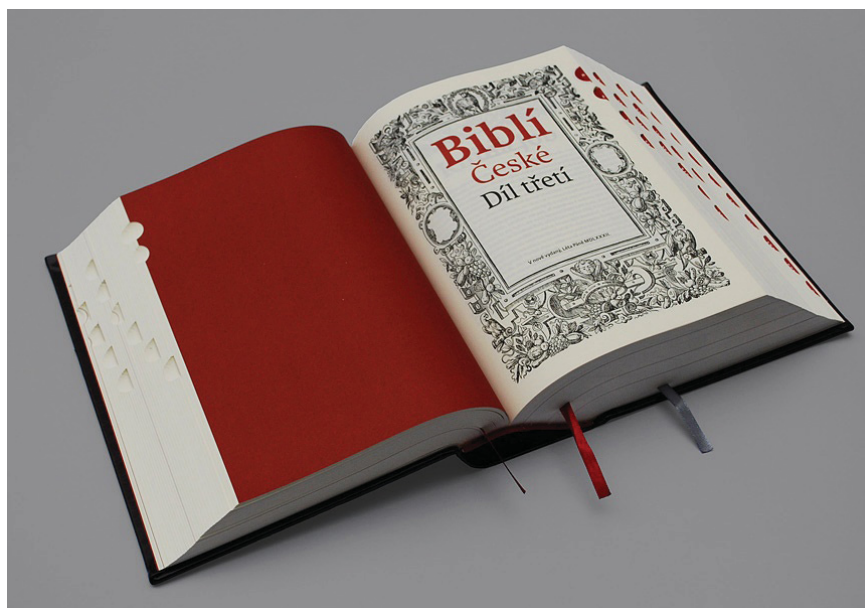
Dílo důležité hlavně proto, že se jedná o nový český překlad z roku 2009. Drží se co nejvíc původních textů, ale je převedena do moderní češtiny pro současného člověka. To se odráží také v designu knihy — stupeň písma je dobře čitelný, layout jednosloupcový, vyšla v několika provedeních, takže respektuje individualitu každého člověka a dává mu na vybranou. Ta nejzákladnější verze má papírový potah ve velbloudí hnědi a tisk je černobílý. Dále existuje asi šest barevných verzí s umělou kůží, které už uvnitř využívají červených detailů. Nejluxusnější varianta je v černé telecí kůži se zlatou ořízkou a ochrannou kazetou. Vydáno bylo i zpracování „XL“, které je rozměrnější nejen samo o sobě, ale používá i větší stupeň písma. Doplněno je ilustracemi Aleše Lamra, což jsou celostránkové perokresby.

Obr. 45., 46. Bible21.

Bible kralická šestidílná

Tato vyšla v roce 2014 a jedná se o první kompletní vydání, které obsahuje původní poznámky kralických bratří. Jejím cílem je představit původní Bibli kralickou současným čtenářům, a tak zachovávat různé odchylky nebo jazykové zvláštnosti, které byly v jejich pozdějších vydáních odstraňovány. Na to navazuje i grafická úprava, která je moderní a dobře čitelná, ale snaží se navázat na typografii původní, která byla vysoce kvalitní. Novinkou je navigace, která je umístěna na okraji stránek a umožňuje tak snadnější vyhledávání jednotlivých knih.

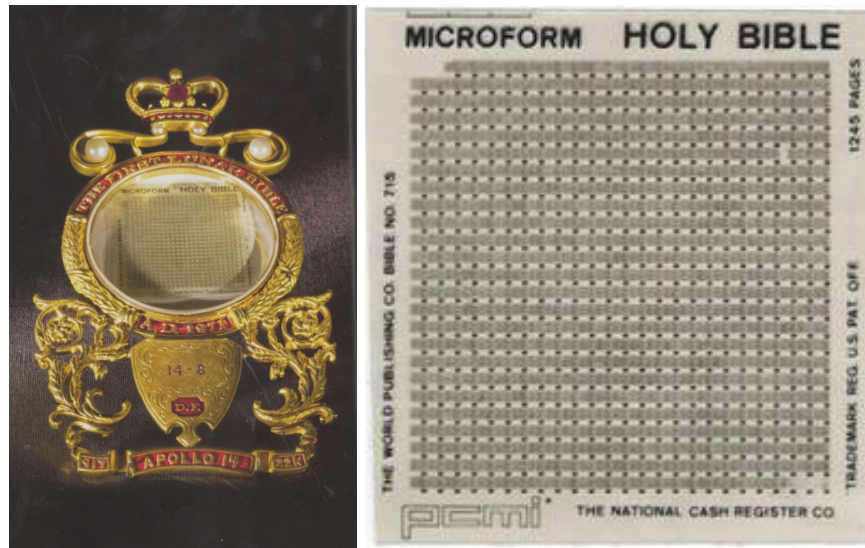

Obr. 47. Bible kralická šestidílná.

Lunární bible

V mém výběru se lunární bible určitě vymyká, nejde totiž o klasickou knižní vazbu jako u všech ostatních příkladů. Jedná se totiž o zmenšeninu 1245 jednotlivých stran bible v měřítku 48 000:1. Přečíst se dá čtecím přístrojem nebo i obyčejným mikroskopem.

Vyrobena byla stovka těchto miniatur pod záštitou spolku Apollo Prayer League, který tvořili zaměstnanci NASA. Všechny bible putovaly v roce 1971 do vesmíru na palubě Apolla 14. Poté, co se i s posádkou dostaly zpátky na zem, byly některé z nich vsazeny do zlata a prodávány jako sběratelské kousky.

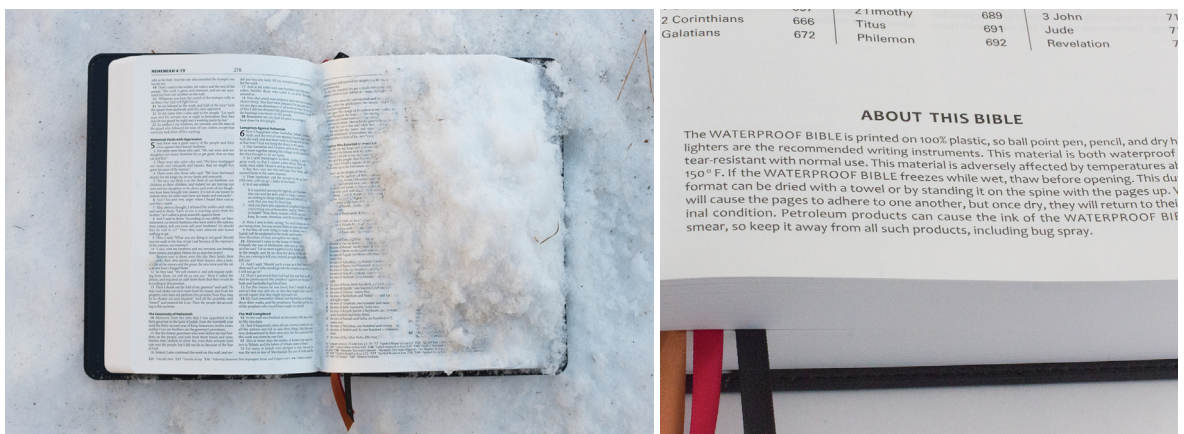

Obr. 48., 49. Lunární bible.

Voděodolná bible

Voděodolná bible je k dispozici už v různých jazycích. Je vtištěna na syntetickém papíru YUPO, který jí dává nejen voděodolné vlastnosti, ale také výtvarné. Protože nenasáká inkoust, černá je černá jako onyx a tvary písmen přesné. Papír je hladký a odolný vůči roztrhnutí. Navíc stránky jsou 100% neprůhledné a tak nás ani trochu neruší text vtištěný z druhé strany. Její nevýhodou je, že si do bible nemůžete psát propiskou, pokud jste zvyklí dělat si poznámky, ale tužku už tento materiál zvládne.

Když si ji berete od přírody, hned v úvodu knihy je krátký návod, jak se o bibli starat, například že když vám zamrzne, je důležité ji před otevřením znovu nechat rozmrazit. Pozor ale na spreje proti hmyzu — mohou rozpustit inkoust!

Obr. 50., 51. Voděodolná bible.

Bibliotheca

Soubor pěti svazků navržených designerem Adamem Lewis Greenem. Realizován byl díky internetové platformě Kickstarter, která se zaměřuje na crowdfundingové financování projektů. Jedná se o minimalistickou, dá se říct, uměleckou knihu. Je očištěna od čísel veršů i čísel kapitol, nezahrnuje poznámky a nenajdeme ani klasické záhlaví, které obvykle pomáhá v orientaci v textu. Použitý font Katharos si Green navrhl sám a v designu bible dbal i na nejmenší detaily. Používá například optické zarovnání okrajů.

Vazba pěti jednotlivých knih je plátěná a barevně odstupňovaná od odstínu tmavého uhlíku až po přírodní bílou. Názvy jednotlivých svazků jsou vylaceny. Vše pak drží pohromadě krabice z tmavého dřeva.

Obr. 52., 53. *Bibliotheca*.

1. 2. 3. Parafráze

Projektům, které používají jiných biblických textů než jsou ty oficiální, jsem se chtěla vyhnout. Nevěnuji se jim ani v minulých kapitolách, ačkoli různé parafráze vznikaly od pradávna. Aramejský překlad bible vznikl vlastně tak, že se kázání, které bylo vedeno v hebrejštině a nikdo mu tak nerozuměl, poté převyprávělo do jazyka, kterým Židé tehdy mluvili. Nemůžu ale nezmínit projekt, který byl před nedávnem hodně medializován.

Parabible

Za touto publikací stojí evangelický teolog a kazatel Alexandr Flek, který má na svědomí i Bibli21. Parabible vybírá určité biblické příběhy, které převádí do dnešního kontextu. A tak

například Ježíš se narodil v Berouně pod mostem a má se stát příštím prezidentem. I když by se to mohlo zdát, obsah textů neutíká od původní bible. Dokonce je parabible zpracována tak, že nový příběh nalezneme na liché straně a na sudé pak jeho ekvivalent — klasický text bible v češtině a i v řečtině.

Typografie je výrazná, kniha kombinuje bílou, černou a oranžovou barvu, která se objevuje i v osobitých ilustracích Aleše Nováka. První vydání se uskutečnilo v roce 2018.

Obr. 54., 55. Parabible.

2. KONKRÉTNĚ

Tato část se už konkrétně věnuje teoretické přípravě mé praktické části diplomové práce — mé zpracování bible na jeden rok.

2.1. VÝZVA

Nápad vzít si jako téma diplomové práce zpracování bible vzniklo v polských Katovicích, kde jsem byla v rámci studijního pobytu Erasmus+.

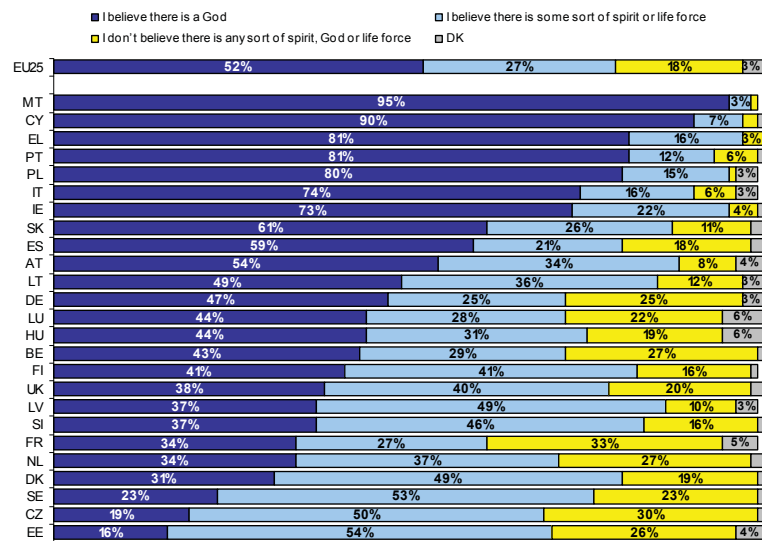
Zadání úkolu v předmětu Typografie „Bible pro konkrétního odběratele“ bylo pro nevěřící české děvče na polské škole zprvu dost náročné. Vždyť hned první týden v Katovicích jsem se ztratila proto, že jsem si jako orientační bod vybrala kříž na vršku kostela — chyba, kostelů je tam tolik, že jsem si zvolila ten špatný. Rozdílné zakořenění křesťanství v našich zemích jsem cítila již od začátku pobytu tam.

Já celou bibli nečetla. V Polsku téměř každý. Proto jsem si na začátku práce musela nastudovat o bibli i informace, které jsou polským věřícím samozřejmě známy. Přesto jsem měla pocit, že mi některé věci jako člence ateistického národa zůstanou skryty.

Začala mě tedy více zajímat situace, co se týče křesťanství, v České republice — přece jen — jen já nejsem dostatečný reprezentativní vzorek.

2. 1. 1. Čtenáři bible v České republice

Zajímavé jsou již výsledky z průzkumu Eurobarometru z roku 2005. Ty stavějí Českou republiku s 19 % až na předposlední místo ve víře v Boha v Evropě. Přesto jakási touha myslet si, že vše na Zemi má ještě nějaký vyšší smysl, v nás zjevně je. Celých 50 % Čechů věří v duši nebo životní energii, což nás v tomto ohledu dostává na třetí příčku za Estonsko a Švédsko. Bylo mi jasné, že jako svou cílovou skupinu si vyberu obyvatele České republiky, potřebovala jsem ale přesnější a konkrétnější data, abych mohla tuto skupinu lépe specifikovat.

Obr. 56. Víra v Evropě v roce 2005.

Statistiky víry obyvatelstva jsou dostupné až po pádu komunistického režimu v roce 1989. Průzkumy víry se sice prováděly i v obdobích První, Druhé i Třetí republiky, před nástupem totality, ale tyto výsledky jsou pro tento úkol již irelevantní.

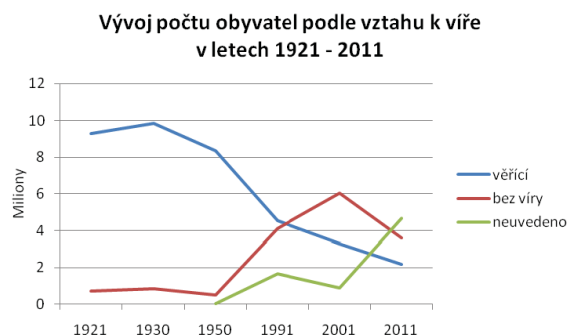
Zabývala jsem se proto především výsledky průzkumu ze sčítání lidu v roce 2011, tedy těmi nejčerstvějšími. Ze všech obyvatel České republiky (10 436 560 lidí) se jako věřících označilo

20,8 %. Největší počet oveček má Církev římskokatolická. Věřící dále můžeme kategorizovat podle aspektů jako je věk, pohlaví, vzdělání, rodinný stav, národnost, region nebo velikost obce a počet obyvatel.

Pro postup mé práce byla ale nejzásadnější statistika, která rozdělovala věřící podle deklarace víry. Tedy rozpůlila skupinu lidí, která uvedla, že věří, na dva tábory: na „hlásící se k církvi“ a „nehlásící se k církvi“. Celkový počet (2 168 952) byl rozdělen v poměru 68:32 v neprospěch lidí bez konkrétní církve. Zároveň z tabulky vyplývá, že jsou to spíše starší lidé, co inklinují ke konkrétním církvím. Z celkového počtu věřících, co spadají pod církve, nejvyšší procento — 31,8 % — zastupuje věková skupina 70+. Naopak v počtu věřících bez církve jsou nejvíce zastoupeni lidé ve věku 30—39 let.

Tato skupina, tedy věřící lidé, co se nehlásí k žádné církvi, mě začala zajímat. Viděla jsem větší smysl udělat typograficky zajímavou Bibli pro ty, kteří ji potencionálně nečetli, začali, ale nedočetli nebo přečetli jen konkrétní pasáže, ale přesto je toto téma zajímavá. Tuto skupinu mých potencionálních zákazníků rozšiřuje ještě skupina těch, kteří v dotazníku zatrhlí políčko „neuvedeno“. Těchto lidí, kteří svou víru nemají vyjasněnou a které by přečtení bible mohlo také zajímat, od roku 2001 prudce přibýlo (jak ukazuje graf vývoje počtu obyvatel podle vztahu k víře v letech 1921—2011). Mou představu, že tu potencionálně existuje skupina lidí, která by ráda bibli přečetla, ale něco jí zatím brání, podporuje i fakt, že se v roce 2009 bible stala nejprodávanější knihou v České republice. Čemuž jistě pomohlo vydání tří nových překladů bible. A to je v zemi s druhou nejmenší vírou v Boha v Evropě zaznamenaníhodný fakt.

Věk	Věřící celkem			v tom					
	abs.	% podíl z		Hlásící se k církvi			Nehlásící se k církvi		
		úhrnu	věk.sk.	abs.	úhrnu	věk.sk.	abs.	úhrnu	věk.sk.
Celkem	2 168 952	100,0	20,8	1 463 584	100,0	14,0	705 368	100,0	6,8
v tom:									
0-14	195 495	9,0	13,1	147 395	10,1	9,9	48 100	6,8	3,2
15-19	87 168	4,0	15,1	57 509	3,9	10,0	29 659	4,2	5,2
20-29	234 219	10,8	16,8	136 348	9,3	9,8	97 871	13,9	7,0
30-39	309 628	14,3	17,7	180 647	12,3	10,3	128 981	18,3	7,4
40-49	259 869	12,0	18,7	155 278	10,6	11,2	104 591	14,8	7,5
50-59	285 373	13,2	20,2	179 920	12,3	12,7	105 453	14,9	7,5
60-69	367 290	16,9	28,1	260 417	17,8	20,0	106 873	15,2	8,2
70+	427 020	19,7	39,4	344 321	23,5	31,8	82 699	11,7	7,6
nezjištěno	2 890	0,1	8,1	1 749	0,1	4,9	1 141	0,2	3,2

Obr. 57. Věřící podle deklarace víry.

Obr. 58. Graf vývoje počtu obyvatel podle vztahu k víře.

Má cílová skupina tedy byla jasná: jsou to lidé, co bibli nečetli, ale chtějí, a chtějí ji přečíst celou. K těm patří zejména lidé ve středním věku a mladší, kteří buď v Boha věří nebo svůj vztah k víře nemají zcela ujasněný a nespádají k žádné z církví. Nevědí ale, jak s bibli začít.

2. 1. 2. Jak začít číst bibli

Nežřídka se stává, že i když už se někdo, bibli zatím nepolíbený, rozhodne s čtením začít, po pár stranách přestane. Většinou neporozumí myšlenkám na počátku Starého zákona a vzdá to.

Na webech, věnujících se křesťanství nebo přímo bibli samotné, lze nalézt ale spoustu rad, které začátečníkům pomohou. Z uvedených rad (například před čtením se pomodlete) jsem vybrala dvě, dle mého nejdůležitější: vyberte si takový překlad, který považujete za srozumitelný. A nečtěte ji od začátku — číst bibli chronologicky se doporučuje těm, co už bibli znají. Pro začátečníka je vhodnější pro lepší pochopení kontextu celého textu začít s jednoduššími knihami, například z Nového zákona, a nebo mezi knihami přeskokovat.

2. 1. 3. České překlady bible

Historii a vývoji českých překladů bible se věnuje kapitola 1. 1. 4. Biblické překlady. Pro mou práci mě ale nejvíce zajímaly překlady současné, tedy vydané po roce 2000. Těch je šest.

- 1 Bible kralická revidovaná. Jedná se o převedení textu Bible kralické do současné češtiny. A zároveň jsou opraveny chybné části podle originálu.
- 2 Bible — studijní překlad Miloše Pavlíka. Ten se snaží o doslovný překlad z původních jazyků a je četně doplněn autorovými poznámkami.
- 3 Slovo na cestu. Tento překlad bible je její volnou parafrází. Text vznikl spoluprací zástupců několikero církví. Inspirací autorům byla anglická „The Living Bible“. Není nutné k ní mít žádný další výklad, překlad je uzpůsoben současnému čtenáři. Vysvětluje kulturní souvislosti, přizpůsobuje dnešní češtině tradiční biblické výrazy a užívá i moderní slova.

- 4 Jeruzalémská bible. Vychází z francouzského katolického překladu Bible „La Bible de Jérusalem“ z roku 1956. Ten je znám svou kvalitou, překlad je podložen důkladně provedeným vědeckým badáním a jsou v ní obsaženy i hodnotné poznámky.
- 5 Český studijní překlad. Ten se snaží o co nejpřesnější nejdoslovnější překlad. K hůře pochopitelným slovům jsou pak přiřazeny vysvětlující poznámky. Nalézt však můžeme i komentáře, týkající se historie a reálií. Překlad se snaží i o konkordantnost, tedy aby jeden výraz byl překládán v celé knize stejně.
- 6 Bible21. Tento překlad se snaží přenést text bible do moderní češtiny, ale zároveň zachovat co nejpřesněji a věrohodně myšlenky z původních jazyků. Současnou generaci se snaží zaujmout přirozenou formou bible.

Při výběru překladu, který použiji do své úpravy bible, jsem se řídila i tím, kterou bych si vybrala já osobně, protože v podstatě také patřím do cílové skupiny. Já bych chtěla překlad věrný originálu, chtěla bych vědět co nejpřesněji, co bylo napsané v té původní bibli, a ne žádné interpretace. Zároveň bych ale chtěla číst text napsaný současným jazykem, dnes snadno pochopitelným. Proto jsem sáhla po Bibli21. Můj výběr podporuje i fakt, že se tento překlad stal knižním bestsellerem a sami autoři na svých stránkách uvádějí, že překlad doporučují i úplným začátečníkům.

2. 1. 4. Bible na jeden rok

Přestože vybraný překlad je již srozumitelný současnému čtenáři, pro začátečníka může být obtížné začít číst bibli zcela od začátku. Jak říká druhá rada, pro lepší pochopení celého kontextu bible, se má mezi knihami přeskakovat a začít s jednoduššími. V tomto případě se ale může snadno stát, že některou pasáž náhodou vynecháte, a tudíž nepřčtete bibli opravdu celou. Pro přečtení celé bible se vyplatí využít rozpis čtení na jeden rok. Na každý den připadá určitá porce textu, vždy z různých částí bible. Tímto způsobem se dá přečíst bible celá za jeden rok a je snadnější její obsah pochopit díky získávání celkového obrazu bible postupně. Jak tedy takový způsob čtení vypadá v praxi?

2. 2. PROBLÉM

2. 2. 1. Současný stav

Co vše je potřeba ke čtení bible podle rozpisu na každý den v dnešní situaci? V první řadě samozřejmě vlastnit bibli. A zadruhé si musíte koupit, vyrobit nebo stáhnout a vytisknout svůj vlastní rozpis, plán. Ten má podobu kalendáře, začíná 1. ledna. U každého dne jsou uvedeny části, které se mají přečíst. Již v tuto chvíli ale na světlo vyplouvá první komplikace: co když začínáme číst 6. června? Jak už bylo řečeno, není nic proti ničemu, když se jednotlivé knihy přeskakují, ale přeci jen, začít šestnáctou kapitolou Evangelia podle Jana může být nešťastné. Jistě, můžete si celý plán bible posunout a začít částí určenou 1. lednu číst někdy jindy. Nicméně, to už si musíte ručně vytvořit a vyrobit plán svůj vlastní, což mnohé jistě odradí.

LEDEN				ÚNOR				BŘEZEN			
1	Zalm 1	Mat. 1	Gen. 1-2	1	Zalm 32	Sk. 4	Ex. 13-14	1	Zalm 60	Mark 4	Num. 3-4
2	Zalm 2	Mat. 2	Gen. 3-4	2	Zalm 33	Sk. 5	Ex. 15-16	2	Zalm 61	Mark 5	Num. 5-6
3	Zalm 3	Mat. 3	Gen. 5-6	3	Zalm 34	Sk. 6	Ex. 17-18	3	Zalm 62	Mark 6	Num. 7-8
4	Zalm 4	Mat. 4	Gen. 7-8	4	Zalm 35	Sk. 7	Ex. 19-20	4	Zalm 63	Mark 7	Num. 9-10
5	Zalm 5	Mat. 5	Gen. 9-10	5	Zalm 36	Sk. 8	Ex. 21-22	5	Zalm 64	Mark 8	Num. 11-12
6	Zalm 6	Mat. 6	Gen. 11-12	6	Zalm 37	Sk. 9	Ex. 23-24	6	Zalm 65	Mark 9	Num. 13-14
7	Zalm 7	Mat. 7	Gen. 13-14	7	Zalm 38	Sk. 10	Ex. 25-26	7	Zalm 66	Mark 10	Num. 15-16
8	Zalm 8	Mat. 8	Gen. 15-16	8	Zalm 39	Sk. 11	Ex. 27-28	8	Zalm 67	Mark 11	Num. 17-18
9	Zalm 9	Mat. 9	Gen. 17-18	9	Zalm 40	Sk. 12	Ex. 29-30	9	Zalm 68	Mark 12	Num. 19-20
10	Zalm 10	Mat. 10	Gen. 19-20	10	Zalm 41	Sk. 13	Ex. 31-32	10	Zalm 69	Mark 13	Num. 21-22
11	Zalm 11	Mat. 11	Gen. 21-22	11	Zalm 42	Sk. 14	Ex. 33-34	11	Zalm 70	Mark 14	Num. 23-24
12	Zalm 12	Mat. 12	Gen. 23-24	12	Zalm 43	Sk. 15	Ex. 35-36	12	Zalm 71	Mark 15	Num. 25-26
13	Zalm 13	Mat. 13	Gen. 25-26	13	Zalm 44	Sk. 16	Ex. 37-38	13	Zalm 72	Mark 16	Num. 27-28
14	Zalm 14	Mat. 14	Gen. 27-28	14	Zalm 45	Sk. 17	Ex. 39-40	14	Zalm 73	Rim. 1	Num. 29-30
15	Zalm 15	Mat. 15	Gen. 29-30	15	Zalm 46	Sk. 18	Lev. 1-3	15	Zalm 74	Rim. 2	Num. 31-32
16	Zalm 16	Mat. 16	Gen. 31-32	16	Zalm 47	Sk. 19	Lev. 4-5	16	Zalm 75	Rim. 3	Num. 33-34
17	Zalm 17	Mat. 17	Gen. 33-34	17	Zalm 48	Sk. 20	Lev. 6-7	17	Zalm 76	Rim. 4	Num. 35-36
18	Zalm 18	Mat. 18	Gen. 35-36	18	Zalm 49	Sk. 21	Lev. 8-9	18	Zalm 77	Rim. 5	Deut. 1-2
19	Zalm 19	Mat. 19	Gen. 37-38	19	Zalm 50	Sk. 22	Lev. 10-11	19	Zalm 78	Rim. 6	Deut. 3-4
20	Zalm 20	Mat. 20	Gen. 39-40	20	Zalm 51	Sk. 23	Lev. 12-13	20	Zalm 79	Rim. 7	Deut. 5-6
21	Zalm 21	Mat. 21	Gen. 41-42	21	Zalm 52	Sk. 24	Lev. 14-15	21	Zalm 80	Rim. 8	Deut. 7-8
22	Zalm 22	Mat. 22	Gen. 43-44	22	Zalm 53	Sk. 25	Lev. 16-17	22	Zalm 81	Rim. 9	Deut. 9-10
23	Zalm 23	Mat. 23	Gen. 45-46	23	Zalm 54	Sk. 26	Lev. 18-19	23	Zalm 82	Rim. 10	Deut. 11-12
24	Zalm 24	Mat. 24	Gen. 47-48	24	Zalm 55	Sk. 27	Lev. 20-21	24	Zalm 83	Rim. 11	Deut. 13-14
25	Zalm 25	Mat. 25	Gen. 49-50	25	Zalm 56	Sk. 28	Lev. 22-23	25	Zalm 84	Rim. 12	Deut. 15-16
26	Zalm 26	Mat. 26	Ex. 1-2	26	Zalm 57	Mark 1	Lev. 24-25	26	Zalm 85	Rim. 13	Deut. 17-18
27	Zalm 27	Mat. 27	Ex. 3-4	27	Zalm 58	Mark 2	Lev. 26-27	27	Zalm 86	Rim. 14	Deut. 19-20
28	Zalm 28	Mat. 28	Ex. 5-6	28	Zalm 59	Mark 3	Num. 1-2	28	Zalm 87	Rim. 15	Deut. 21-22
29	Zalm 29	Sk. 1	Ex. 7-8					29	Zalm 88	Rim. 16	Deut. 23-24
30	Zalm 30	Sk. 2	Ex. 9-10					30	Zalm 89	Luk. 1	Deut. 25
31	Zalm 31	Sk. 3	Ex. 11-12					31	Zalm 90	Luk. 2	Deut. 26-27

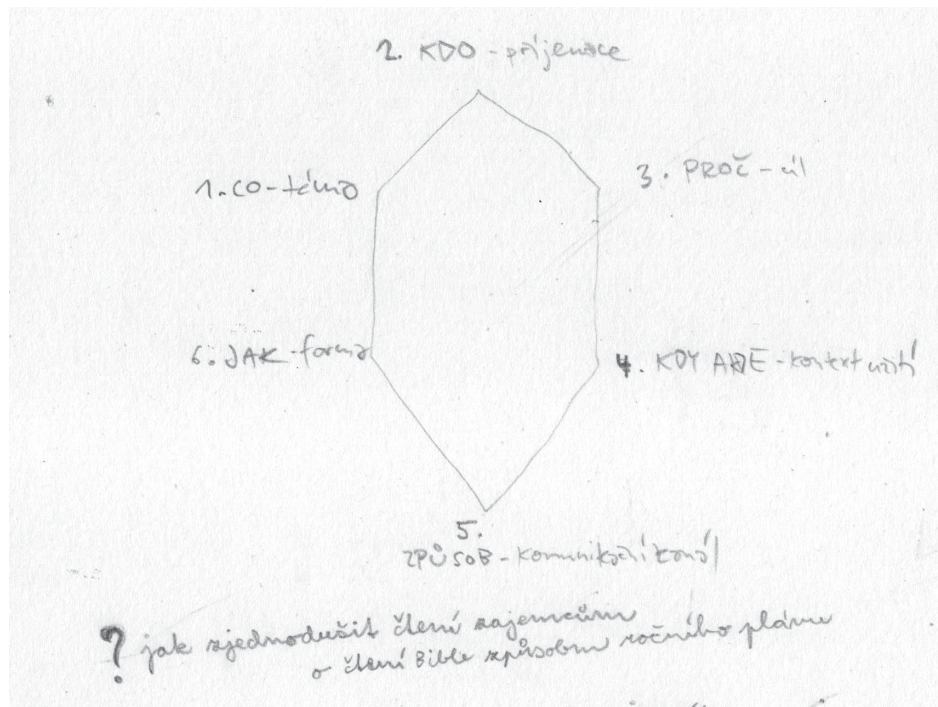
Obr. 59. Jedna z podob současných kalendářů.

Musíme také přihlédnout k tomu, jak vypadá celý kontext užití. Představme si, že začínáme číst: máme svůj plán na extra papíře, ten sice může sloužit jako fajn záložka, na celou bibli nám však jen jeden arch papíru nebude stačit, a pokud ano, bude ten již uživatelsky nekomfortních větších rozměrů.

Nalistujeme si tedy první část prvního dne — Genesis. Na 1. ledna jsou naplánovány první dvě kapitoly. Pokud se nezapomeneme a u čísla 3 se opravdu zastavíme, opět musíme nahlédnout do našeho plánu. Máme navázat první kapitolou Matouše (pokud jsme znalí a víme, co zkratka Mat. znamená — což u začátečníka není jistotou). Kde ale daná kapitola je? Teď

nás čeká listování a hledání obsahu, nalezení čísla stránky, kde Evangelium podle Matouše začíná a listovat zase tam. Situace se nám postupem času ještě více zkomplikuje, třeba hned již další den. Druhou kapitolu Matoušova evangelia půjde nalézt ještě hůř, protože číslo stránky, kde přesně začíná, už v obsahu nenalezneme — další listování navíc.

Přes to všechno je čtení podle plánu pro mou cílovou skupinu nejvýhodnější. A v tuto chvíli jsem již mohla zodpovědět otázku, kterou jsme měli za úkol si v předmětu Typografie položit, a to „jak sprawić, zeby...?“, neboli „jak udělat, aby...?“. Tedy jak udělat způsob čtení bible na jeden rok uživatelsky příjemnější?

Obr. 60. Šestiúhelník.

V mém šestiúhelníku, který by si měl ujasnit každý designer před začátkem své práce, mi chyběl doplnit už jen poslední vrchol. Co — téma: bible, Kdo — příjemce: lidé se zájmem o čtení bible způsobem na jeden rok, Proč — cíl: klasicky vysázená bible je pro tento způsob čtení komplikovaná, Kdy a kde — kontext užití: čtení v domácím prostředí, Způsob — komunikační kanál: tištěná kniha. Zbývá zodpovědět poslední bod: Jak — forma.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3. NÁVRHY

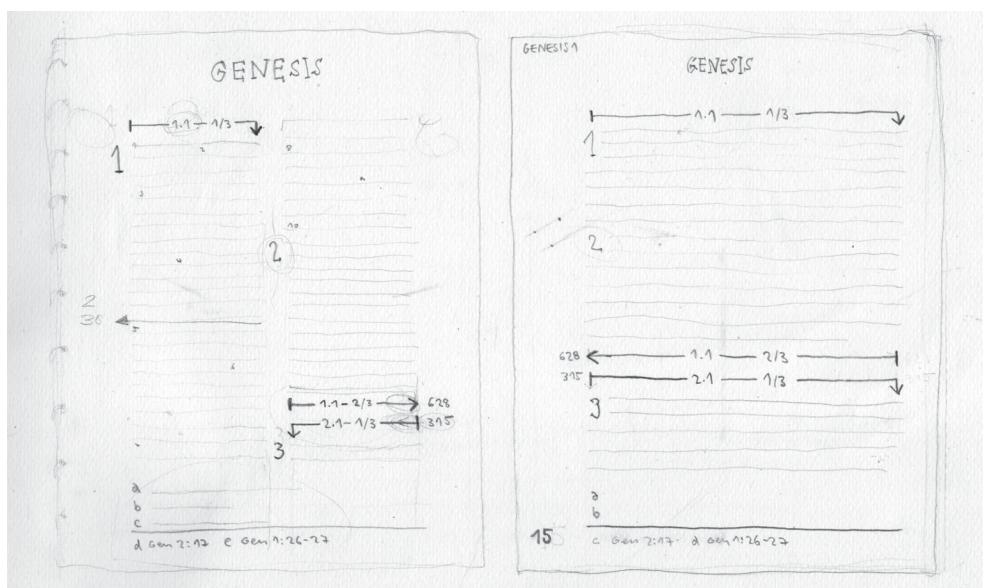
Jak tedy zjednodušit čtení bible na jeden rok? Jak vynechat listování a nebo ho alespoň omezit na minimum? Jak odstranit nutnost používání kalendáře na extra papíru? (Pokud vás zajímá, proč si kladu tyto otázky, nalistujte si kapitolu 2. Konkrétně, kde je moje praktická diplomová práce i teoreticky podložena.) Napadly mě dva způsoby řešení.

1 Prvním, logicky se nabízejícím způsobem, je vydat bibli, která by byla uspořádána již podle daného rozpisu odborníků. Po prvních dvou kapitolách Genesis by navazovala kapitola z Matoušova evangelia, pak dva žalmy a opět další část Genesis. Je tu i možnost rozdělit bibli na vícero menších svazků, například po dvou měsících, a zpříjemnit tak čtenáři čtení lehčí knihou. Také odpadá kontrolování kalendáře, vyhledávání v obsahu a listování celkově. Nevýhodou pro začátečníka může být, že i po investici do této verze vám bude doma chybět ta klasická. Takže si později nebudete moci pohodlně přečíst určitou pasáž v celku nebo vyhledávat odkazy. Nicméně poznámky, které odkazují na jiné pasáže bible, by mohly být vyřešeny margináliemi. V nich by byl přímo už vypsán text, na který je odkazováno. Nepraktické by ale také bylo, že pro zachování své funkčnosti by obsah musel by mít, při tak častém střídání kapitol, minimálně deset stran.

2 Druhý způsob řešení je založen na zschování řazení biblických knih. S nalezením toho správného pořadí, ve kterém máte číst, vám pak pomůže přidaný navigační systém přímo v knize. Ten vás ve čtení na správném místě zastaví a odkáže vás na správnou stránku, kde máte pokračovat. Tento systém tedy stále zahrnuje listování, to je ale omezeno jen na tři otáčení denně, a navíc již přesně víte kam. Za klad dále považuji to, co u prvního návrhu chybí — knihy v bibli zůstávají v tradičním pořadí, a tak je snazší vyhledávání odkazů podle obsahu.

Každý z návrhů má tedy své plusy a minusy. Při rozhodování, který z nich vybrat, jsem se musela vrátit za začátek ke své cílové skupině. Podle čeho by se začátečník, který kupuje knihu knih poprvé, rozhodoval? Ze všech možných kritérií jsem se soustředila na tři, která

pro mne byla určující — chce si doplnit knihovnu a získat o bibli základní přehled — nechce za ni utratit moc peněz — chce u čtení vydržet, a tedy mělo by ho bavit.

Obr. 61. Skica k návrhu číslo 2.

Proto jsem se rozhodla dál pokračovat s vývojem návrhu číslo 2, systémem s navigací. S touto verzí máte více možných způsobů čtení, podle rozpisu i podle klasického pořadí. Může se díky ní také odstranit jistý psychický problém — při pohledu na záložku u normální knihy vás může představa, kolik vám toho ještě zbývá, odradit od dalšího pokračování. A to nemluví o tom, že bible je přece jen poměrně náročné čtení a má nadprůměrný počet stran. Díky přeskokování v knize představu o tom, kolik stran vám ještě zbývá, nemáte.

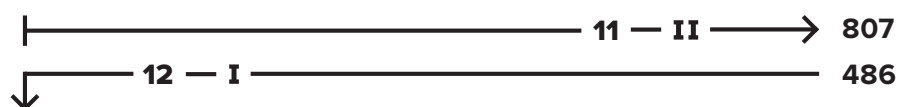
Navíc si někdy v bibli můžete chtít vyhledat nějaký verš či kapitolu, o které se někdo před vámi zmínil, někde jste si ji přečetli nebo byla zmíněna ve filmu nebo divadelním představení. V řešení číslo 1 by byla tato možnost o něco komplikovanější.

A v neposlední řadě je prostě hravé mít v knize jakéhosi průvodce, který vás posílá do správných částí knihy. V dětství jsem měla doma knížky od autora Jean-Luc Biziena. V nich jsem listovala ze strany na stranu, hledala další děj a to mě hrozně bavilo. A najde-li se přesto někdo, kdo pokládá listování za minus — oproti současnému způsobu s kalendářem na volném papíru, je systém s mou navigací o mnoho uživatelsky příjemnější.

3. 1. ŘEŠENÍ

3. 1. 1. Navigační systém

Nejvýraznější změnou v mé verzi, oproti klasickým biblím, je výskyt šipek s odkazy na jiné strany. Roční plán čtení je rozdělen na 365 dnů. Každý den je pak rozvržen do tří částí — čteme část Starého zákona, část Nového zákona a žalm nebo přísloví. A tyto části můžeme snadněji vyhledat právě pomocí mé navigace.

Obr. 62. Navigační šipky.

Kromě začátků a konců kapitol jsou vždy u sebe umístěny dvě šipky. Ta první nás má zavést ve čtení — krátké svislé zakončení. Římská číslice určuje, na jakou část denní porce přecházíme, první, druhou nebo třetí (to je v celé knize stejné). Arabská číslice udává číslo dne. Šipka pak směřuje na číslo, které nám říká, na jaké straně tuto část nalezneme. Pokud je číslo dne jiné než to poslední a vidíme římskou „I“, pak to znamená, že ve čtení pokračujeme zase až zítra.

Ta druhá šipka se vztahuje k té části bible, nad kterou je daná šipka umístěna. Na jejím počátku nalezneme číslo strany, ze které přicházíme. Udrží se tak nutná návaznost jednotlivých částí pro případ, že se ve stránkách ztratíme nebo si budeme chtít porovnat myšlenky z předchozí části. Dále pokračuje arabská a římská číslice (označují den a část), uvozující text, na který šipka ukazuje.

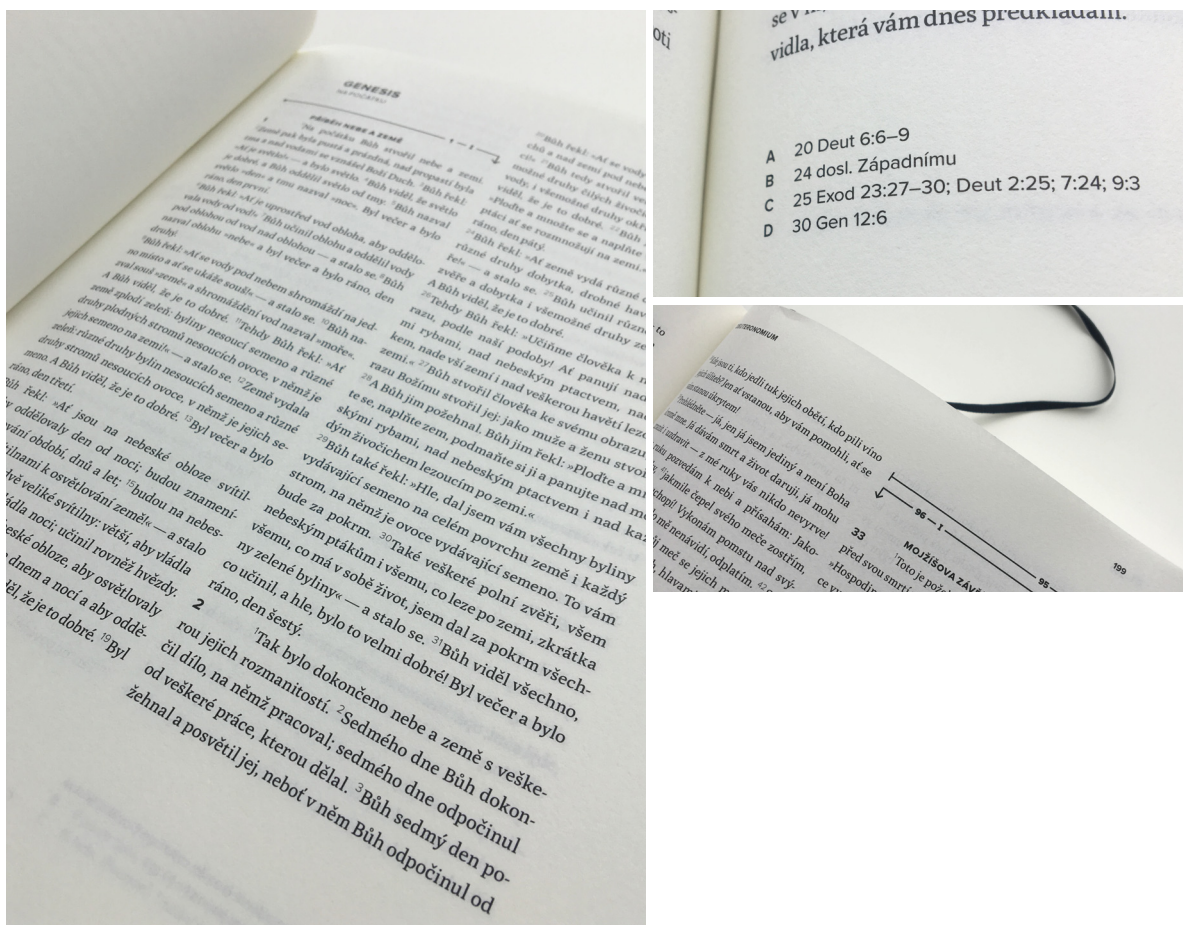
Číslice jsou vysázeny bezserifovým písmem (Proxima Nova), kontrastním k serifovému (Poly) hlavnímu textu bible. Jako ta, co nejlépe spolupracuje s celým layoutem, byla vybrána linka šipek v síle jednoho bodu.

Hlavní výhoda oproti stávajícímu řešení je však to, že můžete začít číst v jakýkoli den v roce. Nepracuji totiž s pevným kalendářem, ale dny jsou označeny jen jako čísla 1–365.

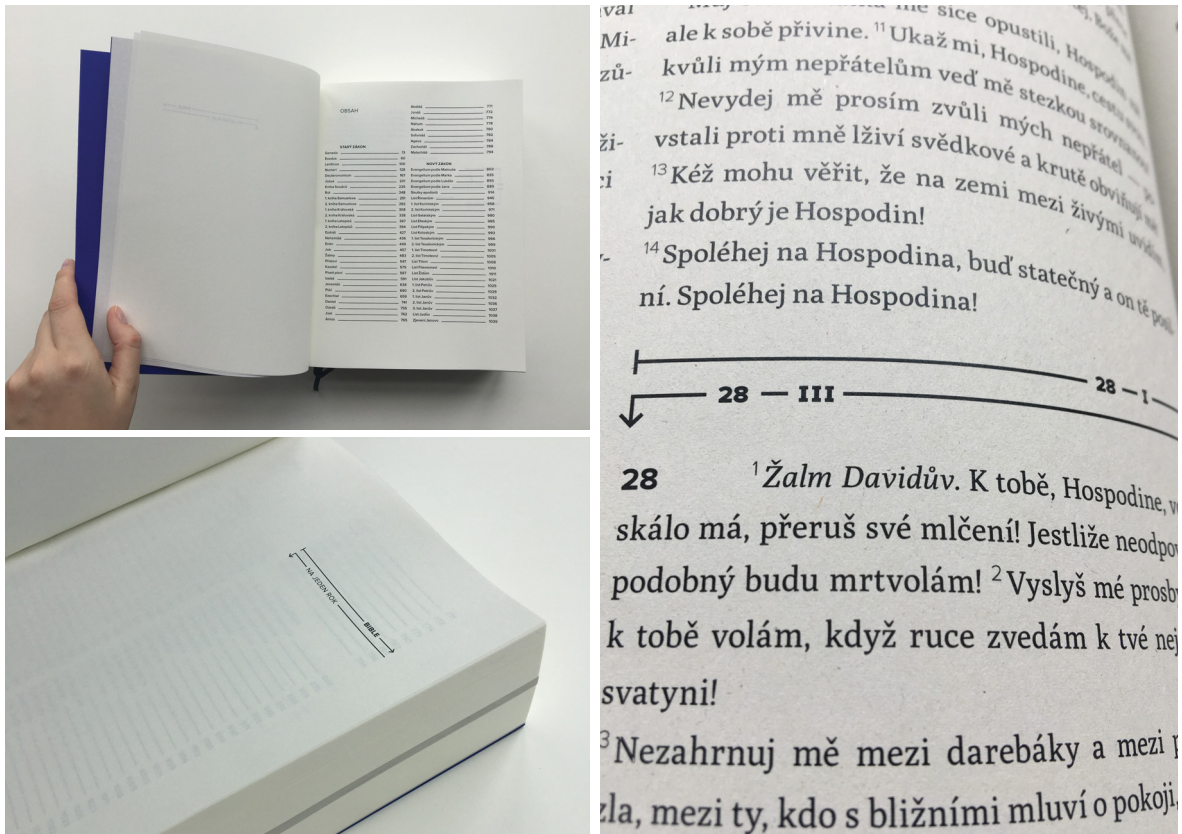
Ačkoli název celé knihy zní „Bible na jeden rok“, dává nám tento systém určitou dávku svobody. Můžeme opravdu všechny části číst poctivě každý den a bibli dočíst přesně za rok ode dne, kdy jsme s ní začali, to už ale nemusí být 1. leden. Můžeme zvolnit tempo — když např. jedeme na dovolenou a nemáme bibli u sebe. A nebo naopak zrychlit — to zas když nás některá pasáž osloví a budeme se chtít dovědět pointu ihned a nečekat až na další den.

A u všech těchto možností nás nebude mást, že nám aktuální datum v kalendáři nesedí s datem v ročním plánu.

3. 1. 2. Layout

Obr. 63.—65. Layout.

Obr. 66.—68. Layout.

Formát stránky se několikrát měnil, mé hlavní kritérium bylo ale dané hned od začátku. Pro mou cílovou skupinu i kontext užití je ideální rozměr stran mezi standardizovanými formáty A4 a A5. Ten není ani příliš veliký z hlediska manipulace, ale není ani zbytečně malý. V takových případech je totiž stupeň písma na hranici čitelnosti. Menší rozměry se sice lépe hodí do kapsy, pro tento způsob čtení to ale není potřebné — tato bible je navržena pro čtení na doma.

Zrcadlo sazby má z vnější i vnitřní strany stejný odstup od okraje, a to 22 mm. Je to proto, že čísla stran v navigačním systému z něj vyčnívají, a potřebují tak větší prostor. Text je rozdělen na dva sloupce, a to jak z uživatelských, tak i ekonomických důvodů — na stranu se vejde více textu, díky kratším východovým řádkům. Shora má okraj také 22 mm — místo pro paginaci a živé záhlaví. Dole je pak okraj velký 41 mm — prostor pro poznámky.

Označení stránek v navigaci je vysázeno stejným písmem ve stejné velikosti jako je i paginace, tyto totiž spolu úzce souvisejí — podle prvního hledáme druhé.

Poznámky jsou umístěny mimo zrcadlo sazby. V českých překladech bible je totiž — hlavně oproti polské verzi — poznámek minimum. Není tak tedy třeba je přidávat do zrcadla hlavního textu. Jsou vysázeny, stejně jako písmo v navigaci, kontrastním groteskem vůči antikvě. Aby se nepletly v hlavním textu s číslicemi veršů, jsou označeny abecedně.

Celou knihou nás pro lepší orientaci provází živé záhlaví se jménem aktuální knihy. Je umístěno vždy jen na lichých stranách a velikostí i svým umístěním harmonizuje se stránkováním.

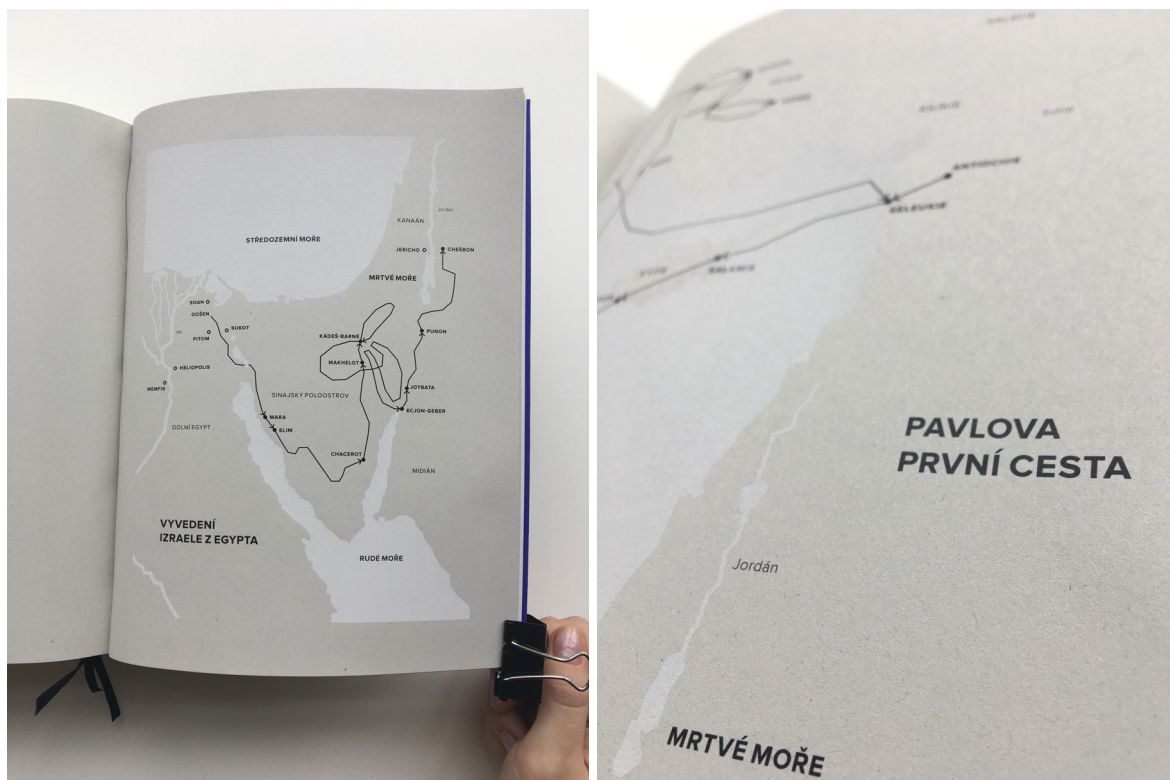
Názvy knih, čísla kapitol, názvy částí i názvy podkapitol jsou opět vysázeny bezserifovým fontem a stejně jako první řádky textu pod nimi mají řádkové zarážky, to znamená, že jsou od svého levého okraje odsazeny. Kapitoly, části i podkapitoly na sebe v layoutu přímo navazují, jen začátek každé knihy je umístěn na novou stránku.

Hlavním písmem celé sazby je antikva Poly v řezu Regular ve velikosti 8,6 b a řádkováním 13,6 b, jejímž autorem je typograf José Nicolás Silva Schwarzenberg. Jako doplňkové písmo jsem zvolila font Proxima Nova autora Marka Simonsona. V celé bibli jsou použity jeho řezy Light, Semibold a Bold a to minusky, verzálky i kapitálky.

V textu bible narážíme na čísla veršů, ta jsou v písmu Proxima Nova Light v horním indexu. Zbytečně tak neruší, ale při vyhledávání konkrétního verše na nich jednoduše ulpí naše oko, což se neděje, když je zvolený font stejný jako ten v hlavním textu. Podobně jsou navrženy i odkazy k poznámkám, ty jsou však v řezu Bold a od čísel veršů se liší použitím písmen. Jako typograficky zajímavé můžeme v českém prostředí označit použití francouzských uvozovek. Stejně tak je méně obvyklé použití dlouhé, takzvané em pomlčky, místo u nás používanější kratší en pomlčky.

Celý blok je pak, oproti počátečním verzím, vytištěn 100% černou barvou. Výjimku tvoří soubor map v zadní části.

3. 1. 3. Mapy

Obr. 69., 70. Mapy.

U map byla použita kombinace tisku černou a bílou. Proto jsem pro ně zvolila jiný barevný odstín papíru, aby bílá bílou byla. Tento papír je pak použit i v jiné části bible. Bílou jsou vytištěny vodní plochy a černou vše ostatní.

Soubor šesti map ilustruje a doplňuje text bible — tři mapy pro Starý a tři pro Nový zákon. Můžeme si prohlédnout trasu Abrahamova putování nebo třeba Izrael za doby Ježíše Krista.

3. 1. 4. Další části knihy

Krom map a hlavního textu s navigací je v knize zařazen patitul, hlavní titul, obsah, návod k použití navigace, mezitituly, vysvětlení k poznámkovému aparátu, převody měr a vah a vydavatelský záznam. Na zadní předsádce je vytištěna bílou barvou zjednodušená verze návodu k navigaci.

JAK ČÍST BIBLI?
 Jestli toužíte přečíst si Bibli opravdu celou, můžete vyzkoušet náš plán. Při jeho dodržení ji přečtete v poklidném tempu za jeden rok. Paralelní čtení Starého a Nového zákona Vám pomůže lépe porozumět textu. Navíc nepotřebujete žádné kalendáře ani složité vyhledávat v obsahu — k tomu slouží naše navigace.

JAK TO FUNGUJE?
 Každý den z Bible přečtete jednu třistašedesátipětinu. Určený denní příděl se dělí na tři části, přičemž každá je z jiné knihy. Při hledání té správné se můžete spolehnout na navigační systém, který Vás na správném místě zastaví a nasměruje na stránku, kde daný den máte pokračovat.

JAK TO VYPADÁ?
 Na začátku a na konci každé části narazíte na dvojici šipek. Jak se v nich vyznat pochopíte z konkrétního příkladu:

První šipka nás zastaví ve čtení první části prvního dne a říká — druhá část prvního dne pokračuje na straně osm set tří.

Druhá šipka nás zajímá po příchodu z jiné strany, značí začátek další části. Zde například přicházíme ze strany čtyři sta osmdesát tři, abychom pokračovali první částí druhého dne. Ta nás tedy čeká až zítra a pro dnešek máme hotovo.

Diagram: Číslo následné strany (803), číslo dne (1 - II), číslo předešlé strany (483), označení části (2 - I).

Obr. 71. Návod k použití navigace.

Obr. 72. Zjednodušená verze návodu na zadní předsádce.

3. 1. 5. Vazba

Výsledná velikost knihy je 180 mm na 237 mm. Převážně je vytištěna na papíře Munken Pure 80 g/m², ten má příjemný přirozeně bílý odstín, lehce krémově zatónovaný. Šedý papír Chromika 80 g/m² není v knize jen tak z rozmaru, ale má svůj důvod. Proč je použit u map už víme, najdeme ho ale ještě i přímo ve středu bloku. Tam je na něm vytištěna kniha Žalmů a Přísloví. Tyto dvě knihy tvoří totiž třetí část denního plánu a použití jiného odstínu papíru tak slouží k jejich lepšímu vyhledávání. Výrazně pak toto vyhledávání usnadňuje použití tří lacetek. Díky nim si můžeme nechat založeny všechny tři části najednou.

Název knihy na obálce je vyveden minimalistickou grafikou, inspirovanou navigačním systémem. Ten je pro mou verzi bible tím hlavním signifikantním znakem. Nechávám tak dost prostoru vyniknout zajímavému potahovému materiálu. Název knihy na hřbetu je oproti tomu extrémně výrazný. V průběhu roku čtení jste s knihou denně v kontaktu a tak mít výraznější i název knihy na přední obálce není nutné — pamatujeme si, kde jsme ji nechali ležet. Když pak už je schovaná mezi ostatními knihami v knihovně, nápis na hřbetu krásně zaujme a všimnete si ji jako první. Je to přeci jen kniha knih a toto privilegium si zaslouží.

Pro tento první náklad jsem navrhla tři různé barevné verze. Tato kniha je ojedinělá v tom, že jste s ní v kontaktu každý den v průběhu jednoho roku. Měla by tedy víc než kterákoli jiná odrážet i vaši osobnost. Tento přístup navazuje i na moji cílovou skupinu, této generaci je téma individualismu blízké. Proto by mimo základní verzi knihy v černobílé škále mohly vycházet i varianty barevné. Tištěný blok by zůstal pro všechny stejný, měnily by se pouze barvy předsádek a obálek. Já jsem v této první fázi vybrala tři kombinace — černá a šedá, černá a modrá, oranžová a růžová.

Potahový materiál má zvlášťí gumový povrch. Konkrétní názvy jsou: Corvon Senzo Black s předsádkou Pop'set Storm, Corvon Senzo Black s předsádkou Pop'set Infra Violet, Plíke Orange s předsádkou Pop'set Cosmo Pink.

Tento povrch jsem zvolila ze dvou důvodů. Zaprvé je odolný, a to se při každodenní roční manipulaci rozhodně hodí. Navíc ale na jeho povrchu zůstávají vidět rýhy a otisky prstů. To je spjato se stejnou myšlenkou, jako volba více barevných variant. S touto knihou se setkáváme každý den, někdo může pocítovat i spojení duchovní. Naším používáním knihy vzniká patina. Osobní odraz v knize, na kterém je vidět, kolik jsme už toho s ní prožili. Nakonec po ročním čtení je z každého kusu originál s podpisem svého majitele.

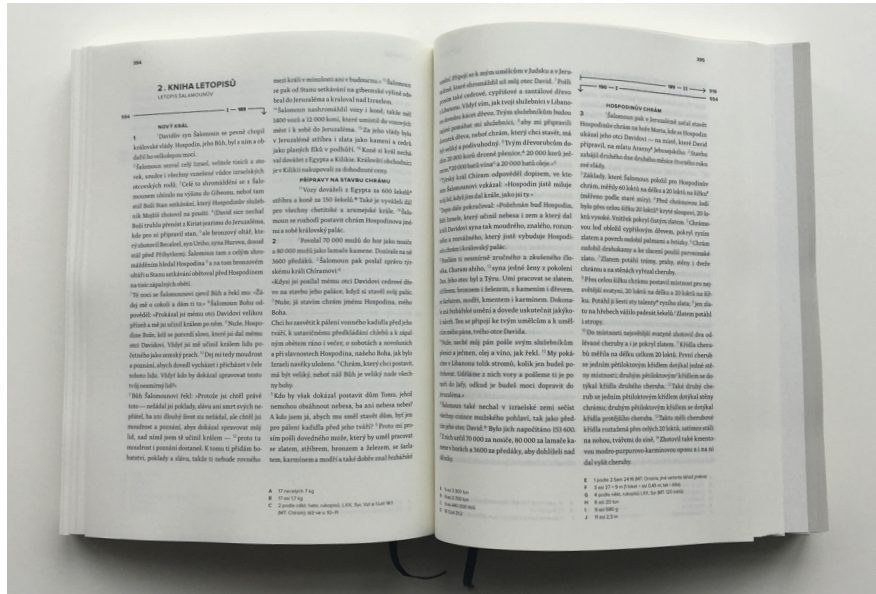
Kéž bude můj systém navigace pro každého při čtení bible dobrým průvodcem.

Obr. 73. Bible na jeden rok.

Obr. 74.—78. Bible na jeden rok.

Obr. 79., 80. Bible na jeden rok.

Obr. 81., 82. Dokončovací práce v knihařské dílně.

ZÁVĚR

Doufám, že i pro vás byl tento vhled do vývoje bible zajímavý. Pro mě určitě byl, o mnoha uvedených faktech jsem před samotným psaním neslyšela. Také díky stručnému obsahu bible jsem se konečně dozvěděla, o čem je v ní zhruba psáno — nikdy jsem ji nečetla. To teď ale mohu, a vy také, snadno napravit. Moje verze „bible na jeden rok“ určená pro začátečníky je již na světě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Bible: překlad 21. století. 3. opravené vydání. Praha: Biblion, 2017. ISBN 978-808-7282-328.
- [2] ČAPEK, Vladimír. Historie bible. V Praze: Kalich, 1952. ISBN 30102-60.
- [3] KEENE, Michael. Bible: kapesní průvodce. Praha: Biblion, c2011. ISBN 978-808-7282-083.
- [4] LANG, Bernhard. Bible: 101 nejdůležitějších otázek. Praha: Vyšehrad, 2014. Cesty (Vyšehrad). ISBN 978-807-4294-839.
- [5] DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic: Česko. 2018, (12). ISSN 1213-9394.
- [6] FLEK, Alexandr. Parabible. Biblion, 2018. ISBN 978-80-87282-40-3.
- [7] ARMSTRONG, Karen. Historie Bible: od ústní tradice do současnosti. V Praze: Slovart, 2010. ISBN 978-80-7391-449-3.
- [8] CUNNINGHAM, Lawrence. Úvod do katolictví. Praha: Volvox Globator, 2013. Diagramma. ISBN 978-80-7207-885-1.
- [9] PECINA, Martin. Knihy a typografie. 2. vyd., rozš. Brno: Host, 2012. ISBN 978-80-7294-813-0.
- [10] Dopis Tobě!. Eschenburg, Germany: GBV Dillenburg, 2017. ISBN 978-3-86698-151-5.
- [11] METZGER, Bruce M. Manuscripts of the Greek Bible: an introduction to Greek palaeography. New York: Oxford University Press, 1981. ISBN 978-019-5029-246.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- [12] ŠROBÁR, Štefan. Čtou Židé a křesťané totéž Písmo? [online]. 7.2.2011 [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <http://www.ktyd.cz/clanky/ctou-zide-a-krestane-totez-pismo.html>
- [13] KAŠPÁRKOVÁ, Lenka. Technologie grafiky: Vývoj písma a typografie; vývoj psaného písma [online]. In: . 2011/2012 [cit. 2019-02-17].
- [14] KAŠPÁRKOVÁ, Lenka. Technologie grafiky: Vývoj typografie od středověku po současnost [online]. In: . 2011/2012 [cit. 2019-02-17].
- [15] KAŠPÁRKOVÁ, Lenka. Technologie grafiky: Tisk zvýšky; knihtisk [online]. In: . 2011/2012 [cit. 2019-05-09].
- [16] Odkud pochází slovo Bible ? [online]. [cit. 2019-04-27]. Dostupné z: <https://www.vira.cz/texty/glosar/odkud-pochazi-slovo-bible>
- [17] Slovník cizích slov: Apokryf [online]. In: . [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/apokryf>
- [18] K náboženství se hlásí šest miliard lidí. Muslimové, křesťané... Čí Bůh vede? [online]. [cit. 2019-04-27]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/osm-z-deseti-lidi-se-hlasi-k-nabozenstvi-nejmladsi-jsou-muslimove/>
- [19] Nevrátíš se, varovali misionáře. Na ostrově ho zabili tajemní lidé z doby kamenné [online]. [cit. 2019-04-27]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/nevratis-se-varovali-misonare-presto-plul-na-ostrov-tajemny/r~8bf8c732ee5d11e8b7c1ac1f6b220ee8/?redirected=1556396300>
- [20] První z unikátních kumránských svitků „pověšen“ na web [online]. [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/veda/clovek/prvni-z-unikatnich-kumranskych-svitku-povesen-na-web_213141.html
- [21] Videňská Genesis [online]. [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <http://www.rodon.cz/ikony/Illuminovane-a-vzacne-rukopisy/videnska-genesis--1719>

- [22] Hexapla. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hexapla>
- [23] Bamberg Apocalypse [online]. [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/bamberg-apocalypse-facsimile>
- [24] Biblický kánon a apokryfy [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://myty.info/view.php?cislocianku=2005040004>
- [25] Thirteenth-Century Portable Paris Bible [online]. [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.smu.edu/Bridwell/SpecialCollectionsandArchives/Exhibitions/Manuscripts/ScriptureandWorship/BRMS6-ParisBible>
- [26] Svitek. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-05-05]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Svitek>
- [27] Nejobsáhlejší obrazový rukopis ve střední Evropě [online]. [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.nkp.cz/o-knihovne/zakladni-informace/klementinska-nej/velislavova-bible>
- [28] Codex_Argenteus. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Codex_Argenteus
- [29] Bible olomoucká. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bible_olomouck%C3%A1
- [30] AGNOSTICISMUS [online]. [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <http://agnostik.cz/>
- [31] Mojžíš. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Moj%C5%BE%C3%AD%C5%A1#Moj%C5%BE%C3%AD%C5%A1_a_Z%C3%A1kon
- [32] Kapitoly a verše – kdo je do Bible dal? [online]. [cit. 2019-05-06]. Dostupné z: <https://www.jw.org/cs/publikace/casopisy/strazna-vez-cislo2-2016-brezen/bible-kapitoly-a-verse/>
- [33] Septuaginta. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Septuaginta>
- [34] Bible kralická [online]. [cit. 2019-05-03]. Dostupné z: <http://www.nase-reformace.cz/2013-2/bible-kralicka/bible-kralicka/>
- [35] Židé. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDid%C3%A9#D%C4%9Bjiny_%C5%BDid%C5%AF_ve_starov%C4%9Bku
- [36] DVTV: Pilát? To je nějaké cvičení? Biblická gramotnost Čechů není moc velká, říká Flek [online]. 2018 [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/jezis-narozeny-v-beroune-touzil-jsem-jeho-pribeh-vypravet-herr-0029dd3c06ee11e9a09cac1f6b220ee8/?redirected=1557333468>
- [37] Majestátní plurál. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Majest%C3%A1tn%C3%AD_plur%C3%A1l
- [38] The Waterproof Bible [online]. [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <https://www.bibledesignblog.com/blog/2017/01/waterproof-bible-bardin-marsee-nkjv.html>
- [39] Bibliotheca, Mon Amour [online]. [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <https://www.bibledesignblog.com/blog/2017/6/7/bibliotheca-mon-amour>
- [40] Parabile [online]. [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <https://www.parabile.cz/#kniha>
- [41] Bible kralická šestidílná [online]. [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <https://www.bibleshop.cz/>

bible-kralicka-sestidilna-1212

[42] The Saint John's Bible [online]. [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <http://www.saintjohnsbible.org/>

[43] The Washburn College Bible [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.wualumni.org/washburn-college-bible>

[44] Nový zákon s ilustracemi [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.cbdb.cz/kniha-174835-novy-zakon-s-ilustracemi-illustrated-new-testament-in-czech-ecumen-translation-cet-263-pcol>

[45] O Jeruzalémské bibli [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.jeruzalemskabible.cz/o-jeruzalemske-bibli>

[46] Bible21: velká (pevné desky, dárkový box) [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.gimel.cz/bible21--velka-pevne-desky-darkovy-box-db2177>

[47] Bible21: pravá kůže (luxusní) [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.gimel.cz/bible21--prava-kuze-luxusni-db2522>

[48] Bible21: umělá kůže [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.gimel.cz/bible21--umela-kuze-hneda-db2923>

[49] OLD LARGEST BIBLES [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://biggestlaminatedbible.blogspot.com/p/largest.html>

[50] Informace a zajímavosti o Bibli [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://www.vystavabile.cz/bible-informace>

[51] Bible kralická šestidílná [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: https://www.alza.cz/media/bible-kralicka-sestidilna-d5193057.htm?kampan=adwme_eo-a-knihy_pla_all_eo-a-knihy_knihy_c_1o5_FKP180742_1003744&gclid=CjwKCAjw_MnmBRAoEiwAPRRWWwNlavlHj970IYhJZDUxfwFTzMFO4h39lyEBkGstRj45NsBbA1QZhoCH-8sQAvD_BwE

[52] Bible s ilustracemi Salvadora Dalího [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://luxor.cz/blog/specially/bible-s-ilustracemi-salvadora-daliho--26/>

[53] Luxusní knihovna: Bible [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.luxusniknihovna.cz/products/bible-0035260>

[54] New Bible infuses the sacred texts with Instagram-style art to attract millennials [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://aleteia.org/2019/03/13/new-bible-infuses-the-sacred-texts-with-beautiful-art-to-attract-millennials/>

[55] Náboženství v Evropě. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1bo%C5%BEenstv%C3%AD_v_Evrop%C4%9B

[56] Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu [online]. Praha: Český statistický úřad, 2014 [cit. 2019-05-09].

[57] Bible - studijní překlad Miloše Pavlíka [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <http://www.milos-pavlik.eu/cz/>

[58] Slovo na cestu [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.bible.com/versions/162-bcz-slovo-na-cestu>

[59] Český studijní překlad [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.bibleshop.cz/cesky-studijni-preklad-kms>

[60] Český ekumenický překlad [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: <https://www.bibleshop.cz/cesky-ekumenicky-preklad>

[61] ZAJÍMAVOSTI O B/BIBLI [online]. [cit. 2019-05-09]. Dostupné z: http://www.balustrada.cz/bratrstvo/cislo.phtml?1107_clanek15

[62] Bible. Wikipedie [online]. 2019. Dostupné také z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bible>

SEZNAM ZDROJŮ OBRÁZKŮ

- Obr. 1. Nespecifikovaná brožurka od polské křesťanky, paní Evelíny
- Obr. 2. https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0alomoun%C5%AFv_chr%C3%A1m#/media/File:Jerusalem_Ugglan_1.jpg
- Obr. 3. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 46
- Obr. 4. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 48, 49
- Obr. 5. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 49
- Obr. 6. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 49, 50
- Obr. 7. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 50, 51
- Obr. 8. https://cs.wikipedia.org/wiki/Synoptick%C3%A9_evangelium#/media/File:Relationship_between_synoptic_gospels-en.svg
- Obr. 9. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 51
- Obr. 10. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 51
- Obr. 11. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 51
- Obr. 12. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 51
- Obr. 13. <https://static1.squarespace.com/static/59245fd09f7456571bfff3e92/t/59557643e4fcb518a9682fbc/1498773085473/?format=1500w>
- Obr. 14. ČAPEK, Vladimír. Historie bible, str. 151, 152, 153
- Obr. 15. <https://www.youtube.com/watch?v=2AuDhWiO2D4>
- Obr. 16. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 44, 45
- Obr. 17. <http://opensiddur.org/wp-content/uploads/2011/01/Nash-Papyrus-small.png>
- Obr. 18. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/72/P._Rylands_458.jpg/330px-P._Rylands_458.jpg
- Obr. 19. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/31/Great_Isaiah_Scroll.jpg
- Obr. 20. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/58/Papyrus_66_%28GA%29.jpg/220px-Papyrus_66_%28GA%29.jpg
- Obr. 21. <https://www.bl.uk/britishlibrary/~media/bl/global/highlights/faith%20religions/codex1%20add%20ms%2043725.jpg?w=608&h=342>
- Obr. 22. <http://egyptianedutavel.com/wp-content/uploads/2015/07/MP05SIN067.jpg>
- Obr. 23. <http://www.rodon.cz/admin/upload/ModuleIkona/8295.jpg>
- Obr. 24. http://textualcriticism.scienceontheweb.net/TEXT/Argenteus_files/plate65-01.jpg
- Obr. 25. <https://www.ziereisfacsimiles.com/fileadmin/facsimile/images/l10n/bamberg-apocalypse-facsimile-178322bfdd928da0.jpg>
- Obr. 26. <https://www.nkp.cz/obrazky/ostatni/velislavova-bible2.jpg/@images/7cf9ca95-a3fc-4153-8c6a-c91f8c22c3c2.jpeg>
- Obr. 27. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a7/Bible_olomoucka_I_folio_0001r.jpg
- Obr. 28. http://exhibitions.nypl.org/treasures/archive/thumbnails/113_gutenberg-bible-x_5ddf9ca3e.jpg
- Obr. 29. ČAPEK, Vladimír. Historie bible, nečíslovaný list
- Obr. 30. <http://alatera.cz/images/stories/virtuemart/product/Zlat%C3%A1%20Bible%20klassik%C5%AFv%201898%201901%201.d%C3%AD%20530.jpg>
- Obr. 31. Vlastní fotografie
- Obr. 32. Vlastní fotografie

Obr. 33. Vlastní fotografie

Obr. 34. <https://www.historicalbiblesociety.org/wp-content/uploads/2014/03/2.jpg>

Obr. 35. http://1.bp.blogspot.com/-riLwe3Btxzc/VWYc7cLXEHI/AAAAAAAAAlw/FTGHB_qiJj0/s1600/worlds-largest-bible1.jpg

Obr. 36. https://media.mutualart.com/Images/2018_02/24/18/181118933/67865d0a-109f-4e11-9d74-818ea8d96983_570.Jpeg

Obr. 37. Vlastní fotografie

Obr. 38. <https://www.aiga.org/globalassets/aiga/content/inspiration/aiga-medalist/bradbury-thompson-old-testament-1000.jpg>

Obr. 39. https://p1.liveauctioneers.com/1537/64649/32512127_1_x.jpg

Obr. 40. <http://www.saintjohnsbible.org/assets/images/home/sjbGallery.jpg>

Obr. 41. <https://www.luxusniknihovna.cz/products/bible-0035260>

Obr. 42. <https://www.luxusniknihovna.cz/products/bible-0035260>

Obr. 43. <https://aleteiaen.files.wordpress.com/2019/03/web-alabaster-bible-art-proverbs-book-alabasterco-facebook-fairuse.jpg?quality=100&strip=all&w=960>

Obr. 44. <https://aleteiaen.files.wordpress.com/2019/03/web-alabaster-bible-art-romans-book-alabasterco-facebook-fairuse.jpg?quality=100&strip=all&w=1140>

Obr. 45. <http://typomil.com/typofilos/wp-content/uploads/2009/08/bible4.jpg>

Obr. 46. https://www.gimel.cz/shop/obrazky/db/DB3185_4.jpg

Obr. 47. http://d1vq4hxutb7n2b.cloudfront.net/system/files/587bce/5b342b8212b80007a5/w_412,dpr_2.625/BK2.jpg

Obr. 48. DRAPER, Robert. Hledači Bible. National Geographic, str. 58

Obr. 49. <https://tse4.mm.bing.net/th?id=OIP.0pFc4ih5kGuCXPIt6VnXPwHaHa&pid=Api&P=0&w=300&h=300>

Obr. 50. https://static1.squarespace.com/static/59245fd09f7456571bff3e92/t/5925fce491b1864feb779a29/1496338058326/WaterproofBible_11.png?format=2500w

Obr. 51. http://static1.squarespace.com/static/59245fd09f7456571bff3e92/5925fcda91b1864feb779510/5925fce491b1864feb779a23/1495661796853/WaterproofBible_03.png?format=original

Obr. 52. <https://static1.squarespace.com/static/59245fd09f7456571bff3e92/59384e042e69cf0796699446/59384e1d37c5813feca1cf07/1496862262186/Bibliotheca15.png?format=1000w>

Obr. 53. <https://static1.squarespace.com/static/59245fd09f7456571bff3e92/59384c591b10e3c28f082422/59384c6417bffc-2241d21a4f/1496861831205/Bibliotheca4.png?format=1500w>

Obr. 54. https://www.biblion.cz/fotky103827/fotos/_vyrp11_3Parabible_Kniha.jpg

Obr. 55. https://www.gimel.cz/shop/obrazky/db/DB3223_3.jpg

Obr. 56 EUROBAROMETR 2005, Social values, Science and Technology, str. 11

Obr. 57. Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu [online], str. 7

Obr. 58. Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu [online], str. 4

Obr. 59. <http://www.bibleweb.cz/wp-content/uploads/prehled-cteni.png>

Obr. 60., 61. Vlastní skica

Obr. 62. Vlastní grafika

Obr. 63.—82. Vlastní fotografie